

ΧΡΥΣΑΛΛΙΣ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ,

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΑ,

ΠΟΙΚΙΛΑ.

ΤΟΜΟΣ Δ΄.

15 ΙΟΥΝΙΟΥ, 1866.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 83.

ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΑ ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΝ

Τὴν 8 Μαΐου μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἐκθέσεως ἐπὶ τοῦ ποιητικοῦ διαγωνισμοῦ, καθ' ἃν δύο ὡς γνωστόν, ἀνθ' ἑνός, ποιηταὶ διεμερίσαντο τὸ χιλιόδραχμον γέρας καὶ τὴν ἐπιζήλον δάφνην, ὁ καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς ἐν τῷ Ἐθνικῷ ἡμῶν Πανεπιστημίῳ Κύριος Θεμιστοκλῆς Βίμπος, ὡς εἰσηγητὴς ἐπὶ τοῦ θεθέντος ὑπὸ τινος ἀνωμόμου Κυρίας διαγωνισματος « Πόσοι ἔγραψαν ἑλληνιστὶ κατὰ πασῶν εἴτε κατὰ τινῶν κεινοτομιῶν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας, τὰ ὀνόματα αὐτῶν μετὰ πλήρους τοῦ τίτλου τῶν συγγραμμάτων τῶν κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Φωτίου μέχρι τῆς σήμερον », ἀνέγνωσε τὴν κατωτέρω δημοσιευομένην πολλοῦ λόγου ἀξίαν ἐκθεσιν, ἐξ ἧς ἀποδεικνύεται πόσον ὠφελοῦσιν οἱ τοιοῦτοι διαγωνισμοί, περὶ τὰ σπουδαιότερα τῆς φιλολογίας καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν ἱστορίας ζητήματα περιστρεφόμενοι. Ἄντι νὰ καταγινώμεθα πλάττοντες ἱστορίας καὶ περιπετείας ἐστὶν ὅτε μεμπτέα, ἐν τῇ ποιήσει, πολλῶν κρείσσον ἤθελεν εἶσθαι, καθ' ἡμᾶς, ἐὰν διηρηνώμεν ζητήματα ἐθνικώτερα καὶ λυσιτελέστερα.

Ἐκ τῶν δύο κατεθρόντων εἰς τὸν καλὸν τοῦ-

τον ἀγῶνα φοιτητῶν τῆς θεολογικῆς σχολῆς, ὁ μὲν ἀπλοῦν μόνον κατάλογον καὶ τοῦτον πάνυ ἀτελεῖ καὶ οὐδόπως εἰς τὴν πρόθεσιν τῆς εὐσεβοῦς ἀγωνοθερίας ἀνταποκρινόμενον παρουσίασεν, ὁ δ' ἕτερος ἀντὶ καταλόγου παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν σύγγραμμα τέλειον καὶ αὐτῶν τῶν κριτῶν, ὡς ὁμολογεῖ ὁ ἀξιότιμος εἰσηγητὴς, τὸν θαυμασμὸν καὶ τὴν ἐκπληξιν ἐπισύραν.

Ἰπὲρ τοῦ συγγραφέως τοῦ μεγίστην τιμὴν περιποιούντος τούτου συγγράμματος, κυρίου Γεωργίου Π. Κρέμου, τελειοφοίτου τῆς θεολογικῆς σχολῆς εἰς ἃν ἀπενεμήθη μετὰ τῆς δάφνης τὸ ἑκατοντάδραχμον βραβεῖον, θερμὴ πρὸς τὴν Κυβέρνησιν σύστασις ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς δημοσίᾳ ἐγένετο, ἐπαναληφθεῖσα μετὰ προθυμίας καὶ ζήσεως ὑπὸ τοῦ Κ. Πρυτάνεως, ὅπως ἀποστείλῃ αὐτὸν εἰς τὴν Εὐρώπην πρὸς τελειοτέραν ἐκπαίδευσιν.

Μολονότι δὲ ἐπληροφορήθημεν, ὅτι καὶ ἡ τοῦ Πανεπιστημίου σύγκλητος ἀνενώωσεν ἤδη τὴν τῆς ἐπιτροπῆς σύστασιν ὑπὲρ τοῦ πολλὰ ὑπισχυόμενου τούτου νέου, καὶ ὁ κύριος ὑπουργὸς τῆς ἐκπαίδευσως εἰδέθη εὐχαρίστως αὐτήν, ὁρεῖσθαι ὅμως καὶ ἡμεῖς νὰ παρακαλέσωμεν τὸ ὑπουργεῖον, ὅπως φροντίσῃ περὶ τῆς ἑσῶν ἐννεστί ταχυτέρας πραγματοποιησέως τῆς ἀγαθῆς αὐτοῦ ἀποφάσεως. Νέοι, ὡς ὁ Κ. Κρέμος, ἀποστελλόμενοι εἰς Εὐ-

ρώπην δύνανται νὰ τιμήσωσι καὶ τὸ Ἑλληνικὸν Πανεπιστήμιον καὶ τὴν πατρίδα ἐν γένει, ἐπανακάμπτοντες εἰς αὐτήν.

Σεβαστὴ Ὁμήγουρις!

Κατὰ τὸν παρελθόντα Ὀκτώβριον ἢ τοῦ ἔθνικου ἡμῶν Πανεπιστημίου πρυτανεία ἐκομίσαστο ἐκ Παρισίων τὴν ἀκόλουθον, ὅσης ἀφελείας, τσαυτῆς καὶ εὐσεβείας, πλήρη ἐπιστολήν.

«Κύριε Πρύταρι!

«Πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐταξείδευα εἰς τὸν σιδηρόδρομον μὲ ἕναν Γεζουίτην, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν συνήθειαν αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων μὲ παρακινουσε νὰ ἀφήσω τὴν θρησκείαν τῶν Γραικῶν καὶ νὰ μεταβῶ εἰς τὴν ἀληθινὴν τοῦ Πάπα. Κοντὰ εἰς τὰ ἄλλα μοῦ εἶπεν, ὅτι ἡ Ἐκκλησία τοῦ Πάπα εἶναι σύμφωνη μὲ τὴν παλαιὰν Ἐκκλησίαν τῆς Γραικίας, μόνον περὶ τῶν ἀνόητων Γραικοῦ ἔγραψαν ἐναντίον τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Πάπα. Καὶ εἰς τὰ ἄλλα ἀπήντησα ὅ,τι εἰμποροῦσα, εἰς τοῦτο δὲν ἤξευρα τί νὰ εἶπω, διότι οὔτε πόσοι ἔγραψαν ἤξευρα, οὔτε ποῖα ἔγραψαν. Ἐπειδὴ καὶ ἄλλοι πολλοὶ θὰ εὐρίσκωνται εἰς αὐτὴν τὴν ἀγνωσίαν, στέλνω 100 φράγκα νὰ βραβευθῇ τὴν ἐρχομένην ἀγίαν Πεντηκοστὴν ἐκεῖνος ὁποῦ θὰ γράψῃ τὸν καλλίτερον κατάλογον ἐκείνων ὁποῦ ἔγραψαν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Πάπα καὶ μὲ τὰ συγγράμματα αὐτῶν. *Μία χριστιανὴ ὀρθόδοξος.*

Τὴν 20ην Σεπτεμβρίου 1865, ἐν Παρισίοις. »
Ἐκ τοῦ περιεχομένου τῆς ἐπιστολῆς γίνεται δῆλον, ὅτι εἰς τὴν ἀποστολὴν αὐτῆς ἀφορμὴν ἔδωκε συνδιάλεξις τις γενομένη μεταξὺ τῆς ἀνωμένου ἐπιστολογράφου καὶ τινος Ἰησοῦτου, ὅστις ἐσπούδαζε νὰ ἀποσπᾷ αὐτὴν ἀπὸ τῶν κόλπων τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, διῆχυριζόμενος πρὸς τοὺς ἄλλοις καὶ ὅτι ἡ Ἀνατολικὴ καὶ ἡ τοῦ Πάπα Ἐκκλησία διατελοῦσιν ἀνέκαθεν ἐν διηνεκεῖ πρὸς ἀλλήλας συμφωνίᾳ, καὶ ὅτι μόνον πέντε ἢ ἕξ ἀνόητοι Γραικοὶ ἔγραψαν ἐναντίον τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Πάπα!

Ὁ ψευδὴς οὗτος διῆχυρισμὸς τῶν Δυτικῶν περὶ τῆς διηνεκεῖς συμφωνίας τῶν δύο Ἐκκλησιῶν δὲν εἶναι ἐφευρέσεις νέαι, ἀλλ' ὑπῆρχε καὶ κατ' αὐτὸν τὸν μεσαιῶνα, καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον καὶ συγγράμματα συντάχθησαν πολυφύλλα· οἷα τῶν περιωνύμων Λατινοφρόνων Ἑλλήνων, Λέοντος τοῦ Ἀλλατιῦ, Πέτρου τοῦ Ἀρκουδίου, Ἀλουισίου τοῦ Ἀνδρούτση, Δημητρίου τοῦ Πεπάνου, καὶ

ἄλλων δραπετιδῶν, ὧν πλείστους, τοὺς ἐπισημότερους, καταλέγει ὁ ἕτερος τῶν διαγωνιζομένων, ὡς λεχθήσεται, ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ. Ὁ διῆχυρισμὸς οὗτος εἶναι ἡ ἐπιτηδειοτάτη τοῦ προσηλυτισμοῦ παγίς, καὶ διὰ τῆς παγίδος ταύτης ἐσπούδαζε καὶ ὁ μαθητὴς τοῦ Λοιδά νὰ παγιδεύσῃ τὴν ἐκλεκτὴν αὐτὴν κυρίαν. Ἀλλ' ὅμοις ἡ εὐσεβὴς αὐτῆ γυνή, πεπληρωμένη τοῦ αὐτοῦ ἐνθέου πρὸς τὴν ἀλήθειαν ζήλου, οὐ τινος ἐπληροῦτο καὶ ἡ ἐκλεκτὴ ἐκείνη κυρία, πρὸς ἣν ὁ ἡγαπημένος τοῦ Κυρίου μαθητὴς Ἰωάννης ἔγραψε τὴν δευτέραν αὐτοῦ καθολικὴν ἐπιστολήν (B', Ἰωάν. 1.), ἐσπούδασε νὰ φημώσῃ ἕνα τῶν πολλῶν πλάτων, τῶν εἰς τὸν κόσμον εἰσελθόντων (αὐτόθι 7.). Καὶ πρὸς μὲν τὰ ἄλλα, καθὰ λέγει, ἀπήντησεν, ὅπως ἠδύνατο· εἰς δὲ τὸν μετὰ τολμηροῦ ψεύδους προτεινόμενον διῆχυρισμόν, ὅτι δῆθεν πέντε ἢ ἕξ ἀνόητοι Γραικοὶ ἔγραψαν ἐναντίον τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Πάπα, οὐδὲν ὅλως ἠδυνήθη νὰ ἀντιτάξῃ, ὡς μὴ γνωρίζουσα οὔτε πόσοι, οὔτε ποῖα συγγράμματα ἔγραψαν. Ἐπειδὴ δὲ, ὡς λέγει, ἐν τῇ ἀγνοίᾳ ταύτῃ δυνατόν νὰ εὐρίσκωνται καὶ πολλοὶ ἄλλοι, διὰ τοῦτο καὶ ἡ εἰρημένη Κυρία προσέδραμεν εἰς τὴν παρ' ἡμῖν πολύκρονον ταύτην πηγὴν τῶν ναμάτων τῆς ἐπιστήμης, τὸ πανελλήνιον τοῦτο τῶν Μουσῶν ἐνδικαίτημα, ὅπως καὶ αὐτὴ καὶ δι' αὐτῆς πᾶς ὁ διψῶν τὴν ἀλήθειαν ἀποσβέσῃ τὸ δίψος αὐτοῦ.

Καὶ πρὸς τοῦτο λοιπὸν προέτεινε διὰ τῆς τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου πρυτανείας βραβεῖον εἰς τὸν ὅστις ἐμελλε νὰ συντάξῃ τὸν κάλλιστον κατάλογον τῶν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Πάπα γραψάντων Ἑλλήνων μετὰ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι τὸ ὅπερ προὔτεινε γέρας εἶναι σμικρότατον· ἀλλὰ μήπως παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἡμῶν προγόνοις κλάδος κοτίνου δὲν ἦτο τὸ βραυτιμότερον γέρας τῶν ἀριστευόντων;

Ἡ δὲ τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου θεολογικὴ σχολή, πρὸς ἣν ἡ αἴτησις τῆς Κυρίας ἐγνωστοποιήθη διὰ τῆς πρυτανείας «ἐθεώρησε σκόπιμον, ἵνα τὸ γέρας τοῦτο, ἂν καὶ σμικρόν, θέσῃ εἰς διαγωνισμόν μεταξὺ τῶν τῆς θεολογίας σπουδαστῶν πρὸς ἀμίλλαν αὐτῶν», καὶ τὸν διαγωνισμόν τοῦτον ἐγνωστοποίησεν ἡ τῆς θεολογικῆς σχολῆς κοσμητεία δι' ἐγγράφου αὐτῆς τῇ 16 νοεμβρίου τοῦ παρελθόντος 1865 ἔτους, ὑπὸ τὸν ἐξῆς ὄρον. «Ἐν τῷ συνταχθησομένῳ καταλόγῳ παρ' ἐνὸς ἐκάστου τῶν διαγωνισθησομένων θέλουσι καταλεχθῆ τὰ ὀνόματα τῶν Ἑλληνιστῶν συγγραψάντων

εἴτε κατὰ πασῶν εἴτε κατὰ τινῶν τῶν καινοτομιῶν τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας μετὰ πλήρους τοῦ τίτλου τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Φωτίου μέχρι τῆς σήμερον.»

Τούτων δὲ οὕτω γενομένων, παρουσιάσθησαν ἐμπροθέσμως δύο παραγματεῖαι· ὧν ἡ πρώτη φέρει ἐπιγραφὴν μὲν «Κατάλογος τῶν κατὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας συγγραψάντων Ἑλλήνων κατὰ χρονολογικὴν ἑξῆς ἀπὸ Φωτίου μέχρι σήμερον,» λόγιον δὲ ἡ σύνθημα τὸ «Εἰ τις με ἐλέγξει καὶ παραστήσῃ μοι, ὅτι οὐκ ὀρθῶς ὑπολαμβάνω ἢ πράσσω, δύναται, χαίρων μεταθήσομαι· ζητῶ γὰρ τὴν ἀλήθειαν, ὑφ' ἧς οὐδεὶς πώποτε ἐβλάβη (Μάρκος Αὐρήλιος Ἀντωνίνος)» ἡ δὲ ἑτέρα φέρει ἐπιγραφὴν μὲν ταύτην «Μελέτημα περὶ τε τοῦ βίου καὶ τῶν συγγραμμάτων τῶν κατὰ τῶν καινοτομιῶν τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ Φωτίου μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων συγγραψάντων Ἑλλήνων,» λόγιον δὲ ἡ σύνθημα τὸ «Roma nunquam amica Graecorum; et si quando amica, non diu (Μάξιμος Μαργουίνος).»

Οὐδέτερον ὅμως τῶν ἔργων τούτων ἐτήρησεν ἀκριβῶς τὸν ὑπὸ τῆς κοσμητείας τεθέντα ὄρον. Διότι τὸ μὲν πρῶτον δὲν ἐξεπλήρωσε τὸν ὄρον τοῦ διαγωνισμοῦ, τὸ δὲ δεύτερον ὑπερηκόντισε καὶ ὑπερέβη αὐτόν.

Καὶ περὶ μὲν τοῦ πρώτου δὲν ἔχομεν νὰ εἶπωμεν πολλά· διότι ἐν τούτῳ, συνισταμένῳ ἐκ 16 μόνον σελίδων, καταλέγονται μόνον τὰ ὀνόματα 410 συγγραφέων, ἀλλ' οὔτε οἱ τίτλοι, παρὰ τὸν ῥητὸν ὄρον τῆς κοσμητείας, παράγονται (καὶ αὐτῶν μάλιστα τῶν γνωστοτάτων παρ' ἡμῖν συγγραμμάτων), καὶ πολλὰ πολλάκις τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως συγγράμματα παραλείπονται, ὡς καὶ ἐπομένως ῥηθήσεται.

Τὸ δὲ δεύτερον ἐκ 1000 περίπου σελίδων συνιστάμενον, ἐκ πρώτης ὁμμάτων ἐπιβολῆς καὶ ἀνελιξέως φέρει εἰς ἐκπληξίν. Ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ κατὰ πρῶτον προτάσσει πρόλογον, ἐν ᾧ ἐκτίθει τὴν ἀφορμὴν τῆς συγγραφῆς· χαρακτηρίζει τὴν τοῦ μεσαιῶνος περίοδον, παρομοιάζων αὐτὴν πρὸς χώραν σκοτεινὴν, ἐν ᾗ ὁ Ἥλιος ἀκόμη δὲν ἀνέτειλε καὶ πρὸς λαθύρινον δυσεξίτητον. χαρακτηρίζει καὶ ἀναφέρει τὰ συγγράμματα, ἅτινα μετεχειρίσθη ὡς μίτον Ἀριάδνης, καὶ καταλέγει τούτων τὰ κυριώτατα, παραλείπων τὰ λοιπὰ συντομίας χάριν· ποιεῖται λόγον περὶ τῆς ἐξεργασίας καὶ τῆς μεθόδου περὶ τὴν τῆς ὕλης

κατάταξιν· αἰτιολογεῖ πειστικῶς τὴν τοῦ ὄρου τῆς κοσμητείας ὑπέρβασιν· ἀποδείκνυσι τὴν ἀνάγκην τῆς ἐκθέσεως τοῦ βίου ἐκάστου τῶν καταλεγόμενων συγγραφέων, καὶ τῆς ἐπὶ τῶν διαφορῶν συγγραμμάτων κρίσεως, τὴν ὁποῖαν, ὡς λέγει, στηρίζει εἴτε ἐπὶ τῶν ἰδίων αὐτοῦ μελετῶν, ὡς τοῦτο ποιεῖ ἐπὶ Μητροφάνους τοῦ Σμύρνης, Δοσιθέου τοῦ Ἱεροσολύμων, Γεωργίου τοῦ Κορροσίου, Νικολάου τοῦ Μεθώνης, καὶ εἴ τινας ἑτέρου, εἴτε ἐπὶ μαρτυριῶν ἄλλων, ὡς ποιεῖ τοῦτο ἐπὶ Φωτίου τοῦ Κωνσταντινουπόλεως, Νικηφόρου τοῦ Βλεμμίδου, Εὐθυμίου τοῦ Ζιγαδηνοῦ, καὶ ἑτέρων πολλῶν. Μετὰ τὸν πρόλογον ἀκολουθεῖ ἀρκούντως διεξοδικὴ εἰσαγωγή, ἥτις εἶναι κάλλιστον χαρακτηριστικὸν διάγραμμα τῶν πρὸς ἀλλήλας σχέσεων τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς. Ἐν ταύτῃ ὁ συγγραφεὺς ἀρχόμενος ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων τοῦ χριστιανισμοῦ, φιλοσοφῶν καταγράφει, τὰ αἴτια ἐξ ὧν προήλθε τὸ μήποτε ὀφειλόμενον σχίσμα τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. εἰς τοιαῦτα δὲ ἀναφέρει ἔνθεν μὲν τὴν διάφορον τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας ἀνάπτυξιν ἐν ἑκατέρᾳ τῶν Ἐκκλησιῶν, ἔνθεν δὲ τὸ διάφορον ἐν αὐταῖς ἐπικρατοῦν πνεῦμα, θεωρητικὸν μὲν ἐν τῇ Ἀνατολικῇ, πρακτικὸν δὲ ἐν τῇ Δυτικῇ· γνωματεύει, ὅτι τὸ σχίσμα τῶν δύο Ἐκκλησιῶν ἐλάνθανεν ἤδη πολλοὺς αἰῶνας πρὸ τοῦ Φωτίου ὑποφλέγον, καὶ ὅτι μικρὰ ἀφορμὴ ἀπητείτο, ὅπως χρησιμεύσῃ ὡς ἔναυσμα, καὶ ἐξάψῃ αὐτὸ εἰς φλόγα. Καὶ τῷ ὄντι ἐξήφθη εἰς φλόγα μεγάλην, ὅτε ὁ μακάριος Φώτιος, δικαίως ἐξαφθίς διὰ τὴν ἐπὶ τῆς Βουλγαρίας ἄδικον καὶ παράνομον ἐπέμβασιν τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, ἐξέδωκε τὴν πολύκροτον ἐκείνην ἐγκύκλιον, ἥτις ἦτο ἔκφρασις οὐχὶ τῶν ἀτομικῶν τοῦ Φωτίου αἰσθημάτων, ἀλλὰ τῆς συνειδήσεως ὀλοκλήρου τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

Διαιρεῖ δὲ τὸν χρόνον, τὸν ἀπὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ σχίσματος μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν εἰς τρεῖς περιόδους, τὴν μὲν πρώτην ἀπὸ Φωτίου μέχρι Μιχαὴλ τοῦ Κηρουλαρίου (858—1054), τὴν δευτέραν δὲ ἀπὸ Μιχ. τοῦ Κηρουλαρίου μέχρι Μάρκου τοῦ Ἐφέσου (1054—1439), καὶ τὴν τρίτην, τέλος, ἀπὸ Μάρκου τοῦ Ἐφέσου μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων (1439—1866).

Αὕτη δὲ ἡ εἰς περιόδους διαίρεσις στηριζομένη ἐπὶ σπουδαιοτάτων ἱστορικῶν γεγονότων, ὁποῖα ἢ ἐπὶ Φωτίου ἐκρηξίς τοῦ σχίσματος, ἢ ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Κηρουλαρίου ἀποτελέσει αὐτοῦ, καὶ ἡ μετὰ τὴν Φλωρεντινὴν ψευδοσύνοδον ἀποτυχία

της υπό τὸν Πάπαν καθυποτάξως τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, γεγονότων, ἅτινα εἶναι προϊόντα τοῦ βῆθ τῶν προηγηθεισῶν ἱστορικῶν περιστάσεων, καταδεικνύεται ἐπιτυχῆς. Οὐχ ἦττον δὲ ἐπιτυχῆς εἶναι καὶ ὁ χαρακτηρισμὸς ἐκάστης τῶν τριῶν περιόδων. Τὴν μὲν πρώτην αὐτῶν ὀνομάζει ὁ συγγραφεὺς *χρόνον ἀνακωχῆς*, διότι, ὡς λέγει, μετὰ τὸν ἐπὶ Φωτίου γενόμενον *οὐρμαγδόν*, κατὰ τοὺς δύο περίπου αἰῶνας τῆς περιόδου ταύτης ἀσφάτεται αἱ ἐκκλησίαι κατέθεντο, ὡς εἶπεν, τὰ ὄπλα, καὶ ὀλίγιστοι διὰ τοῦτο ἀναφαίνονται ὑφ' οὐρανόθεν ἐνιαχοῦ φωνῆν κατὰ τῶν καινοτομιῶν τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας. Τὴν δευτέραν περίοδον ἀποκαλεῖ *χρόνον βίας*, διότι κατ' αὐτὴν τὰ παιθήνια τοῦ Πάπα τέκνα πανταχοῦ, ὅπου ἐδύναντο, μετεχειρίζοντο διάφορα βίαια μέσα, σίδηρον καὶ πῦρ, ὅπως καθυποτάξωσι τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν ὑπὸ τοῦς ἀγίους πόδας τοῦ Πάπα, ὅστις πάντως ἐξ ἀκροτάτης ταπεινώσεως αὐτὸς μὲν ὠνόμαζεν ἐκυτὸν *servum servorum Dei (δοῦλον τῶν δοῦλων τοῦ Θεοῦ)*, ἔχαιρεν ἑμῶς ἀκούων, ὅτι « *Papa est Deus in terris,* » καὶ « *Papa est quodam numen, et quasi visibilem quendam Deum prae se ferens* », τούτέστιν, » ὁ Πάπας εἶναι ἐπίγειος Θεός!!! καὶ ὁ Πάπας εἶναι θεότης τις!!!, καὶ ἀντιπροσωπεύει, οἷονεὶ ὁράτῳν τινα Θεόν!!!».

Τὴν δὲ τρίτην περίοδον ὀνομάζει *χρόνον προσηλυτεύσεως*. Ὁ δὲ λόγος, ὅτι κατ' αὐτὴν οἱ Πάπα, συνιδόντες, ὅτι διὰ τῶν βιαίων μέσων δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιτύχωσι τοῦ *θελοῦ* αὐτῶν σκοποῦ, διότι οἱ ἀνατολικοὶ ἔλεγον πρὸς αὐτοὺς « *τῶν ἡμετέρων ἐκστῆναι σεβασμάτων καὶ θρησκευμάτων τῶν ἀδυνάτων πάντων καθέστηκεν* » συνιδόντες, λέγει, τοῦτο, ἀπετίθεντο μὲν τὴν λεοντήν, ἐνεδύοντο δὲ τὴν ἀλωπεκὴν, καὶ δι' ἄλλων μηχανημάτων, καὶ διὰ σχολῶν, τὰς ὁποίας συνέστησαν ἐν Ῥώμῃ, Κύπρῳ, Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀλλαχοῦ, ἐσπούδαζον νὰ ἀποβουκολήσωσι τὰ τέκνα τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, καὶ πολλοὺς Ἕλληνας ὀπαδοὺς αὐτῶν ἐποίησαν, οἷον τὸν φιλόσοφον Βησσαρίωνα, τὸν διαδόχον Ἀλλάτιον, τὸν πλωμαζῆ Νικόλαον Κομνηνὸν τὸν Παπαδόπουλον, τὸν κλεινὸν Ἰωάννην Ἀργυρόπουλον, τὸν Δημήτριον Πεπάνον, Πέτρον τὸν Ἀρκούδιον, καὶ ἄλλους πολλοὺς.

Μετὰ τοῦτο μεταβαίνων ὁ συγγραφεὺς εἰς μίαν ἐκάστην τῶν περιόδων, προτάσσει ἐκάστης αὐτῶν γενικὰς τινὰς παρατηρήσεις, λόγον ἐν αὐταῖς ποι-

ούμενος περὶ τῶν κατὰ πᾶσαν περίοδον τὸ πρῶτον συζητουμένων καινοτομιῶν, αἰτινὰς ἐδίδον ἀφορμὴν εἰς τὴν συγγραφὴν τῶν διαφόρων συγγραμμάτων, καὶ χαρακτηρίζων τὸν ἐν αὐτοῖς ἐπικρατοῦντα τρόπον τῆς ἐρεῦνης, ὡς ἐξῆς. Ἐν μὲν τοῖς συγγράμμασι τῆς πρώτης περιόδου, λέγει, ἐπικρατεῖ μᾶλλον *ἱστορικὸν πνεῦμα* εἴτε ἱστορικῆ ἐρευνα' ἐν δὲ τοῖς τῆς δευτέρας πνεῦμα εἴτε ἐρευνα μᾶλλον *θεωρητικῆ*. Κατὰ τὴν δευτέραν κατῆτην περίοδον ἠγωνίσθησαν οἱ μετὰ τὴν κατὰ τὴν πρώτην περίοδον ἀκμάσαντα περιώνυμον Φώτιον μέγιστοι τῆς ὀρθοδοξίας ὑπερμαχοί, ἐν οἷς Μιχαὴλ ὁ Γλυκκας, Νικόλαος ὁ Μεθώνης, Νικόλαος ὁ Ἰδρούστιος, ὁ φιλόσοφος Νικηφόρος ὁ Βλεμμίδης, ὁ δὲξὺς Βαρλαάμ ὁ Καλαθρός, Νεῖλος καὶ Νικόλαος οἱ Καθάτιλοι, Γρηγόριος, ἐκεῖνος ὁ Παλαμάς καὶ ἄλλοι. Ἐν δὲ τοῖς συγγράμμασι τῆς τρίτης περιόδου ἐπικρατεῖ μὲν, λέγει, ἡ τῆς δευτέρας περιόδου θεωρητικῆ ἐρευνα, ἀλλὰ μειζῶν συστηματοποίησις τῆς ὕλης περὶκατεῖται. Ἐπίσημοι δὲ συγγραφεῖς κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀνεδείχθησαν ὁ κατὰ τὸν ἀοιδίμον Οἰκονόμον, καλλινίκος μονομάχος καὶ παμμάχος, ὁ κατὰ τῆς Φεραρχίας καὶ Φλωρεντινῆς ψευδοσυνόδου λαμπρὸς ἀριστὸς, Μάρκος ὁ Ἐφέσου, ὁ Εὐγενικός, Γεώργιος ὁ Πλήθων ἢ Γεμιστός, ὁ θεομὸς ζηλωτῆς τῆς Πλατωνικῆς φιλοσοφίας, καὶ Γεώργιος ὁ Σχολάριος, ὁ θιασώτης τῆς Ἀριστοτελικῆς φιλοσοφίας.

Εἶναι δὲ σημεῖώσεως ἄξιον, ὅτι ὁ συγγραφεὺς, ἐπόμενος μᾶλλον τῇ βουλήσει τῆς εὐσεβοῦς κυρίας, ζητούσης ἀπλῶς κατάλογον ἐκείνων, ὅπου *ἔγραψαν κατὰ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Πάπα καὶ μετὰ τὰ συγγράμματα αὐτῶν*, ἢ τῷ ὄρω τῆς κομμητείας, καθ' ὃν ὠρίσθη νὰ καταλεχθῶσι τὰ ὀνόματα μόνον τῶν Ἑλληνοιστὶ συγγραψάντων, καταλέγει καὶ Ἕλληνας συγγραφεῖς, γράψαντας ἐν ἄλλαις γλώσσαις, οἷον Ζώσιμον Περιστιάνον, συγγραψάντα Λατινιστὶ, Ἀλέξανδρον Στούρζαν καὶ Κωνσταντίνον τὸν Κωνσταντινουπόλεως, συγγραψάντας Γαλλιστὶ, καὶ Γεώργιον Μαρκορᾶν, συγγραψάντα Ἰταλιστὶ (α).

(α) Σημειώσιον ἐντάθα, ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν καταλεχθέντων Ἑλλήνων συγγραφέων, τριακοσίων περίπου, ἐν οἷς ἄνδρες μεγαλοφύεστοι καὶ σοφώτατοι, εἶναι ἐκπληκτικὸς, ἵνα παραλείπωμεν τὸν μέγαν ἀριθμὸν πλείστων ἁμοδόξων μὴ Ἑλλήνων, Ῥώσων, π. χ. καὶ ἄλλων, οἵτινες ἔγραψαν κατὰ τῶν καινοτομιῶν τῆς ἐκκλησίας τοῦ Πάπα, καὶ ὅτι δύναται νὰ ριμώσῃ τὸ κακολόγον ὄνομα παντὸς

αἱ δὲ προσιπόδιοι ἐκεῖναι γενικαὶ παρατηρήσεις, αἱ προτασόμεναι, ὡς ἐξῆς, ἐν ἀρχῇ ἐκάστης περιόδου, εἶναι τὰ μάλιστα χρήσιμα· διότι δι' αὐτῶν ἐκ πρώτης ὄψεως μανθάνει τις καὶ τὸ πότε ἐκάστης τῶν καινοτομιῶν ἤρξατο ἢ συζητήσῃ, καὶ ὁποῖος τρόπος ἐρεῦνης ἐπικρατεῖ ἐν τοῖς συγγράμμασιν ἐκάστης τῶν περιόδων.

Ἐρχόμεθα ἤδη εἰς τὰ περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν συγγραμμάτων τῶν καταλεγόμενων συγγραφέων. Αἱ βιογραφίαι εἶναι σύντομοι καὶ σαφεῖς. Τὰ καθέκαστα τοῦ βίου τῶν ἐπὶ μέρους συγγραφέων ἀσπρίζει ὁ συντάκτης ἐπὶ μαρτυριῶν ἄλλων συγγραφέων ὅπου δὲ αἱ μαρτυρίαι πρὸς ἀλλήλας διαφωνοῦσιν, ἀφίεται εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ κρίσιν, σπουδάζων νὰ εὔρη τὸ πιθανώτερον, ὡς τοῦτο ποιεῖ ἐπὶ τῶν βίων Ἰωάννου τοῦ Ἱεροσολύμων, Νεῖλου τοῦ Δοξαπατρῆ, Ἰωάννου τοῦ Φουρνῆ, Συμεῶνος τοῦ Ἱεροσολύμων, Νικηφόρου τοῦ Βλεμμίδου, Νικηφόρου τοῦ Χούμου, Γεωργίου τοῦ Σχολαρίου, καὶ ἄλλων πολλῶν. Εἰς τὴν κατάλεξιν τῶν συγγραμμάτων καὶ τῶν τίτλων αὐτῶν, ὅσα κατὰ τῶν διαφόρων καινοτομιῶν γραφέντα εἴτε ἐξεδήθησαν, εἴτε ἐν ταῖς διαφόροις τῆς Εὐρώπης βιβλιοθηκαῖς ἀνεκδοτα ἐν χειρογράφοις ἀπόκεινται (α), ἀνέδραμεν εἰς τοὺς διαφόρους γραμματολόγους, βιβλιογράφους, λεξικογράφους, καταλόγους τῶν διαφόρων κωδικῶν τῶν τῆς Εὐρώπης βιβλιοθηκῶν, εἰς αὐτὰ τὰ συγγράμματα, καὶ ὅπου ἄλλου ἦτο πιθανότης εὐρέσεως. Ἐπὶ τῶν ἐκδεδομένων συγγραμμάτων εἴτε τίθηται ὀλόκληρος ὁ τίτλος, εἴτε σημειοῦται μόνον τὸ ποῦ καὶ πότε, καὶ ὑπὸ τίνος ἐκδέδοται. Ἐπὶ δὲ τῶν ἀνεκδότων συγγραμμάτων, τῶν ἀναγραφόμενων ἐν ταῖς κώδικαι, πάντοτε σημειοῦται τὸ ἐν τίνι κώδικι αὐτὰ εὐρίσκονται, μετὰ πλήρους τοῦ τίτλου, πλὴν ὀλιγίστων ἐξαιρέσεων, καθ' ἃς, φαίνεται, ἦτο δυσχερῆστατή ἢ εὐρεσις αὐτοῦ. Πλειστάκις πρὸς

παπιστοῦ, ἐπομένως καὶ τοῦ Γεζουῖτου ἐκεῖνου, τοῦ ἐξερευνημένου, ὅτι μόνον πεντὰξ ἀνόητοι Γρακοὶ ἔγραψαν κατὰ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Πάπα. (α) Εὐχρῆς ἔργον εἶναι νὰ διατάξῃ ἡ σεβαστὴ Κυβέρνησις τοὺς ἐν Εὐρώπῃ περὶ τὴν Θεολογίαν καὶ Φιλολογίαν σπουδάζοντας ὑποτρόφους αὐτῆς νὰ ἀντιγράψωσιν ἐκ τῶν ἐν ταῖς ἐκεῖ βιβλιοθηκαῖς ἀποκειμένων κωδικῶν διάφορα ἔργα τῆς πατρῴας ἡμῶν φιλολογίας, καὶ μάλιστα τῆς κατὰ τὸν μεσαιῶνα ἐκκλησιαστικῆς καὶ πολιτικῆς ἱστορίας, ὅπως τὰ ἀντίγραφα αὐτῶν ἐν τῇ παρ' ἡμῖν βιβλιοθήκῃ ἐναποτεθέντα, ἢ καὶ μᾶλλον τύποις ἐκδοθέντα χρησιμεύωσιν εἰς τοὺς περὶ τὴν Θεολογίαν καὶ Φιλολογίαν ἀσχολουμένους.

ἀποφυγὴν συγχύσεως ἐκτίθεται ἡ ἀρχή, ἐνίοτε δὲ καὶ τὸ τέλος τοῦ συγγράμματος. Ἔστιν ὅτε ὁ συντάκτης μνημονεύων τὰ κατὰ Λατίνων πονήματα συγγραφῆς τινὸς, παρατίθησι καὶ τὰ ὑπὲρ Λατίνων εἰς τὸ ὄνομα τοῦ αὐτοῦ ἐπιγεγραμμένα, ἐπιφέρων καὶ κρίσεις περὶ τῆς νοθείας αὐτῶν (ὡς ἐπὶ Γεωργίου Σχολαρίου), ἢ καὶ ἀπλῶς περὶκατεῖται, καὶ παρέχων οὕτως ἀφορμὴν εἰς τὴν περὶκατεῖται ἐρευναν (ὡς ἐπὶ Νικηφόρου τοῦ Βλεμμίδου). Ἄν δὲ σύγγραμμά τι ἀποδίδεται εἰς πλείους συγγραφεῖς, ὡς τὸ κατὰ Λατίνων περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὸ ἀποδιδόμενον νῦν μὲν εἰς τὸν Φώτιον, νῦν δὲ εἰς Νικόλαον τὸν Μεθώνης, καὶ ἄλλοτε εἰς Νεῖλον τὸν Καθάσιλαν, καὶ τοῦτο δὲν ἀφίει ἀσημείωτον.

Μετὰ τὴν κατάλεξιν τῶν συγγραφέων καὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν ἐπισυνάπτει ὁ συντάκτης τῆς πραγματείας τρία ἀξιολογώτατα παραρτήματα. Καὶ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ αὐτῶν καταλέγονται οἱ ἐπ' ἀθήλοις χρόνοις ἀκμάσαντες συγγραφεῖς, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ οἱ ὀλίγοι καὶ σποράδην κατὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας γράψαντες, ἐν δὲ τῷ τρίτῳ τὰ τῶν ἀνωνύμων συγγράμματα.

Ἐν τέλει τοῦ συγγράμματος προστίθενται δύο χρησιμώτατοι κατάλογοι, ὧν ὁ μὲν πρῶτος εἶναι ὀνομαστικὸς κατάλογος τῶν κατὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας συγγραψάντων Ἑλλήνων μετὰ σημειώσεως τῶν σελίδων τοῦ πονήματος, ἐν αἷς γίνεται λόγος περὶ ἐκάστου τῶν μνημονευομένων, ὁ δὲ δευτέρος εἶναι κατάλογος καθ' ὕλην τῶν συγγραμμάτων, τῶν ἐν τῷ ἔργῳ καταλεγόμενων.

Τὴν δὲ ἀξίαν πασῶν τῶν ἐπὶ μέρους ἐργασιῶν τῆς τοῦ πονήματος τούτου οἰκονομίας τίς δὲν ἐννοεῖ;

Καὶ τοιοῦτον μὲν, κεφαλαιωδῶς εἰπεῖν, τὸ δευτέρον τῶν παρουσιασθέντων ἔργων, τὸ ὅποῖον παραβυλλόμενον πρὸς τὸ πρῶτον εἶναι ὡς τι σῶμα εὐσχερον καὶ ἀρτιμελὲς πρὸς σκελετόν· διότι ἐνφ' ὁ δευτέρος, ὡς εἶδομεν, προτάσσει καὶ πρόλογον καὶ εἰσαγωγὴν περὶ τοῦ σχίσματος, καὶ γενικὰς προσιποδίου παρατηρήσεις περὶ τῶν καινοτομιῶν τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας, καὶ τοῦ χαρακτηρισμοῦ τῶν καταλεγόμενων συγγραμμάτων, καὶ οὐ μόνον τὰ ὀνόματα 300 περίπου συγγραφέων καὶ πλείους τοὺς τίτλους τῶν συγγραμμάτων, ἐκδεδομένων καὶ μὴ, καταγράφει μετὰ μεγάλης τῆς ἀκριβείας, ἀλλὰ καὶ βίους συντόμους τῶν συγγραφέων ἐκτίθησι, καὶ κρίσεις ἐπ' αὐτῶν ἐπιφέρει, καὶ πολλὰ ἄλλα χρεῖώδη ἐπισυνάπτει, — ὁ πρῶτος

περιορίζεται εἰς ξηρότατον κατάλογον τῶν ὀνομάτων 110 συγγραφέων, καὶ τούτων οὐχὶ πάντα τὰ συγγράμματα καταλέγει, ὅσα ἕκαστος συνέγραψε κατὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ μόνον ὀλίγα τινὰ οὕτω, π. χ. τοῦ ἱερωτάτου Φωτίου ἀριθμᾷ δύο μόνον συγγράμματα, ἐνῶ ὁ ἕτερος καταλέγει ὀκτώ, τοῦ θεολογικωτάτου Ἀγγέλου Ματθαίου Κοικίστορος τρία μόνον, ἐνῶ ὁ ἕτερος δέκα ὀκτώ, τοῦ Ἀριστοτελικοῦ Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου δύο μόνον, ἐνῶ ὁ ἕτερος, πλὴν τῶν ὑπὲρ Λατίνων εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀποδιδόμενων, τριάκοντα, τοῦ ἱατροφιλοσόφου καὶ ἀρίστου Θεολόγου Γεωργίου τοῦ Κορσεσίου τέσσαρα μόνον, ἐνῶ ὁ ἕτερος εἴκοσι δύο. Ἀλλὰ καὶ τοιοῦτου ὄντος τοῦ πρώτου, ἐπαινοῦμεν ὁμῶς τὸν ζῆλον τοῦ συντάξαντος αὐτό· διότι καὶ ἡ ἐλαχίστη ἐργασία εἰς πράγματα τοῦ μεσαιωνοῦ ἀναφερομένη ἔχει πάντοτε ἀξίαν τινα.

Ὅταν δὲ λάβωμεν ἰδίᾳ ὑπ' ὄψιν τὸ δεύτερον, βλέπομεν, ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι ἀπλοῦς κατάλογος τῶν κατὰ τῶν καινοτομιῶν τῆς Ῥωμ. Ἐκκλησίας γραψάντων ἀπὸ Φωτίου μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἡερῶν, ἀλλὰ *Γραμματολογία* οὕτως εἰπεῖν, τῶν εἰρημένων συγγραφέων (εἰ καὶ ὁ συγγραφεὺς μετριοφρονῶν ὀνομάζει αὐτὸ *Μελέτημα*, καὶ θεωρεῖ αὐτὸ ὡς ἀτελές· καὶ μὴ ἀνταποκρινόμενον πρὸς τὴν πρόθεσιν αὐτοῦ, διότι ἐκτὸς 60 περίπου συγγραφέων, τῶν ὁποίων, λέγει, δὲν ἔφθασε νὰ ἐπεξεργασθῇ τοὺς βίους καὶ περὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν διαλάβῃ, ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον καὶ προέβητο νὰ πραγματευθῇ καὶ περὶ τῶν Ἑλλήνων τῶν Λατινοφρονησάντων καὶ γραψάντων ὑπὲρ τῶν καινοτομιῶν τῆς ἐκκλησίας τοῦ Πάπα, καὶ κατὰ τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, καὶ περὶ τῶν ἱερῶν συνόδων, ὅσαι συνεληθούσαι ἀπεφάνθησαν κατὰ τῆς Ῥωμ. ἐκκλησίας, καὶ περὶ τῶν ἐκδότων ἐγκυκλίου κατὰ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας Πατριαρχῶν, καὶ τοῖς τὰ ὀνόματα καὶ τῶν 60 συγγραφέων καὶ τῶν συνόδων καὶ πολλῶν Πατριαρχῶν δὲν ἀφῆκεν ἀμνημόνευτα καὶ ἀκατάλεκτα ἐν τῷ γενικῷ ὀνομαστικῷ τοῦ πονήματος αὐτοῦ καταλόγῳ,) *Γραμματολογία*, διακρινομένη καὶ διὰ τὴν ὀξύτητα τῆς κρίσεως καὶ διὰ τὴν πολυμάθειαν, σπανίαν οὖσαν εἰς νέους φοιτῶντας ἔτι καὶ μὴ πῶ ἀποπεράναντας τὰς σπουδὰς αὐτῶν, καὶ διὰ τὴν ἀπαράμιλλον φιλοπονίαν, *Γραμματολογία*, ἀπορρέουσα μὲν κατὰ τὸ πλεῖστον αὐτῆς μέρους ἀπὸ πηγῶν Λατινιστῶν γεγραμμένων (ἐξ οὗ, ὡς καὶ ἐκ τῆς τῶν παρατιθεμένων ἐν τῷ *Μελε-*

τήματι Λατινικῶν χωρίων ὀρθῆς μεταφράσεως φαίνεται ὁ συγγραφεὺς εἰδήμων τῆς Λατινικῆς) γεγραμμένη δ' ἐν γλώσσῃ ἀρχαϊζούσῃ καὶ μὴτε γλαφυρότητος μὴτε χάριτος ἀμυροῦση, ἐμφαινοῦση δὲ συγγραφέα ἱκανῶς ἐγκύψαντα εἰς τὴν μελέτην τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων μάλιστα δὲ τῶν ἐκκλησιαστικῶν. Τὸ δὲ ἀξιοθαύμαστον εἶναι, πῶς ὁ συγγραφεὺς κατώρθωσεν ἐν πενταμῆνῳ διαστήματι, καὶ τούτῳ οὐχὶ πλῆρει, διότι, ὡς λέγει, κλεισθείσης ἐν τῷ μεταξύ τῆς δημοσίας βιβλιοθήκης, ἠναγκάζετο στεροῦμενος τῶν χρησίμων βιβλίων νὰ διακόπτη πολλάκις τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ, καὶ νὰ ἀσχολῆται περὶ ἕτερα οὐχ ἥττον χρήσιμα ἔργα, πῶς λέγομεν, κατώρθωσεν νὰ συντάξῃ τὸ καὶ διὰ τὸ ἀφρονον τῆς ὕλης, καὶ τὸ ἐμβριθῆς τῶν νοημάτων, καὶ τὸ προσφυές τῆς οἰκονομίας, καὶ τὴν ἀπαράμιλλον φιλοπονίαν ὄντως *γυγάντισον* τοῦτο ἔργον, τὸ ὁποῖον καλλίστη ὄν συμβολὴ εἰς τὴν ἱεράν *Γραμματολογία* ἀπὸ Φωτίου μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, καὶ οὐχ ἥττον εἰς τὴν κατὰ τὸν μεσαιῶνα Ἑλληνικὴν *Γραμματολογία*, δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς κλεῖς τῆς ἐλεγκτικῆς εἴτε πολεμικῆς θεολογίας ὡς πρὸς τὸ μέρος, τὸ ἀφορῶν τὰς μεταξὺ ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς ἐκκλησίας διαφορᾶς.

Ὄθεν καὶ ἡ τῶν θεολόγων σχολή, ἡ ἐπὶ τῆς κρίσεως ὑπὸ τῆς Συγκλήτου ταχθεῖσα, ὁμοφώνως καὶ ὁμοψήφως οὐ μόνον τοῦ βραβεῖου, ἔστω καὶ μικροῦ, ἄξιον κρίνει τὸ εἰς *θανμασμόν* φέρον πρωτόλειον τοῦτο ἔργον τῶν θεολογ. διαγωνισμάτων ἀλλὰ καὶ διακηρύττει, ὅτι τοῦτο εἶναι πολλῶν ὑπέρτερον τῶν προσδοκιῶν αὐτῆς, καὶ τιμᾷ οὐ μόνον τὸν συγγράψαντα, ἀλλὰ καὶ τοὺς σπουδαστὰς τῆς ἡμετέρας θεολογικῆς σχολῆς, καὶ τρέφει δὲ χρηστὰς ἐλπίδας, ὅτι, ἂν ἡ εὐσεβὴς ἐκείνη Κυρία μαθοῦσα τὰ περὶ τῆς συντάξεως τοῦ πονήματος τούτου δὲν εὐαρεστηθῇ νὰ χορηγήσῃ τὴν πρὸς τύπων αὐτοῦ ἀναγκαῖαν δαπάνην, θὰ πράξῃ τοῦτο ἢ τὸ ἡμέτερον Πανεπιστήμιον, ἢ ἡ σεβαστὴ Κυβέρνησις· διότι τοιοῦτοτρόπως δύναται ἔτι μᾶλλον νὰ διεγερθῇ ὁ ζῆλος τοῦ συγγραφέως, καὶ παρορμηθῇ οὗτος καὶ εἰς ἄλλα ἐπίσης γενναῖα ἔργα τῆς ἐκκλησιαστικῆς τοῦ μεσαιωνοῦ φιλολογίας, τῆς τόσον σκοτεινῆς καὶ λαβυρινθώδους. Ἐν τέλει δὲ οἱ κριταὶ τοῦ παρόντος διαγωνίσματος νομίζουσι καθῆκον αὐτῶν νὰ συστήσωσιν εἰς τὴν σεβαστὴν Κυβέρνησιν τὸν φιλόπονον τοῦτον καὶ ζηλωτὴν τῶν πατρῶων καὶ τῆς ἱεραῆς ἐπιστήμης νέον, ὅπως παράσχῃ αὐτῷ τὰ μέσα

πρὸς τελειοτέραν αὐτοῦ ἐν Εὐρώπῃ ἐκπαίδευσιν, πεποιθότες ὅτι ἡ εἰς αὐτὸν δαπάνη τῆς Κυβερνήσεως θὰ ἀποβῇ καρποφόροτέρα, καὶ θὰ παρορμηθῇ καὶ ἄλλους εἰς τὸ νὰ ἐπιδοθῶσι μετὰ πλείονος ζήλου εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἱεραῆς ἐπιστήμης, τῆς ὁποίας ἡ ὑποστήριξις πρέπει νὰ ἦναι ἐν τῶν κυριωτάτων μελημάτων τῆς σεβαστῆς κυβερνήσεως· διότι καὶ δι' αὐτῆς οὐχ ἥττον ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν θὰ ἐπανεέλθῃ εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς εὐκλειαν καὶ λαμπρότητα, διὰ δὲ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸ ἔθνος ἡμῶν.

Ἐν Ἀθήναις, 8 Μαΐου, 1866.

Οἱ κριταὶ

ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΣ Α. ΛΥΚΟΥΡΓΟΣ κοσμητῶν τῆς
ΚΩΝΣΤ. ΚΟΝΤΟΓΟΝΗΣ Θεολ. Σχολῆς.
Π. ΡΟΜΠΟΤΗΣ.
ΘΕΜΙΣΤΟΚΑΗΣ ΒΙΜΠΟΣ, εισηγητής.

Ἡ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΟΣ. (1)

IX.

Τέλος τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Τραπεζούντος.

Ἡ πρώτη τῶν Τούρκων προσβολὴ κατὰ τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Τραπεζούντος ἀνάγεται εἰς τὸ ἔτος 1442, βασιλεύοντος Ἀλεξίου τοῦ Δ'. Ὁ Σουλτάνος Μουράτ, κεκτημένος ἅπαντα τὰ εἰς πολιτικὸν καὶ εἰς στρατιωτικὸν ἄνδρα ἀνήκοντα προσόντα, ἐξώπλισεν ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ στόλον προωρισμένον εἰς κυρίευσιν τῆς Τραπεζούντος. Ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἡ ἀπόπειρα αὕτη ἤθελε νυχαγήσει, ὁ ναύαρχος τοῦ στόλου εἶχε διαταγὴν νὰ ληθῇ τὸν τόπον, παντοῦ ἔθνα ἐδύνατο νὰ πραγματοποιήσῃ ἀπόβασιν καὶ νὰ ἀπαγάγῃ ὅσους εὕρισκε πλειοτέρους αἰχμαλώτους. Διὰ τοῦ μέσου τούτου ἠλαττοῦντο οἱ πόροι τῆς Τραπεζούντος καὶ ἐπεταχύνετο ἡ ὀριστικὴ αὐτῆς πτώσις· καὶ ὄντως ἡ Τραπεζοῦς ἀντέστη πρὸς τοὺς Τούρκους, ἀλλ' οὗτοι ἀφοῦ ἐξετέλεσαν τὸ σχέδιόν των, ἤρπασαν χιλιάδας νέων καὶ γυναικῶν, τοὺς ὁποίους ἔφερον ὅπως πωλήσωσιν εἰς τὰς ἀγορὰς τῆς Προύσσης καὶ τῆς Ἀδριανουπόλεως. Ἀφοῦ ἐλήσει τὰς κτήσεις τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Τραπεζούντος, ὁ στόλος πλεύσας ἐλαφραγωγῆσε τὰς κτήσεις τῶν Γενουσησίων τοῦ Καφᾶ· ἀλλὰ πρὶν ἢ ἐγκαταλίπη τὸν Εὐξείνιον Πόντον, ὑπέστη σφοδρὰν τρικυμίαν, καὶ τὰ διαφυγόντα τὸ

παρὰ τῆς Ἡρακλείας ναυάγιον πλοῖα ἀπεκόμισαν τόσων ὀλίγων δόξαν καὶ τόσων ὀλίγων λείαν, ὥστε ὁ Σουλτάνος δὲν ἀπεφάσισε νὰ ἐπιχειρήσῃ νέαν ἐκστρατείαν.

Τὸ ὀθωμανικὸν κράτος εἶνε ἐν τῶν παραδοξοτέρων ἀνθρωπίνων ἔργων, διότι ἐναντίον τῆς κοινῆς παραδεδεγμένης γνώμης, τὴν ταχείαν ἀνάπτουζίν του ὀφείλει μᾶλλον εἰς τοὺς θεσμοὺς καὶ εἰς τοὺς νόμους τοῦ ἢ εἰς τὰ ὄπλα του, μ' ὅλον ὅτι οἱ θεσμοὶ καὶ οἱ νόμοι οὗτοι ἦσαν τὸ προσωπικὸν ἔργον ἀρχηγοῦ συμμορίας στρατιωτῶν, ὀλιγαριθμῶν, ἀντὶ ἐνὸς νομοθέτου ἐκλεχθέντος παρ' ἅπαντος τοῦ ἔθνους, καὶ τοῦτο ἰδίως ἐμπόδιζε νὰ δοθῇ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ὄρχαν ἢ λαμπρότης, ἢ δικαιοῦται. Οἱ σύγχρονοὶ τοῦ ἦσαν ἀνίκανοι ὅπως ἐκτιμήσωσι τὴν ἐμβριθείαν τῶν θεωριῶν του, καὶ οἱ ἱστορικοὶ ἐξήτασαν τὸ ὀθωμανικὸν κράτος ὑπὸ προλήψεις πολιτικὰς καὶ θρησκευτικὰς, αἰτινες φυσικῶ τῷ λόγῳ ἐξήσκησαν τὴν ἐπιρροὴν των ἐπὶ τῆς ἐκτιμήσεως τῶν ἠθικῶν ἀνωμαλιῶν των.

Ὁ πάππος τοῦ Ὄρχαν εἰσήλθεν εἰς τὸ κράτος τῶν Σελτζουκιδῶν ἐπὶ κεφαλῆς φυλῆς τετρακοσίων ἰππέων. Ὁ πατὴρ τοῦ Ὄρχαν κατέστη ἀρχηγὸς μιᾶς ἐπαρχίας, ἡ δύναμις του νύξησε καὶ ἡ μισθία του φυλῆ, ἢ τὸ ὄνομα οὐδὲ διετήρησε καὶ ἡ ἱστορία, συνεμίχθη μὲ τὰς διαφόρους νομαδικὰς ὀρδὰς, αἰτινες νύξησαν τὰς τάξεις τοῦ στρατοῦ τοῦ τέλους ὁ Ὄρχαν αὐτὸς ἐκυρίευσεν τὴν Νίκαιαν, ἣτις ἐπὶ τινα χρόνον διετέλεσε πρωτεύουσα τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Τότε ἐνησχολήθη εἰς τὴν σύστασιν θεσμῶν καὶ ἐθήκε τὰς βάσεις πολιτικῆς κοινωνίας προωρισμένης νὰ γείνη ἔθνος ἰσχυρόν· δὲν πρέπει δὲ νὰ κρίνωμεν τὴν φυλὴν ταύτην τῶν ὀθωμανῶν κατὰ τοὺς δυσφημισμοὺς τῶν ἱστορικῶν εἰς τὰ ἐλαττώματα τοῦ στρατοῦ. Ἡ τύχη μόνη ἔδωκεν εἰς τὸν Ὄρχαν καὶ εἰς τοὺς διαδόχους του σταθερότητα τοιαύτην, ὥστε χριστιανοὶ τε καὶ Μωαμεθανοὶ εὕρισκον ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν των πλείω δικαιοσύνην καὶ ἀσφάλειαν ἢ ὑπὸ πᾶσαν ἄλλην διοίκησιν. Εἰς ὅποιασδήποτε ἄρα ἐλλείψεις καὶ ἂν ἀτενίσῃ τις, οὐδέποτε πρέπει νὰ λησμονήσῃ τὴν ἠθικὴν ταύτην ὑπεροχὴν, ἂν θέλῃ νὰ ἐξηγήσῃ τὰς ταχείας προόδους τοῦ Ὄρχαν καὶ τῶν πρώτων Σουλτάνων, καθὼς καὶ τὴν εὐκολίαν μεθ' ἧς οἱ Τούρκοι καὶ οἱ Γραικοὶ ὑπετάχθησαν εἰς δύναμιν τοσοῦτον ἀσθενῆ, οἷα ἦτον ἡ τῶν ὀθωμανῶν ἐν τῇ ἀρχῇ της.

Τὸ οὐσιωδέστερον τῶν ληφθέντων μετῶν τοῦ

1) Συνέχεια ἀπὸ φυλλαδίου 79.

Ὄρχαν καὶ τὸ μᾶλλον συντελέσαν εἰς τὴν μεγαλοποιήσιν τῆς δυναστείας του εἶνε ἢ μετατροπὴ τοῦ στρατοῦ εἰς κοινωνίαν διαρκῆ. Ὁ στρατὸς οὗτος δὲν ἐγνώριζε πλέον ἄλλας διαμονάς πλὴν τῶν στρατιωτικῶν, οἱ στρατιῶται δὲν εἶχον πλέον ἄλλον πατέρα πλὴν τοῦ Σουλτάνου, οἱ ἐπίλεκτοι τοῦ στρατοῦ τούτου ἐχωρίζοντο ἀπὸ τὸν λαὸν διὰ τε τῆς γεννήσεως καὶ τῶν ἐξέων των· διότι συνέκειντο ἀπὸ παιδία χριστιανῶν, ἅτινα τὸν ἰσλαμισμόν ἐγκολπωθέντα καθίσταντο θεοὶ υἱοὶ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν πιστῶν, καὶ φανατικοὶ προσήλυτοι ὑποσχόμενοι νὰ καταστήσῃ τὰ βασίλεια ὑπὸ τὴν πίστιν τοῦ προφήτου. Θεσμὸς ὃν θέλει τις νὰ καταστήσῃ διαρκῆ ἀπαιτεῖ ἄλλους πόρους ἢ πρειακτοὺς νεοσυλλέκτους, καὶ ὁ Ὄρχαν ἀπῆτησε φόρον ὠρισμένον καὶ ἐτήσιον χριστιανοπαίδων ἀπὸ πασῶν τῶν πόλεων καὶ χωρίων τῶν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ τεταγμένων. Τὸ ἔθιμον τοῦ πωλεῖν τοὺς χριστιανούς, ὡς δούλους ἦτο τόσον σύνθησις τότε, ὥστε παρόμοιος φόρος δὲν ἐφάνη εἰς χριστιανικὰς κοινότητας τοσοῦτον ἀποτρόπαιος, ὅσον ἐδυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν. Μὲ τὰ τέκνα λοιπὸν, τὰ ὅποια ὁ φόρος οὗτος προσέφερεν, ὁ Ὄρχαν ἐπλασε τοὺς γενιτζάρους.

Παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς, στρατιωτικὰ σώματα συγγεμένα ὑπὸ ἀργυρωνήτων ἐσηματίσθησαν ὑπὸ Τιβερίου τοῦ Β' εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔκτου αἰῶνος, καὶ εἰς διάφορα ὀθωμανικὰ κράτη ὑπῆρχον στρατοὶ ὅμοιοι, γνωστοὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν Μακμαλούκων· οἱ γενιτζάρου ὅμως διέφερον αὐτῶν κατὰ τὸν συστηματικὸν χαρακτῆρα τῆς ἀνατροφῆς, ἧτις τοῖς ἐδίδετο. Καθὼς οἱ Ἕλληνας φιλόσοφοι τῆς ἀρχαιότητος, οὕτω καὶ ὁ Ὄρχαν ἐφρόνει ὅτι ἡ ἀνατροφή τῶν ὑπηρετῶν τοῦ κράτους πρέπει ν' ἀρχῆται ἀπὸ τῆς μικρᾶς αὐτῶν ἡλικίας. Ἡ εἰς τοὺς γενιτζάρους ἐγκταγραφή δὲν ἦτο μόνον ἐν στρατιωτικῶν σχολείων. Ὁ Ὄρχαν διέγραψε τὰς πασακαιοτέρας ἀπασχολήσεις αὐτῶν διὰ νὰ ἀναπτύξῃ τὰς φυσικὰς καὶ ἠθικὰς δυνάμεις τοῦ σχολείου τούτου, ἀπὸ τὸ ὅποσον ἐξήρχοντο στρατηγοὶ, σατράπαι καὶ βεζύροι. Ὁ θεσμὸς τῶν γενιτζάρων, ὑπὸ διπλῆν ἐποψίν ἐλέθριος εἰς τὴν χριστιανοσύνην, εἶχε τὰς περιόδους τῆς ἀμῆς καὶ τῆς παρακμῆς του, δὲν δυνάμεθα ἐν τούτοις νὰ μὴ τῷ ἀποδώσωμεν κατὰ μέγα μέρος τὰς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ διαρκεῖς προόδους τῶν ὀθωμανικῶν κατακτήσεων. Ἡ ἦττα τῆς Ἀγκύρας ἐδύνατο νὰ καταστρέψῃ πᾶσαν ἄλλην δυναστείαν καὶ πᾶν ἄλλο ἄσιατικὸν κράτος, καὶ αὐτὸς ὁ Τιμόρ ἐνόμισεν

ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὸ κλέος τῶν ὀθωμανῶν ἐσχεὶ ἀπώλετο· καὶ ὅμως δέκα μόνον ἐτὶ ὀψιότερον ἀφότου ὁ Μωάμεθ Α' ἐφυγε μεθ' ἑνὸς πιστοῦ βεζύρου του μόνον μακρὰν τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ἐν τῷ ὁποίῳ ἅπανα ἡ γενεὰ του ἐφαίνετο καταστραφεῖσα, ἐπετύγγανε νὰ συνενώσῃ ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν του ὅλα τὰ κράτη, ἅτινα εἶχεν ὁ πατὴρ του Βαγιαζήτ.

Ἀνάλυσις περὶ τῶν στρατιωτικῶν, διοικητικῶν, οἰκονομικῶν καὶ δικαστικῶν θεσμοθεσιῶν τῶν Τούρκων, ἤθελε μᾶς μακρύνει πολὺ τοῦ εἰδικοῦ ἀντικειμένου τῆς διηγήσεώς μας· ἐπιτραπήτω ὅμως ἡμῖν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι οἱ Μουσουλμάνοι δὲν ἐδύνατο νὰ οἰκειοποιήθωσι τὸ οὐσιωδέστερον τῶν ἀγαθῶν, δι' οὗ τὸ βρωμαϊκὸν κράτος ἐπρόικισε τὴν ἀνθρωπότητα. Τὸ βρωμαϊκὸν δίκαιον, τὸ ἀξιώλογον τοῦτο μνημεῖον τοῦ γεγραμμένου ὀρθοῦ λόγου, τὸ ὁποῖον διετήρησε τὴ Βυζαντινὸν κράτος ἐπὶ ἑπτὰ αἰῶνας, ὤφειλε νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὸ Κοράνιον, καὶ δι' αὐτὸ μόνον, ἀπέβη ἀδύνατον εἰς τὴν ὀθωμανικὴν φυλὴν, οἷα δῆποτε καὶ ἂν ὑπῆρξεν ἡ ἑκτασις τῶν κατακτήσεων τῆς, νὰ περιέλθῃ εἰς τὴν ἐντελὴ ἀνάπτυξιν μεγάλης ἐθνικῆς ὑπάρξεως.

Βασιλεῖα Ἰωάννου Δ' τοῦ ἐπικληθέντος Καλοῦ Ἰωάννου (1446—1458).

Οἱ Γραικοὶ τῆς Τραπεζοῦντος ἀποβαλόντες πάντα πατριωτισμὸν, πᾶσαν ἀνεξαρτησίαν, δὲν ἐνησχολοῦντο πλέον εἰμὴ περὶ τὸ ἐμπόριον καὶ τὰς διοικητικὰς σκευασίας. Τὸ θάβρο, μὲ τὸ ὅποσον οἱ γείτονές των Γεωργιανοὶ, ὑπερησπίζοντο τὴν ἐλευθερίαν των, οὐδεμίαν ἐπ' αὐτῶν ἐνεποιήσατο ἐντύπωσιν. Ἡ δυναστεία τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν ἤρξατο θεωρουμένη παρὰ τῆς χριστιανικῆς κοινότητος τῶν Τζάν ἢ Λαζῶν ὡς γενεὰ τυράννων ξένων, καὶ αἱ συμμαχίαι τῆς μετὰ τῶν Τουρκομάνων, οἵτινες ἐλαφυραγῶγον τὰ ὄρια τῆν καθίστων ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐπαχθῆ. Πικρὰς παρατηρήσεις περὶ τῆς αυτοκρατορικῆς διπλωματίας ἐξέφευγον τὸν ἐγγώριον κληρὸν καὶ βαθεῖα μῆνις ἐφλεγε τὴν καρδίαν τῶν ὀρεινῶν τῆς Κολχίδος. Ἡ ἠθικὴ ἐκπτώσις ὄλων τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἡ χαμέρπεια τῶν γραικῶν ἀρχόντων, ἡ φιλοχρηματία τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων τῆς Ἑλληνικῆς ἐκκλησίας, συνέτεινον ὥστε νὰ θεωρῆται ἡ ὑπὸ τῶν ὀθωμανῶν κατάκτησις τῆς Τραπεζοῦντος προτιμωτέρα παρα τοῦ λαοῦ ἢ ἡ ἐξακολούθησις τοῦ αυτοκρατορικοῦ ἀξιώματος.

Ὁ Ἰωάννης Δ' ἐμισεῖτο ὑπὸ τῶν ὑπνικῶν του καὶ αἱ πράξεις του ἐδικαιολογοῦν τὸ μῖσος τοῦτο, ἀλλ' ἡ φορὰ τῶν κοινωνικῶν ἐξέων καὶ ἡ παγωμένη τάξις τὸν προϋφύλαττον πάσης ἐσωτερικῆς παραχῆς. Ἐν τούτοις ἡ πτώσις τῆς αυτοκρατορίας τῆς Τραπεζοῦντος ἦτο τοσοῦτω ἀφρευκτος διὰ τοὺς ξένους, ὥστε ὁ σέχης τοῦ Ἐρτεβίλ, εἰς τῶν μουσουλμάνων ἡγεμόνισκων τῶν ὀρεινῶν τῆς Ἀρμενίας, ἐπέδραμεν ἐπ' αὐτὴν, μικρὸν μετὰ τὸν ἐνθρονισμόν τοῦ Ἰωάννου. Ὁ σέχης οὗτος ἐβάδισε κατὰ τῶν Μελιάρων καὶ ἐγένετο κύριος τῆς ἀτραποῦ τοῦ Καπανίου, ἐγγὺς τοῦ ἀκρωτηρίου Κερελῆ. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ἦλθε πρὸς ἀποσώθῃσιν τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἐστρατοπέδευσε εἰς τὸ μοναστήριον τῆς Κορδύλης, εἰς ἣν θέσιν εἶχε σταθῆ κατὰ τὸν φόνον τοῦ πατρὸς του. Ὁ δούξ τοῦ Μεσοχαλδίου, ἀρχηγέτης τῆς οἰκογενείας τῶν Καθασιτῶν καὶ ὅστις ἔφερε τὴν ἀξίαν τοῦ Πανσεβάστου, ἦρχε τῶν κατὰ ξηρὰν δυνάμεων ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ προσέβαλε τὴν ἀτραπὸν τοῦ Καπανίου, καθ' ὃν χρόνον ὁ αὐτοκρατορικὸς στόλος ὤφειλε νὰ προσβῆ τὸν ἐχθρὸν ἐκ τῶν πλευρῶν καὶ ἐξόπισθεν. Ἡ σφοδρότης ἀνέμου ἐναντίου δὲν ἐπέτρεψεν εἰς τὰ πλοῖα νὰ ἐκτελέσωσι τὰς διαταγὰς, ἃς εἶχον λάβει, καὶ οἱ μουσουλμάνοι ὠφελόμενοι ἐκ τῶν πλοισκεπημάτων τοῦ ἐδάφους κατετρόπωσαν τοὺς χριστιανούς, οἵτινες ἀπώλεσαν ἐκεῖ τὸν Πανσεβάστον, τὸν υἱὸν του καὶ τοὺς λοιποὺς ἀρχηγούς τοῦ στρατοῦ. Εἰς τὴν θέαν τῆς ἡττῆς τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς, ὁ στρατὸς καταληφθεὶς ὑπὸ πανικῷ φόβου καὶ θεωρῶν ἴσως τὴν καταστροφὴν ταύτην ὡς τιμωρίαν θεῖαν τῆς ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ τελεσεθείσης πατροκτονίας, ἐφυγε προτροπάδην. Ὁ αὐτοκράτωρ ὑπῆρξεν εἰς τῶν πρώτων φυγάδων, οἵτινες ἐπέστρεψαν εἰς Τραπεζοῦντα.

Ἄν ὁ σέχης τοῦ Ἐρτεβίλ δὲν ἔχανε τὸν καιρὸν του νὰ θυσιάσῃ τοὺς αἰχμαλώτους καὶ νὰ συναθροίσῃ λείαν, ἤθελε πιθανῶς κυριεύσει καὶ τὴν πόλιν ταύτην, ἐν ἣ ὁ φόβος καὶ ἡ παραχῆ εἶχον περιέλθει εἰς τὸν ὑψίστον βαθμόν. Φήμη διέτρεχεν ἐν αὐτῇ ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἦτο κύριος τοῦ μοναστηρίου τῆς ἁγίας Σοφίας, καὶ οἱ κάτοικοι τῶν προαστείων ἐξεζήτουν τὴν ἀσφάλειάν των ὀπισθεν τῶν προμαχῶνων. Γυνή τις Ἀρμενία, ἧς ὁ οἶκος ἤγγιζεν εἰς τὰ ὑπὸ Ἀλεξίου τοῦ Β' οἰκοδομηθέντα τεῖχη, ἀφῆκεν ἀνθρακκὰς ἠναμμένους εἰς τὴν τελευταίαν τῆς κατοικίας, πυρκαϊὰ ἐξεβράγη τὴν νύκτα καὶ μετεκινώθη καὶ εἰς τὰ ἐγγὺς οἰκοδο-

μήματα. Ὁ τρόμος τότε ὑπῆρξεν ἀπερίγραφτος, διότι οἱ μὲν ἐνόμιζον ὅτι οἱ Μουσουλμάνοι ἐκυρίευσαν τὰ ὄχυράματα, οἱ δὲ ἔλεγον ὅτι ἐξυφάνθη συνωμοσία σκοπὸν ἔχουσα τὴν παράδοσιν τῆς ἀκροπόλεως εἰς τὸν σέχην τοῦ Ἐρτεβίλ. Εἰς πλῆθος συγκείμενον, ὡς ἐν Τραπεζοῦντι, ἀπὸ θροισμα ἀνθρώπων διαφόρων φυλῶν, ἕκαστος ἐδυσπίστει πρὸς τὸν γείτονά του καὶ τὸν ἐκατηγόρει.

Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ἐνόησεν ὅτι διεκινδύνευε τὸ τε κράτος καὶ ἡ ζωὴ του· ἔλαθεν ὕθεν τὰ ἀναγκαῖα μέτρα, ἔκλεισε τὰς θύρας τῶν διαφόρων συνοικιῶν τῆς πόλεως, ἀπηγόρευσε τὴν κυκλοφορίαν, ἐκτὸς τῶν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ στρατιωτικῶν, ἐτοποθέτησε στρατιώτας εἰς τοὺς πύργους καὶ εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Εὐγενίου καὶ μετέβη ὁ ἴδιος εἰς τὸ θέατρον τῆς πυρκαϊᾶς. Ὁ λαὸς ἀνέλαθέ τινα ἐνέργειαν βλέπων ὅτι ἡ καταγραφή τοῦ πυρὸς ἦτο τυχαία καὶ ὅτι οἱ προμαχῶνες ἔμειναν ἀλώθητοι· ἀλλ' ἐν τῇ συνοικίᾳ τοῦ Ἰπποδρομίου, ἧτις δὲν ἦτο περιτειχισμένη, ὁ τρόμος ἦτο μακρὰν τοῦ νὰ περισταλῇ. Οἱ κάτοικοι ἔσπευσαν πρὸς τὸν λιμένα καὶ ἀντὶ νὰ ὑπάγωσι νὰ κλεισθῶσιν εἰς τὴν ἀκρόπολιν, ἐπεβιάσθησαν ἐπὶ τῶν πλοίων ἐν πάσῃ σπουδῇ ὅπως φύγωσιν εἰς Ἰθρίαν.

Τὴν ἐπιούσαν ὁ σέχης τοῦ Ἐρτεβίλ, ἐλθὼν ἐστρατοπέδευσε ἐπὶ τῆς κοιλᾶδος, ἧτις παράκειται τῆς συνοικίας τοῦ Ἰμαρὲτ τζαμισί, πλησίον τοῦ τόπου ὃν κατέχει σήμερον τὸ γραφικὸν τέμενος τοῦ Ἰμαρὲτ καὶ ὁ τάφος τῆς μητρὸς τοῦ Σουλτάνου Σελίμ Α'. εὐγενῆ μνημεῖα, ἅτινα καταβρέουσιν ὑπὸ τὰς βολὰς τοῦ χρόνου, χάρις εἰς τὴν ἀμέλειαν τῶν ἀνθρώπων. Ὁ στρατὸς του δὲν ἦτο ἀρκούντως πολυάριθμος διὰ νὰ κατακτήσῃ πόλιν οἷα ἡ Τραπεζοῦς, ἀλλ' ἤλπισε νὰ πείσῃ διὰ τοῦ τρόμου τοὺς Γραικοὺς ὅπως παραδοθῶσι. Πρὸς τοῦτο ἀπεκεφάλισε πρὸ τῶν προμαχῶνων τὸν ἀρχιπποκόμον τοῦ αὐτοκράτορος καὶ γενικὸν διευθυντὴν τῶν ταχυδρομείων Μαυροκόσταν· ἀλλ' ἡ φρουρὰ, μακρὰν τοῦ νὰ καταπλαγῇ, κατελήφθη τούναντίον ὑπὸ τοῦ αἰσθήματος τῆς ἐκδικήσεως, καὶ οἱ Τούρκοι, ἀποκουσθέντες εἰς ὅλας τὰς ἐφόδους, ἠναγκάσθησαν νὰ κενώσωσι τὸ ἔδαφος τῆς αυτοκρατορίας, ἀρκεσθέντες εἰς τὴν ἀπαγωγὴν πολυαρίθμων αἰχμαλώτων καὶ ἀπείρου λείας.

Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντος ἤγγιζεν εἰς τὴν καταστροφὴν τῆς. Καθ' ὅλους τοὺς χρόνους ἀνάητος καὶ σχολαστικὴ ὑπεροψία ἐτύφλωσε τοὺς

Γραικούς τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς, μικρὸν μὲν τὴν διανοητικὴν δύναμιν τῶν ἀντιζήλων αὐτῶν ἐκτιμήσαντας, μεγάλως δ' ἐπὶ τῆς ἰδίας ἀξίας καὶ ἀνδρίας ἐπαιρομένους. Ἡ ἔλλειψις αὕτη, κοινὴ εἰς ἅπασαν τὴν γενεάν του, ἠπάτησε τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην, ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἐνόμιζεν ὅτι ἐδύνατο νὰ προσλάβῃ ὡς ὠφέλιμον σύμμαχον τὸν νέον Μωάμεθ Β' διάδοχον τοῦ Μουράτ Β'. Ἐπίστη ὅτι εἰς Γραικούς πολυπείρους ὡς αὐτὸς, δύναται εὐκόλως νὰ ἐξαπατήσῃ ἕνα νέον καὶ ἄπειρον Τοῦρκον, ἀλλὰ, ταῦτα σκεπτόμενος παρεγνώριζε καὶ τὴν ἰδίαν του ἰκανότητα καὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦ νέου Σουλτάνου. Ἀναμφιβόλως οἱ παρὰ τῆ ἀυλῆ τοῦ Μουράτ Β' διπλωματικοὶ πράκτορες εἶχον τὸ πνεῦμα λίαν τεταραγμένον ἐκ τῆς μεταποροσύνης ἵνα περιφρονήσωσι τὸν υἱὸν του, τὸν ἡγεμονόπαιδα, ὅστις μετὰ ταῦτα ἐγένετο Μωάμεθ Β'. Ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος, ὁ τελευταῖος αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἶχε τοσοῦτον τυφλωθῆ ἐκ τῆς περὶ αὐτοῦ μεγάλης ἰδέας, ὥστε ἐν ταῖς πρὸς τὴν Ἰψήλην Πύλην διπλωματικαῖς σχέσεσίν του, τῇ ἔδωκε νὰ νοήσῃ ὅτι ἐδύνατο νὰ τῇ διεγείρῃ σπουδαίας περιπλοκάς, ἂν ἀπέλυε τὸν μικρέγγονον τοῦ Σουλτάνου Βαγιαζήτ, ὅστις ἐφυλάττετο ἐν Κωνσταντινουπόλει ὡς ὄμηρος. Ὁ Μωάμεθ ὅμως ὅπως ἀποκριθῆ εἰς τὰς ἐρεσχελίας ταύτας κατεσύντριψε τὰ λείψανα τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους.

Καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Δ', ἐπίσης ἐτόλμυσε νὰ σχηματίσῃ τὸ σχέδιον τῆς ἐξώσεως τῶν Ὀθωμανῶν ἀπὸ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὑποκινῶν στάσιν πρὸς ὄφελός του. Αἱ πρὸς τοῦτο διαπραγματεύσεις του δὲν διέφυγον τὸ ἄγρυπνον ὄμμα τοῦ νέου Μωάμεθ, ὅστις, ἀφ' οὗτου ἐκυρίευσεν τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀπεφάσισε νὰ δώσῃ εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Τραπεζοῦντος μικρὸν δαῖμα τῆς Ὀθωμανικῆς δυνάμεως. Κατὰ συνέπειαν ὁ Σιτίρβης, διοικητὴς Ἀμασσείας, διετάχθη νὰ προσβάλῃ ἐπιμόνως κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν τὴν ἐκπεπτωκυῖαν ἐκείνην αὐτοκρατορίαν.

Τὸν δέκατον τέταρτον καὶ δέκατον πέμπτον αἰῶνα, αἱ ὑπὸ τῶν Γραικῶν ἐν Εὐρώπῃ καὶ Ἀσίᾳ οἰκούμεναι πόλεις, ἐλυμαίνοντο ὑπὸ μισαμπατικῶν νόσων λίαν συνεχῶν ὅπως ἐξολοθρευσῶσιν ὀλόκληρον ἔθνος· αἰτία δὲ τῆς μάστιγος ταύτης μεταξὺ τῶν ἄλλων ἦτον ἡ ἀμέλεια τῶν λαῶν, καὶ τὰ ἐλαττώματα τῶν διοικήσεων. Μῆτε οἱ αὐτοκράτορες, μῆτε οἱ ἄρχοντες, μῆτε αἱ δημοτικαὶ ἀρχαὶ ἐσκέπτοντο περὶ ὑγειονομικῶν κανονισμῶν καὶ

περὶ τῶν στοιχειωδεστέρων δικαιοπρακτικῶν μέτρων. Ἀναμφιβόλως ἡ ἀνθρωπίνη φρόνησις δὲν ἐξαρκεῖ ὅπως προφυλάξῃ τὸ σῦμπαν ἀπὸ τὴν πανώλην, δύναται ὅμως νὰ σταματήσῃ τὴν δλεθρίαν πρόοδόν της.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐκστρατείας τοῦ Σιτίρβης, ἡ πνώλη, ἥτις ἐλυμαίνετο τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζοῦντος, συνώμοσεν οὕτως εἰπεῖν μετὰ τῶν Ὀθωμανῶν καὶ τοὺς ἄφησε νὰ φθάσωσι πρὸ τῆς πρωτεύουσας, χωρὶς οὐδὲν ἴσχυον ἀπαντήσωσιν ἐμπόδιον. Ὁ Σιτίρβης, καταβαίνων ἀπὸ τῆς ὕψου τοῦ Βοστανέ, ἔνθα εἶχε στρατοπεδεύσει, ἐγένετο κύριος τῆς συνοικίας τοῦ Ἰπποδρομίου, ἐλαφύραγώγησε τὰς οἰκίας καὶ τὰς πρὸς ἀνατολάς τοῦ ὄχυρου μοναστηρίου τοῦ ἀγίου Εὐγενίου ἀποθήκας, καὶ συνέλαβε δισχιλίους αἰχμαλώτους, διότι χάρις εἰς τὴν ἰδέαν τῆς εἰμαρμένης, οἱ Τοῦρκοι περιεφρόνουν τὸν κίνδυνον τῆς πανώλης. Ὁ αὐτοκράτωρ, ἀνίκανος νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν πάλιν ἐν μέσῳ λαοῦ θνήσκοντος καὶ μετὰ στρατοῦ δεκατιθέντος ὑπὸ τῆς μάστιγος ταύτης, ἐκήρυξεν ὅτι ἦτο ἕτοιμος νὰ παραδεχθῆ τὰς προτάσεις τῆς εἰρήνης, αἵτινες ἤθελον τῷ ἐπιβληθῆ ὁ δὲ Ὀθωμανὸς στρατηγέτης, ὅστις δὲν εἶχεν ἰκανὸν στρατὸν ὅπως πολιορκήσῃ τὴν ἀκρόπολιν, συγκατένευσε νὰ ἀποσυρθῆ καὶ ἀκόμη ἴσχυον ἀποδώσῃ τοὺς αἰχμαλώτους, ἂν ὁ Ἰωάννης ἐκηρύσσετο ὑποτελής τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους. Ὁ αὐτοκράτωρ ἔστειλε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Δαυὶδ ὡς πρέσβυν παρὰ τῷ Μωάμεθ ἵνα δεχθῆ τὰς διαταγὰς του ἐπὶ τῇ ὀριστικῇ τιμῇ συνθήκης εἰρήνης. Ὁ Σουλτάνος δὲν ἐφάνη ἀπαιτητικὸς καὶ ὥρισε τὸν ἐτήσιον φόρον τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Τραπεζοῦντος εἰς τὸ εὐτελὲς ποσὸν τρισηλίων χρυσῶν νομισμάτων. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι ὁ Σουλτάνος, ὅστις εἶχε μετρήσει τὰς δυνάμεις τοῦ ὑποτελοῦς του, ἐσχεδιάζε νὰ ἀρχίσῃ ἐκ νέου τὰς ἐχθροπραξίας, ἅμα τοῦτο ἦτο σύμφωνον πρὸς τὰ συμφέροντά του. Ἡ συνθήκη αὕτη ἔθεσε τέλος εἰς τὴν πολιτικὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν Γραικῶν, ἂν πρέπη νὰ θεωρησώμεν τοὺς παραισάκτους καὶ ἡμισιαστικούς τῆς Τραπεζοῦντος λαοὺς ὡς ἀληθεῖς Γραικοὺς.

Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ἐνόησεν ὅτι ἡ δύναμις του μικρὰν ἔξει τὴν διάρκειαν, ἂν δὲν ἔθραυε τὰς ἀλύσεις, αἵτινες τὸν ἐδέσμευον πρὸς τὴν ὕψηλὴν Πύλιν, καὶ μετεχειρίσθη τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας του ὅπως προπαρασκευάσῃ τὴν ἀπελευθέρωσίν του. Οἱ στρατιωτικοὶ του πόροι δὲν τῷ ἐπέτρεπον νὰ ἀντιπαλαίσῃ καθ' ἑνὸς σατράπῃν,

διότι δὲν ἐδύνατο νὰ βασισθῇ οὔτε ἐπὶ τῶν Γραικῶν ὑπηκόων του, βεβουθυμένων ὄντων εἰς ἀθεράπευτον ἐγῶισμὸν, οὔτε ἐπὶ τῶν ὀρειῶν Λαζῶν, τοὺς ὁποίους αἱ κατασχέσεις καὶ διαρπαγαὶ εἶχον παροργίσει καὶ πτωχύνει. Ζητῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἰσχυρὸν τινα σύμμαχον, ἠτένισε πρὸς τὸν Τουρκομάνον ἀρχηγὸν τῆς Λευκῆς Παρεμβολῆς, Οὐζοῦν Χασάν, οὗ ἡ θρασεῖα τόλμη καὶ ἡ τέως εὐτυχία τὸν καθίσταν ἀξίον ἀντιζήλον τοῦ Μωάμεθ. Ὡς τιμὴν τῆς συμμαχίας του, ὁ Χασάν ἐζήτησεν οὐχὶ μόνον τὴν χεῖρα τῆς θυγατρὸς τοῦ αὐτοκράτορος, τῆς ἡγεμονίδος Αἰκατερίνης, περιφύμων καθ' ἕλην τὴν Ἀσίαν ὡς τῆς ὠραιότερας παρθένου τῆς Ἀνατολῆς, ἀλλὰ ταυτοχρόνως τὴν κυριότητα τῆς Καππαδοκίας, ὡς προικὸς τῆς ἡγεμονίδος. Ὁ Ἰωάννης Δ' ἐχάρη, ἐξαγοράζων συμμαχίαν ἰσχυρὰν ἐπὶ ὅροις τοιούτοις, καὶ εὖρε τὴν ἀγορὰν ὠφέλιμον. Ἐν τούτοις ὅπως διατηρήσῃ εἰς τὰ ὄμματα τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου τὴν τιμὴν ἐνὸς χριστιανοῦ αὐτοκράτορος, καὶ ὅπως καθυσχάσῃ τὰς τύψεις τοῦ συνειδότος του, πλέον εὐαισθητοῦ, φαίνεται, ὄντος ὅταν ἐπρόκειτο νὰ νυμφεύσῃ τὴν θυγατέρα του μὲ ἕνα ἄπιστον, παρ' ὅταν ἐμελέτα νὰ φρονέσῃ τὸν πατέρα του, κατεχώρισεν εἰς τὴν συνθήκην ὄρον ἐξασφαλίζοντα εἰς τὴν Αἰκατερίνην τὴν ἐλευθέραν ἐξασκίαν τῆς θρησκείας της, καὶ τὸ προνόμιον τοῦ νὰ διατηρήσῃ παρ' ἑαυτῇ ἀριθμὸν τινα γυναικῶν χριστιανῶν καὶ ἱερῶν Γραικῶν εἰς ὑπηρεσίαν τοῦ ἐν τῷ χαρμενίῳ ναύσκου της. Ὁφείλομεν δὲ νὰ παραταρῆσωμεν πρὸς τιμὴν τοῦ Χασάν, ὅτι πιστῶς ἐξεπλήρωσε τὰς ὑποχρεώσεις του καὶ μετὰ τὴν πτώσιν ἐπὶ τῆς Τραπεζοῦντος καὶ τοῦ οἴκου τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν.

Ὁ Ἰωάννης συνωμολόγησεν ἐπίσης ἀμυντικὰς καὶ ἐπιθετικὰς συνθήκας καὶ μετ' ἄλλων ἡγεμόνων, οἷον μετὰ τοῦ Τοῦρκου ἐμίρου τῆς Σινώπης, μετὰ τοῦ Σετζουκίδου Σουλτάνου τῆς Καραμανίας, καὶ τῶν χριστιανῶν ἡγεμόνων τῆς Γεωργίας καὶ τῆς Κιλικιανῆς Ἀρμενίας. Πάντες συνυπεχρέωθησαν νὰ παρασκευασθῶσιν εἰς ἐπίμονον ἀντίστασιν κατὰ τῶν ὀθωμανῶν καὶ ἠλπισαν νὰ ἰδῶσιν τὸν Μωάμεθ Δ' διωκόμενον ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἀλλ' ὡς συμβαίνει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τοὺς συνασπισμοὺς, ἕκαστος ἠλπίζε μᾶλλον εἰς τοὺς ἄλλους ἢ εἰς ἑαυτὸν.

Ὁ Ἰωάννης Δ' ἀπέβισεν ἐν τῷ μεταξύ, χωρὶς νὰ ἴδῃ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς καταγίδος ἣν παρεσκευάζε, καταλιπὼν ἕνα υἱὸν, ὀνόματι Ἀλέ-

ξιον. Τὸ παιδίον τοῦτο, μόλις τετραετὲς, ἀπεμακρύνθη τοῦ θρόνου ἵνα ἐπ' αὐτοῦ ἀναβῇ ὁ θεῖος του Δαυὶδ. Τὸ σέβας πρὸς τὰ δικαιώματα τῶν ἄλλων, καὶ εἰς αὐτῶν ἐπὶ τῶν πλεπισστέρων συγγενῶν τῶν ἔσχε φαίνεται, μεγάλην ἐπιβρόχον ἐπὶ τῶν Γραικῶν πριγκίπων, ὁσάκις τοῖς προσεφέρετο περίστασις νὰ φορέσωσι διάδημα. Ἡ ἔλλειψις ἠθικότητος ὠθησεν ἐπομένως καὶ τὸν Δαυὶδ νὰ προσβάλῃ τὰ δικαιώματα τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ αἱ περιστάσεις ἤθελον ἐλαττώσει τὸ μέγεθος τοῦ ἐγκλήματος, ἂν ἐτίθετο ἐπὶ κεφαλῆς πραγμάτων εἰς ἐπιδέξιός πολιτικὸς ἢ εἰς ἐμπειροῦ στρατηγός. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ δικαιολόγημα εἰς τὴν χαύνην φιλοδοξίαν του δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὸν Δαυὶδ.

ΕΚΔΡΟΜΗ ΕΙΣ ΠΟΜΠΗΪΑΝ. (1)

Ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ.

IV.

Ἀφίροντες τὰς ἀνασκαφὰς ἀς ἐπεσκεψόμεθα, καὶ βαδίζοντες διὰ μέσου φαιδρῶν ἐξοχῶν ὕψ' ἀς κείται ἐπὶ τεθαμμένον τὸ καλλίτερον μέρος τῆς Πομπηίας, πρὸς τὸ Ἀ—Μ. ἄκρον τοῦ περιτειχίσματος, θέλομεν ἀνεύρει τὸ ἀμφιθέατρον.

Πασίγνωστος εἶναι ἡ χρῆσις καὶ τὸ σχῆμα τῶν παμμεγεθῶν τούτων οἰκοδομημάτων, ὧν τοσαῦτα μεγαλοπρεπῆ ἐρείπια σώζονται ἐπὶ ἐν Ῥώμῃ, Καπύῃ, ἐν Ἀρελάταις, ἐν Πόλῃ τῆ Ἰστριακῆ. Εἰς ταῦτα συνθηροῖτο ὁ λαὸς ὅπως παρευρεθῆ εἰς τὰ δημόσια θεάματα, ἅτινα συνήθως ἦσαν θηριομαχίαι, ἐνίοτε δὲ καὶ ἀνθρωπομαχίαι· εἶχον δ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὡσεὶδὲς σχῆμα καὶ περὶ τὸ βάθος ἢ τὴν κονίστραν ἦσαν βαθμίδες αἵτινες ἀνυψοῦντο ἐκτεινόμεναι. Κλίμακες δὲ καὶ θόλοι ὑπὸ ταύτας, ἔφερον εἰς ἐδῶλια.

Τὸ ἀμφιθέατρον τῆς Πομπηίας ἠδύνατο νὰ περιλάβῃ 20,000 περίπου θεατὰς, ἀριθμὸν ἀνώτερον τοῦ πληθυσμοῦ τῆς πόλεως· ἀλλ' ἐκ τοῦ προηγηθέντος ἀνεκδότου περὶ τῆς ἐριδος, τῆς μεταξὺ Πομπηϊανῶν καὶ Νουκρινῶν συμβάσης, δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἐσυχάζετο καὶ ὑπὸ τῶν κατοικῶν τῶν ὁμόρων πόλεων καὶ χωρῶν.

Κατέχει δὲ τοῦτο ἕκτασιν περὶ τοὺς 400 πόδας κατὰ τὴν μεγίστην διάμετρον καὶ 315 κατὰ τὴν ἐλαχίστην.

(1) Συνέχεια ἀπὸ φυλλ. 82.

Αἱ βαθμίδες ὅπου ἐκαθεζόντο οἱ θεαταὶ ἦσαν τεσσαράκοντα καὶ ἦσαν διάμερισμένοι εἰς τρεῖς ζώνας, μεσολαβούντων θόλων. Ἡ πρώτη χαμηλοτέρα οὖσα, ἐπεφυλάσσετο διὰ τοὺς πρώτους ἀρχοντας τῆς ἀποικίας· ἡ μεσαία ἦν προσδιωρισμένη διὰ τοὺς εὐπόρους πολίτας, διὰ τοὺς στρατιωτικούς· καὶ διὰ τοὺς διαφόρους συνάρχοντας· τέλος ἡ ἀνωτάτη, περιέχουσα 18 σειρὰς βαθμίδων ἀνῆκεν εἰς τὸν λαόν· ὁ ὄχλος περιεκάθητο καὶ ὤπισθεν τούτου ἠγείροντο τὰ κεκαλυμμένα θώματα διὰ τὰς γυναῖκας.

Ἀφοῦ εἰς τὴν θέαν τοῦ ἀμφιθεάτρου γυμνοῦ, μονήρους, σιωπηλοῦ, ἔχοντος αὐξανομένην πόναν ἀναμέσον τῶν βαθμίδων, τοὺς δὲ λίθους ἐρυθροὺς καὶ ἀχροὺς ἐκ τοῦ χρόνου καὶ τῆς ὑγρασίας, πληροῦται ἔτι ἡ ψυχὴ θαυμασμοῦ, ποῖον ἀποτελεσμα ὤφρισε νὰ παρήγῃ, ὅτε ἔλαμπον τὰ μάρμαρα, ἐκυμάτουν σημάζει καὶ ἐπίχουσα παραπετάσματα, ὅτε ἐπλήρου τοῦτο πλῆθος ἀπειρόχρωμον, κινήτων, ταρασσόμενον, κραυγάζον, θορυβοῦν, ὅτε ἀντήχει ἐκ τῶν ὀλολυγμῶν τῶν θηρίων, ἐκ τῆς συγκρούσεως τῶν ὄπλων, ἐκ τῶν κραυγῶν τῶν μαχητῶν! — Ἴδου, τρίζουσι αἱ θύραι ὑπὸ τοὺς χαλκοὺς στρόφιγγας· ὁ ὄχλος ὠθεῖται διὰ τοῦ εὐρυχώρου διαδρόμου τοῦ ὀδηγούντος εἰς τὸ μέγα οἰκοδόμημα, διὰ βεσουσιανῆς λάβας ἐστρωμένον, καὶ κοσμούμενον δι' ἀγαλλομάτων καὶ ἐπιγραφῶν· οἱ *locarii* μετὰ δυσκολίας κατορθώνουσιν ὥστε οὐδεὶς νὰ διαβῆ χωρὶς νὰ ἐγγχειρῇ τὴν *lesseram* (τὴ εἰσιτήριον), ἥτις τῷ προσδιορίζει τὴν θέσιν· ὡς χεῖμαρξος διαβρῆξας τὰ προγράμματα, τὸ πλῆθος χύνεται εἰς τὰς παρόδους, καὶ κρημνίζει εἰς τὰς κατωτέρας βαθμίδας πάντα ὅστις ἐξολισθήσῃ ἀναζητῶν τὴν θέσιν του ὀρισμένην δι' ἀριθμοῦ ἐρυθροῦ ἀναποκρινόμενου πρὸς τὸν τοῦ εἰσιτηρίου· ἐν τούτοις οἱ ἱερεῖς, οἱ δημόσιοι λειτουργοί, ἦττον ἀνυπόμονοι, προχωροῦσι διαλεγόμενοι σπουδαίως διὰ μιᾶς τῶν μεγάλων εισόδων τῶν κειμένων εἰς τὰ δύο ἄκρα τοῦ ἀμφιθεάτρου, δι' ὧν μετ' ὀλίγον θέλουσιν εἰσελθεῖ καὶ οἱ μαχηταί. Πλησιέστερον δὲ τῆς κονίστρας κάθηται οἱ Δεκουρίονες, οἱ Σεβάστειοι, οἱ *Duumviri* (*) τῶν ἀγώνων, οἱ ἱε-

ρεῖς, καὶ ἐν τῇ καλλιτέρᾳ θέσει οἱ ἀγορανόμοι ἐπὶ ἐλεφαντίνων ἐδρῶν· ἔπειτα οἱ γερουσιασταὶ φοροῦντες τὸ πλατύσημον, καὶ τέλος οἱ ἐκ τῆς ἱππάδος τάξεως.

Ἴδετε μεταξὺ τούτων τὸν φιλάρεσκον ἐκείνον, τὸν *trossulum*, μετὰ πόσης ἐπιμελείας παρατηρεῖ τὰς πτυχὰς τοῦ χιτῶνος του βεθαμμένου μετὰ τὸ ζωηρότερον χροῖμα τῆς πορφύρας τῆς Τύρου, ἐσφιγμένον διὰ πόρης σπινθηροβουλούσης ἐκ σμαράγδων. ἔχει τὰς χειρὶδας ἀνοικτάς καὶ κρασπεδωμένας μετὰ περικάρπια ἔχοντα χρυσαῖα κοσμήματα· κατέρχεται ἀπὸ τοῦ λαίμου του χρυσῆ ἀλυσὶς καὶ πολύτιμος ζώνη ἐν τῇ δεσφῇ τῷ χρησιμεύει ὡς θυλάκιον, ἵνα φέρῃ ἐν αὐτῇ τὸ μανδύλιον, τὸ χρηματοφυλάκιον, τὴν γραφίδα, τὸ πρὸς γραφῆν σανίδιον, τὰ μῦρα.

Οἱ πρώτοι οὗτοι θεαταὶ εἶναι προφυλαγμένοι ἐκ παντὸς κινδύνου διὰ φραγμοῦ περιστοιχοῦντος τὴν κονίστραν, τὸσον ὑψηλοῦ ὥστε τὰ ἡμέρα θηρία δὲν ἠδύναντο νὰ ὑπερπηθῶσι τοῦτον, καὶ διὰ κιγκλίδος, κυκλικὸν μὲν σχῆμα ἐχούσης τὰς δ' ἀκίδας ἐπιχρούσους. Ἐπὶ τοῦ φραγμοῦ εἶναι γεγραμμένοι τοιχογραφαί, εἰς τοὺς ἀγῶνας ἀναφερόμενοι, ἄγροι, πάλαι μονομάχων, καὶ ἐρυθραὶ ἐπιγραφαὶ ἐγκωμιστικαὶ ἢ σατυρικαί.

Ἄς ὑψώσωμεν τώρα τὸν ὀφθαλμὸν εἰς τὰς ὑψηλοτέρας βαθμίδας.

Τὸ σμῆνος ἐκεῖνο τῶν ἀνθρώπων ὅπερ συναθροίζεται ἀπὸ τῆς πλευρᾶς, ὅπου κάθηται πᾶς γερουσιαστῆς ἀποτελεῖται ἐκ τῶν πελατῶν του. Τείνουσιν τὸ οὖς ἵνα ἐπευφημήσωσιν εἰς πάντα λόγον του, καὶ εἶναι εὐδαίμονες ἐὰν στρέψῃ πρὸς αὐτοὺς τὸ βλέμμα. Εἶναι δ' ἐνδεδυμένοι μακρὰν τήβεννον, σύμβολον ποτὲ μὲν ἐλευθερίας, σήμερον δὲ δουλοσύνης καὶ ἐξευτελισμοῦ. Καὶ οὗτοι δὲ θεραπεύονται ὑπὸ τῶν *σκιῶν των*, δούλων τῶν δούλων, παρασίτων τῶν παρασίτων. — Κατωτέρω δύο φιλόσοφοι διασυγγενεοὶ, ἔχοντες ἄφθονον κόμπην, μανδύαν ἐσχισμένον, λέγουσι ταχέως στασιὰ ἀξιώματα, ἅτινα ἀργότερον θέλουσιν ἐπανεῖπει ἐν τῷ τρικλίῳ τοῦ Πάνσα ἢ τοῦ Σαλλουστιοῦ. Παρὰ τούτοις δὲ ἔμποροι ἀνατολι-

μον καὶ τὰς *tesseras* ἦτοι τὰ εἰσιτήρια διὰ τὰ θέατρα ἢ ἀμφιθέατρα. Ἐν τούτοις ἦσαν σημειωμένα ὁ ἀριθμὸς τοῦ ἐδωλίου, ὁ τῆς καθέτου διαίρεσεως καὶ τῆς ὀριζοντίου σειρᾶς, ἐν ᾗ εὐρίσκετο· ὅταν δὲ αὕτη ἦν εἰσιτήριον θεάτρου ἔφερον ἐνίοτε τὸν τίτλον τοῦ διδαχθησομένου δράματος ἢ τῆς κωμῳδίας, ὡς φαίνεται ἐν τινὶ τοιαύτῃ ἐν Πομπητῶν ἀνακαλυφθείσῃ. Σ. Μ.

(*) *Duumviri* παρὰ Ῥωμαίους ἐκαλοῦντο δύο ἄνδρες ἐκλεγεγμένοι ὅπως ἐνεργῶσαν ὁμοῦ ἐν τισὶ περιστάσεσι, ὡς διὰ τοὺς ἀγῶνας, διὰ τὴν δινδικασίαν τοῦ δικαίου (*Duumviri jure dicundo*), διὰ τὴν ἐπιτήρησιν τῶν στόλων (*Duumviri navales*) διὰ τὴν ἐπιτήρησιν τῶν σιθυλλίων βίβλων (*Duumviri sacrorum*) κτλ. Οἱ ἐπὶ τῶν ἀγῶνων διένε-

κῶς ἐνδεδυμένοι, μὲ μακρὰς ἐσθήτας, μὲ ἐμβάδας κεχρωματισμένας καὶ βαρυτίμοις λίθοις κεκοσμημένας, σοβαροὶ καὶ βαρεῖς τὴν φυσιογνωμίαν, ποιούσιν ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς βραχεῖς χιτῶνας καὶ τὴν ἐξημμένην φυσιογνωμίαν τῶν Ἴταλῶν καπῆλων, βαλανέων, χειρωνάκτων, ξενοδόχων, στρατιωτῶν, βαφέων, μίμων, ὀρχηστῶν, κουρέων, ἀναμειγμένων πρὸς τοὺς ἡμιγύμνους περιόικους καὶ τοὺς μαύρους δούλους τῆς Καππαδοκίας ἢ τῆς Λιβύης οἵτινες ἐπὶ τῶν βραχιόνων καὶ περὶ τὸν λαίμον φέρουσι λαμπρὰ περιδέρεια, φέροντα τὸ ὄνομα τοῦ δεσπότου.

Ἄλλ' ἐπὶ τῶν τελευταίων βαθμίδων τοῦ λαοῦ ὑψοῦται σειρὰ καταλυμάτων κεκαλυμμένων, ἥτις σχεδὸν ἀποσπᾷ τοὺς ἀνυπομόνους ὀφθαλμοὺς τῶν θεατῶν ἀπὸ τῆς κονίστρας. Ἐν τούτοις κάθηται αἱ γυναῖκες, ἀναβᾶσαι δι' ἰδίας κλίμακος. Διὰ τὰς ἐσθήτας αὐτῶν τὰς ἐχούσας χρώματα ζωηρὰ καὶ λάμποντα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐπασφραπτεῖ ὁ χρυσοὺς καὶ οἱ πολύτιμοι λίθοι, ὁμοιάζουσι πρὸς πλουσίαν στεφάνην στέφουσαν τὸ οἰκοδόμημα. Ἄλλὰ καὶ αὗται δὲν ἀποτελοῦσι τὸ μέγιστον τῶν θορυβῶδεις καὶ ταραττόμενον τῆς συνηγμένης πληθῶς. Ἡ πόρνη ἔμπυρον ἔχουσα τὸν ὀφθαλμὸν καὶ γυμνὸν τὸ στήθος κάθηται εἰς ἀπόστασιν ὀλίγων βημάτων ἀπὸ τῆς ἀλαζόνης δεσποίνης, ἐλθούσης ἐντὸς πλουσίου φορείου, προηγούμενης δὲ καὶ ἀκολουθουμένης ὑπὸ ἀπίρων θεραπαινίδων. Εἰς τοὺς πόδας τῆς καίουσιν ἐπὶ τρίποδος πολύτιμοι οὐσία, ἀναπέμπουσαι εὐοσμον νέφος. Τινὲς τρίβουσι στεφάνους ἐξ ἠλέκτρου, ἐνῷ ἄλλαι περιβάλλουσι τὸν τράχηλον μετὰ μικροὺς ἐξημερωμένους ὄφεις, τῶν ὁποίων τὸ παγετώδες σῶμα τὰς δροσιρίζει.

Πρὸς ὑπεράσπισιν δὲ ὄλου τούτου τοῦ πλῆθους ἀπὸ τοῦ ἠλίου, ἐπὶ τοῦ ἀμφιθεάτρου εἶναι ἐντεταμένον πνευμάτιστον καταπέτασμα, τοῦ ὁποῦ οἱ ἀεροδιαιτιοὶ Καμπανοὶ ὀγκειοποιοῦντο τὴν ἐφεύρησιν, καὶ τὸ ὅποιον οἱ Ῥωμαῖοι κατ' ἀρχὰς μὲν περιέπαιζον, ὕστερον ὁμοῦς παρεδέχθησαν. Εἶναι δὲ τοῦτο κατεσκευασμένον ἐκ τοῦ λευκοτέρου ἐρίου τῆς Ἀπουλίας, ποικιλλόμενον ὑπὸ εὐρέων σειρῶν βυσσίνου χρώματος, ἀναμέσον τῶν ὁποίων διερχόμενοι αἱ ἀκτίνες τοῦ ἠλίου βάπτουσι διὰ πορφύρων ἱρίδων τὴν τε κονίστραν καὶ τὰς βαθμίδας. Διὰ παντὸς δὲ τοῦ οἰκοδομηματος φέουσιν ἀπόκρυφα ὑδραγωγεῖα, ἅτινα ἐκ διαλειμμάτων ἐκχεοῦσιν εὐοσμον ὄμβρον, δροσιζόντα μὲν τὸν ἀέρα, ἀναζωογονοῦντα δὲ τοὺς θεατάς.

Ἄλλ' ὁ ψιθυρισμὸς αὐξάνει, μεταβάλλεται εἰς θόρυβον, ὅστις διατρέχει τὸν ἀπειρον περίβολον· οἱ λέοντες τῆς Ἀφρικῆς ἀνήσυχτοι ἀνυψοῦνται εἰς τὰ κλωβία τῶν, καὶ ἀναλογοῦσιν ἐντὸς τούτων πρὸς τοὺς μνηκισμοὺς τῶν ἔφθασαν ἢ ὄρα. Πολέμικον προσίμιον σαλπίγγων ἀναγγέλλει τὴν εἴσοδον τῶν μονομάχων.

Ἴδου οὗτοι παρατεταγμένοι καὶ σιωπηλοὶ καταβαίνοντες καὶ διατρέχοντες τὴν κονίστραν· οἱ μὲν μόνον ὄπλον ἔχοντες δίκτυον καὶ τρίαιναν· οἱ δὲ γυμνοὶ φέροντες ὡς ὄπλα ξίφος, τρογγύλην ἀσπίδα, κράνος· οἱ δὲ ἐφιπποὶ, φέροντες λόγχην καὶ ἀσπίδα, προφυλάσσοντες τὸ δεξιὸν πλευρὸν καὶ τοὺς μηροὺς διὰ σιδηροῦ θώρακος· ἄλλοι φέροντες τὸν Ἑλληνικὸν κεστὸν. . .

Ἐπιδεικνύουσι τοὺς σκληροὺς αὐτῶν μῦς τὰ κολοσσαῖά των μέλη· μετὰ προθυμίας ὀρίζουσι τὰς συνθήκας διερχόμενοι· ἀλλὰ τὸ πρόσωπον αὐτῶν οὐδεμίαν δεικνύει συγκίνησιν διὰ τὴν προσεγγίζουσαν μάχην. Ὁ ὀφθαλμὸς τῶν στρεφόμενος περὶ φανερόναι ἀδιαφορίαν μόνον καὶ θάρσος. . . Ave vos: morituri vos salutant!

Οἶμοι! ἐνῷ παρεσκευάζοντο οἱ ἄγριοι καὶ θαυμάσιοι οὗτοι ἀγῶνες ἐν τῷ ἀμφιθεάτρῳ τῆς Πομπητίας, ὑπόκωπος ψόφος τοῦ ἠφαιστείου ἀνήγγειλε τὴν προσεγγίζουσαν καταστροφὴν, ἥτις ἐμελλε νὰ τὴν ἀρκάνισῃ.

V.

Ὁ φρικτὸς κατακλυσμὸς, ὅστις ἐνεταφίασε τὴν Πομπητῶν ὑπὲρξε τοσοῦτον ἀπρόοπτος καὶ ἀπροσδόκητος, ὥστε προσέβαλε τὴν ἀφρόντιδα πόλιν ὡς κεραυνός. Φαίνεται μάλιστα ὅτι ἦν ἡμέρα ἑορτῆς καὶ εὐθυμίας. Ἄπαντα τὰ ἐργαστήρια ἦσαν ἀνοικτά· οἱ χειρωνακτεὶς μετὰ τῶν ἐδωλίων τῶν εἰργάζοντο ἐν ὑπαίθρῳ. Τὰ θερμοπώλια ἐκάπνιζον καὶ ἐξήτμιζον χαρίεσταν ὁσμὴν ἀρωμάτων καὶ θερμῶν ποτῶν καὶ ὁ ξενοδόχος προσεκάλει μεγάλη τῇ φωνῇ τοὺς διαβάτας, ἐνῷ ἀπέθετεν ἐπὶ μαρμαρίνων θηκῶν τοὺς ἰχθύς τοῦ κόλπου καὶ τοὺς καρπούς τῆς παραλίας καὶ κομψοὺς ἀμφορεῖς περιέχοντας τὸν τιμώμενον τῆς Πομπητίας γάρον.

Εὐθυμοὶ ὁμηγύρεις ἦσαν συνθηροισμένοι ὑπὸ εὐρείας σκηνᾶς πορφυρᾶς, χροῖμα προσφιλές τοῖς Πομπητῶν, ἐμπροσθεν τῶν μᾶλλον διακρινόμενων ἐργαστηρίων τῶν κουρέων καὶ ἀρωματοποιῶν ἐλάλουν περὶ τῶν προσεχῶν τοῦ ἀμφιθεάτρου θεαμάτων, περὶ τῆς πολιτικῆς τῆς αὐτοκρατορίας, περὶ τῶν ἀθλῶν τῆς τελευταίας κω-

μφιδίας· ἄλλοι ἔπαιζον μὲ τὴν σφαίραν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, διακοπτόμενοι ἐνίοτε ὑπὸ ἀμαξίου κομφῶς ἐγκεχαραγμένου συρομένου ὑπὸ δύο ἱππων, καὶ ὁδηγομένου ὑπὸ νέου φιλαρέσκου (*trossulus*) φέροντος χιτῶνα ἐκ πορφύρας τῆς Τύρου, ὅστις προσέβλεπε τὸ φορεῖον δι' οὗ ἡ ὠραία δεσποινίς, κεκαλυμμένη τὴν ὄψιν διὰ πέπλου καὶ ὑπὸ δύο δούλων ἀκολουθουμένη, διευθύνετο πρὸς τὸ λουτρόν. Οἱ δούλοι ἐβάδιζον ἄνω κάτω, φέροντες ἐπὶ τῆς κεφαλῆς χαλκίνοις ἀμοφοεῖς χαριέντων σχημάτων· κόρακι τοῦ λαοῦ προσέφερον εἰς τοὺς ὁδοιπόρους κάνιστρα ὑπερυθριάντων καρπῶν καὶ ἀνθέων, καὶ ἐκάστη, παίζουσα μικρὸν ὄργανον τρίχορδον, συνῆγε πέριξ αὐτῆς ἔξθρυμον σύλλογον εἰς ὃν καθ' ἐκάστην μουσικὴν ἀναψυχὴν ἀνυψοῦτο καλῶς αἰτοῦν νόμισμά τι. Οἱ γεροντισασταί, ἐκ τῆς ἀγορᾶς ἐπιστρέφοντες, καὶ ἀκολουθούμενοι ἐκ πομπῆς ἐπιελιδῶν πελατῶν μακροτηθέντων, ἐδοκίμαζον ἀγωνίαν ἕως οὗ διαβῶσι τὸ πλῆθος ἐκεῖνο, καὶ οἱ δούλοι τῶν, ὡς λέγει ὁ Πλάτων, ὄφριον τρία πράγματα νὰ ἐκτελῶσι· νὰ τρέχωσι, νὰ ἐρίζωσι, νὰ κτυπῶνται. Ἀντήχουν μικροὶ κώδωνες ἐν τοῖς ἀμαξίοις καὶ τισιν ἐργαστηριοῖς ἵνα προσελευσῶσι τοὺς ἀγοραστάς· ἐκ τῶν κατωφλίων τῶν οἰκιῶν κόρακες καὶ κορῶνα γεγυμνασμένοι ἐπανελάμβανον τὸ χαῖρε τῆς ζενίας· ἐκ τοῦ πλησίον θεάτρου ἀντήχει ἐκ διαλειμμάτων ὁ ἦχος τῶν ἐπευφημήσεων (*) καὶ αἱ κατὰ πᾶσαν ἀγυιᾶν βέουσαι πηγαὶ προσέθετον τὸν αἰώνιον ψιθυρισμόν τῶν εἰς ὅλους τοὺς κρότους τοὺς ἐξερχομένους ἐκ τῆς πόλεως ἐκεῖνης, τοσοῦτον ἐνεργητικῆς καὶ δραστηρίου.

Ἔστερον τὴν λαμπρὰν ἀκτὴν αἱ ἐμπορικαὶ νῆες καὶ αἱ ἐπίχρσοι λιβυριῖδες, αἱ χρησιμεύουσαι πρὸς ἠδονὴν τῶν εὐπορούντων πολιτῶν. Αἱ ἀλιεῦται καὶ λέμβοι ἔτρεχον ταχέως κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις, καὶ μακρότερον διεκρίνοντο αἱ μεγάλα κεραταῖα τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στόλου, τοῦ ὑπὸ τοῦ Πλινίου διοικουμένου.

Ἦτο μία ὥρα μετὰ μεσημβρίαν, τῆς 23 Αὐγούστου τοῦ ἔτους 79 μ. Χ.

Ἰποχθόνιος μικροθμός, ἐνδειξίς τῶν ἐνδομύχων σπασμῶν, ἐφάνη εἰδοποιῶν τοὺς πολίτας περὶ τῆς προσεγγιζούσης καταστροφῆς· τινὰ γὰρ σει-

(*) Δίωιν ὁ Κάσιος βεβαιοῖ, ὅτι ἡ ἐκρηξίς τοῦ ἠφαιστείου τοῦ τῆν Πομπηίαν καταστρέψαντος ἤρχισεν « ἐνθ' ἐδοῦμος ἐν τῷ θεάτρῳ ἐκάθητο. »

σμοῦ ἠκολούθησε· ἡ θάλασσα ἔφριξε καὶ ἐπήδησε κοχλάζουσα, ὡσεὶ ἐπαλλε πρῆαισθανομένη τὸν κίνδυνον. Ἡ φύσις ἐφάνη καταληφθεῖσα ὑπὸ νάρκης· τὰ ζῶα ἐξέπεμψαν στεναγμὸν καὶ ἐζήτουν νὰ κρυφθῶσι· τὰ πτηνὰ διεβῆσσαν εἰς τοὺς ἐδάφους, ὡσεὶ ἐστερημένα δυνάμεως· οἱ ἄνθρωποι ἔμειναν ἀκίνητοι καὶ βωβοί· ἠκολούθησε στιγμὴ θανασίμου σιωπῆς, ὡς ὅτε ἡ φύσις φαίνεται ἐν ἀδημονίᾳ περιμένουσα καταστροφὴν τινὰ.

Ἐξ ἀπροόπτου ὁ οὐρανὸς ἤρξατο νὰ θορυβῆ· ἀστραπαὶ ἠυλάκωσαν τὸν ἀέρα· ὀρηκτικὸς ἄνεμος ἀνύψωσε τὴν κόριν μέχρι οὐρανοῦ· ἡ γῆ ἔδονετο ὑπὸ τοὺς πόδας, βλαίος πάταγος ἀντήχησε πανταχόθεν, ὡς εἰ τὰ ὄρη τὰ μὲν ἐπὶ τῶν δὲ κατεβρῆτο, καὶ ἐκ τῆς ἐβρῆτο τοῦ Βεσουβίου κορυφῆς ἀνυψώθη νεφέλη ἄπειρος καὶ μέλαινα, ἀναπηδήσασα εἰς τὸν ἀέρα ὡς στήλη γιγάντειος.

Ἀφοῦ ἡ νεφέλη ἔφρασαν εἰς μέγιστον ὕψος, ἡ κορυφή τῆς ἤρχισε νὰ ἀνοίγηται καὶ νὰ ἐκτεινέται διακλαδιζομένη εἰς σχῆμα πίτυος, ἥς ὁ μὲν κορμὸς ἔμεινε μέλας καὶ σκοτεινός, αἱ δὲ παραφυάδες ἐφλογίζοντο διὰ πυρὸς, προσλαμβάνοντος ἀενάως ὅτε μὲν χρῶμα σκιερὸν, ὅτε δὲ βαθῦ ἐρυθρὸν καὶ ἀμυδρὸν, ὅπερ αἴφνης ἐφλόγιζεν ἐκ νέου δι' ἀνυποπόρων ἀστραπῶν.

Ἡ θάλασσα ἐν τούτοις ὡς ὑπὸ μάστιγος ἰσχυρᾶς μαστιγώθησε, ἀνύψωνε κύματα πολυδινῆ εἰς τὸν ἀέρα, ἠνοίγετο μέχρι τοσοῦτου, ὥστε νὰ φαίνεται τὸ βάθος τῆς, ἔτρεχε πρὸς τὴν παραλίαν κατακλύζουσα τόπους, ὅπου οὐδέποτε εἶχε φθάσει, ἔπειτα αἴφνης ὠπλισσομένη μακρὰν, ἀφρίζουσα, βρογχαλίζουσα καὶ κατασυρομένη ἐν τῇ μανιώδει ἐπιστροφῇ τῆς.

Ἡ νεφέλη ἐμυκύνετο ἀδιακόπως, καὶ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας ἠμαυροῦτο ὑπὸ ταύτης· ἔπειτα δὲ μεταδίδουσα εἰς μέρη τινὰ τὴν δύναμιν, ἣτις τὴν εἶχεν ἐκσφενδονίσει, ἤρξατο νὰ στρέφηται ἐπὶ τῆς γῆς ἐν πυκνῷ ὑετῷ πεφλογισμένης τέφρας καὶ πεπυρακτωμένω μύδρῳ. Ἐπὶ τῶν χλοερῶν ἐξοχῶν, ἀνὰ τὰς ὁδοὺς καὶ ἐπὶ τῶν στεγῶν τῆς ἡρημαμένης πόλεως, ἐπὶ τῆς τεταραγμένης θάλασσης, κατὰ μῆκός τε καὶ πλάτος, ἤρξατο νὰ πίπτῃ ἀδιακόπως καὶ πνιγρὰ ἢ τρομερὰ ἐκεῖνη βροχή.

Ἐν τῇ πόλει τότε ἐξηγέρθη ἄπειρος ὠρυγμὸς καὶ ἤρξατο ἄτακτος φυγῇ — « Ἦθελες πιστεύσει, διηγείται Δίωιν ὁ Κάσιος, ὅτι ἀνεβίωσαν οἱ γίγαντες· πολλὰ φαντάσματα τούτων ἐφαίνοντο

ἐν μέσῳ τοῦ καπνοῦ καὶ ἠκούετο θανάσιμός τις ἀντήχησις· ἤθελες πιστεύσει, ὅτι ὅλος ὁ κόσμος ἐπανεφέρετο ἐκ νέου εἰς τὸ χάος καὶ ὅτι ὄφριλε νὰ καταναλωθῇ ὑπὸ τοῦ πυρός. » — Ὁ μὲν κατέφευγεν ἐντὸς τῶν οἰκιῶν ὑπὸ τοὺς θόλους, ὑπὸ τὰ προέχοντα γεισώματα· ὁ δὲ ἔτρεχεν ἵνα συναθροίσῃ τὸ πολυτιμότερα πράγματά του καὶ ἐπὶ πρῶτον πρὸς τὴν πύλην τῆς Νώλας ἢ τοῦ Ἡρακλείου· ὁ δὲ ἐτρέπετο ἐπὶ τὴν ἀκτὴν καὶ ἐπιβιαζόμενος προσεπάθει νὰ σωθῇ ἐν τῇ θαλάσσῃ, ἐνθ' ἄλλαι λέμβοι ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἐτάχοντο πρὸς τὴν παραλίαν, ἐκάστου ὑπολαμβάνοντος, ὡς λέγει ὁ προμνημονευθεὶς ἱστορικὸς, τὰ ἀπωτέρω βεβαιότερα τῶν παρόντων καὶ ὁμοίων.

Ἄλλ' ἐν τοσοῦτῳ ἡ καταπίπτουσα τέφρα ἐπυκνοῦτο ὀλογὸν καὶ μετ' αὐτῆς ἐπιπτον μύδροι πετρῶν καὶ λίθοι· τὸ σκότος ἠῆξε καὶ ἀφῆρε τὸ φῶς ἀπὸ τῶν φευγόντων· θανατηφόροι ἀναθυμιάσεις ἀνυψοῦντο ἀπὸ τοῦ στρώματος τῆς τέφρας· τῆς καλυπτούσης τὰς ὁδοὺς· πολλοὶ ἐκαλύπτοντο καὶ ἐπιπτον, ἵνα μὴ ἀνεγερθῶσι πλέον, ἢ καταπατούμενοι ὑπὸ τῶν ἐπερχομένων, ἢ πνιγόμενοι ὑπὸ τῆς τέφρας, συντριβόμενοι ὑπὸ κίονος, ὑπὸ τοῦ χου καταρρέουσας ἐκ τοῦ σεισμοῦ. Ἀστραπή τι· κυανὴ διέσχισεν ἐκ διαλειμμάτων τὸ σκότος, ἀποκαλύπτουσα τὰ ὠχρὰ καὶ διαστρεμμένα πρόσωπα τῶν φεγγάδων, πολλοὶ τῶν ὁμοίων προσεπάθον νὰ διευθύνωσι τὰ βήματά των μὲ δαυλοῦς ἀνημμένους· ἀλλὰ συχνότατα ἄνεμοι μυστηριώδεις καὶ βίαιοι, ἐγειρόμενοι καὶ κατευναζόμενοι ἐν μιᾷ πνοῇ, ἔσβενον τὰ πλανώμενα ἐκεῖνα φῶτα καὶ μετ' αὐτῶν τὴν τελευταίαν ἐλπίδα τῶν φερόντων αὐτά.

Καὶ ἐν τοσοῦτῳ ἡ τέφρα ἐπιπτε!

Πρὸς αὔξησιν τῆς φρίκης, ὁ Βεσουβίος, παρεκτός τῆς τέφρας, τῆς πεφλογισμένης λάβας, τῶν φλογερῶν λίθων, τῶν σκωριῶν, τῶν μύδρων, ἐτόξευσε εἰς τὸν ἀέρα καὶ διέχευσε ἐκ τῶν βράχων τοῦ ἀτμοῦς ζέοντος ὕδατος. Ὁ χεῖμαρρὸς ἐχύθη ὡς πάταγος εἰς τινὰ μέρη, ἀνατρέπων μεθ' ἑαυτοῦ ἀνθρώπους, δοκοὺς, δένδρα, κίονας· ὁπότεν διέβη θανάσιμος σιωπῇ διεδέχθη φωνὴν ἀγωνίας.

Καὶ ἐν τοσοῦτῳ ἡ τέφρα ἐπιπτε.

Ἐν τῇ γενικῇ ἐκείνῃ συγχύσει τῶν στοιχείων, τινὲς ἔμειναν ἀκίνητοι, ἀμέριμοι περὶ τῆς ἐπικειμένης καταστροφῆς· ἦσαν οὗτοι οἱ Ῥωμαῖοι φρουροί. Αἱ ἀστραπαὶ καὶ οἱ δαυλοὶ ἀντανεκλῶντο ἐπὶ τῶν φωτεινῶν κρηνῶν των καὶ ἐφώτιζον τὰς ἀνδρείας καὶ σοβαρὰς ὄψεις των. Οἱ στρατιῶται

ἐκεῖνοι ἀπωλέσθησαν ἐν τῇ τάξει των, ὡς μαρτυροῦσι τὰ πτώματα τὰ ἀνευρεθέντα κατὰ τὰς ἀνασκαφάς.

Καὶ ἐν τοσοῦτῳ ἡ τέφρα ἐπιπτε

Ἄν θέλομεν νὰ κάμωμεν ἱστορικὴν περιγραφὴν. Ἄν προσεπαθήσωμεν νὰ εἰκονίσωμεν τὴν φρικτὴν ἐκείνην καταστροφὴν, ἐμείναμεν πιστοὶ εἰς τὰς ἐκθέσεις, ἃς περὶ ταύτης κατέλιπον Πλίνιος ὁ νεώτερος ὅστις ὑπῆρξεν αὐτόπτης μάρτυς καὶ Δίωιν ὁ Κάσιος καὶ πρὸ πάντων εἰς τὰς ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν ἐξαγομένης παρατηρήσεις.

Ἡ ὀργὴ τοῦ ἠφαιστείου ἐξηκολούθησεν ὅλην τὴν νύκτα καὶ μέρος τῆς ἡμέρας. Ἡ τέφρα κατέκαλυψεν ἅπασαν τὴν Πομπηίαν καὶ ὑπερέβαλε τὰς στεγάς ταύτης ὑπὲρ τοὺς πέντε πόδας· ἡ ὄψις τοῦ παραλίου μετηλλάγη· ἡ θάλασσα ἀπὸ τινῶν μερῶν ἀπεχώρησεν, ἀφίνουσα ξηρὰν τὴν ἄμμον· ἄλλοῦ εἰσήλασεν, ἐσχωροῦσα εἰς τὴν ξηρὰν· πολλὰ βυάκια ὑδάτων ἐστέρησαν, ἀλλὰ ἠλλαξάν κοίτην καὶ ὅτε τέλος ὁ ἥλιος, ὠχρὸς ὡς ἐν τινὶ ἐκλείψει, διεσκόρπισε τὸ σκότος τὸ ὁποῖον εἶχε καταλάβει τὸν οὐρανὸν, ἐφάνη ἐκεῖ ἐνθα ἦν πλουσία καὶ πολυπληθὴς ἀκτὴ, παραλία αὐχηρὰ καὶ μέλαινα, ἀναπέμπουσα καπνὸν καὶ λοιμώδεις ἀναθυμιάσεις.

Ὁ βόμβος τοῦ ἠφαιστείου ἠκούσθη μέχρι τῆς Καπύης, καὶ ἴσως ἐτι μακρότερον· ἡ δὲ τέφρα ἔφρασε μέχρι τῆς Ἀσίας, τῆς Συρίας καὶ Αἰγύπτου, καὶ ἐν Ῥώμῃ εἰσελθούσα ἐμόλυνε τὴν ἀτμοσφαῖραν.

* *

Κατὰ μικρὸν καὶ ὁ καπνὸς καὶ τὰ μιάσματα ἔπαυσαν· ἡ βλάστησις καὶ τὰ ζῶα ἀνεφάνησαν, ἔπειτα ἄνθρωποι, ἔπειτα οἰκίαι λευκίζουσαι ἐκ τοπτρίσθησαν ἐν τῷ ὕδατι, ἔπειτα ἐσχηματίσθησαν ἐκ νέου ἐπαύλεις καὶ πόλεις. Ἡ Ῥητίνη, οἱ Πορτικοὶ, ὁ Πύργος τοῦ Εὐαγγελισμοῦ (*Torre dell' Annuciata*), ἡ Καστελλαμάρη κείνται τὴν σήμερον ἐκ νέου εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Βεσουβίου μεταξὺ πορτοκαλλεῶν καὶ ἀμπέλων, ἀφρόντιδες περὶ τῆς ἱστορίας τῆς Πομπηίας, ἀμεριμνοῦσαι περὶ τοῦ ἠφαιστείου, ὅπερ, ὡσεὶ νοουθετοῦν, ἀνυψοῦν ἐνίοτε ἐπὶ τῆς κορυφῆς του πτερὸν ἐκ καπνοῦ καὶ στέφανον ἐκ φλογῶν.

Νῦν δὲ τελειῶνων τὴν ἐκδρομὴν ταύτην εἰς Πομπηίαν, δὲν δύναμαι εἰμὴ νὰ εὐχηθῶ πρὸς τοὺς ἀναγνώστας μου, εἰς ἀνταμοιβὴν τῆς εὐπροσηγορίας μεθ' ἧς με ἠκολούθησαν, νὰ λάβωσι τριά-

κοντα αναπαυτικὰς ἡμέρας ὅπως μεταβάιντες ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τῆς Νεαπόλεως, ἐπισκεφθῶσι τὴν ὠραίαν ἐκταφείσαν πόλιν μὲ τὰ μάρμαρά της, τὰς ζωγραφίας της, τοὺς ναοὺς της, τὰς ἀγορὰς της καὶ τοὺς τόπους, ἐνθα ἔκειντο ἡ Ῥητίνη, οἱ Ὀπλόντοι, τὸ Τεγανόν, ἡ Ταυρωσία, αἱ Κόσσαι, ἡ Οὐέσερις . . .

Et campos ubi Troja fuit.

Σ. Π. ΛΑΜΠΡΟΣ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

Τὸ Ὀμηρικὸν ζήτημα, ἢ ἡ ἱστορία τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν. Πραγματεία Ἀγγέλου Σ. Βλάχου, βραβευθεῖσα ἐν τῷ Ροδοκατακλιῷ φιλολογικῷ διαγωνισμῷ τοῦ 1865. Ἐν Ἀθήναις, τύποις καὶ δαπάνῃ Ἰω. Ἀγγελολοπούλου, 1866.

Εἰλοσάδες αἰῶνων παρήλθον ἀφ' ἔτου ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσεια ἐδημιουργήθησαν καὶ ὅμως αἱ ἀθάνατοι αὐταὶ φάσφιδαι δὲν παύουσιν ἀναγινωσκόμεναι καὶ σχολιαζόμεναι, ὡς εἰ ἦσαν ποιήσεις τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Ἐκαστος ἐκδότης τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν, προσεπάθησε ποικιλοτρόπως νὰ σχολιάσῃ καὶ ἀναπτύξῃ αὐτὰ, ὅπως εἶχε δυνάμει καὶ εὐφυΐας· καὶ ἐνόσφ μὲν οἱ περὶ τὸν Ὀμηρον ἀσχολούμενοι εἰς μόνον τὰ σχόλια καὶ τὰς ἀναπτύξεις περιωρίζοντο, τὸ πρᾶγμα εἶχε καλῶς· ἀλλ' ἐξ ἔτου ὁ περικλής Οὐόλφιος ἠθέλησε νὰ ἀμφισβητήσῃ καὶ αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν τοῦ Ὀμήρου καὶ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι τὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ φερόμενα ποιήματα, εἶνε ἔργα πολλῶν καὶ διαφόρων ποιητῶν εἰς ἐν συνειλεγμένα, τότε τὸ ζήτημα ἤλλαξε φάσιν καὶ πλείστοι σοφοί, καταβάιντες εἰς τὸν ἀγῶνα, ἀπεδοκίμασαν τὰς κλέψεις τοῦ σοφοῦ τῆς Γερμανίας φιλόλογου καὶ κριτικοῦ ἢ συνετάχθησαν αὐταῖς.

Τοῖς ἀναδράσι ἐκεῖνοις ἐπόμενοι, καὶ ὁ ἡμέτερος Κ. Ἄγγελος Σ. Βλάχος, γνωστὸς εἰς τὸ Πανελλήνιον καὶ δι' ἄλλων ἔργων καὶ διὰ τῆς μεταφράσεως τῶν μελετῶν τοῦ Λαμαρτίνου, συνέταξε περιεκτικωτάτην πραγματείαν περὶ τοῦ ἐν λόγῳ ζητήματος, βραβευθεῖσαν κατὰ τὸν Ροδοκανάκειον φιλολογικὸν διαγωνισμὸν τοῦ παρελθόντος ἔτους. Ἡ πραγματεία αὕτη, καίτοι ἐπιτροχάδην καὶ ἐν μέσῳ ποικίλων περισπασμῶν, ὡς αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς ἐν τῷ προλόγῳ του βεβαίως γεγραμμένη, ὑπάρχει πολλοῦ λόγου ἀξία, διότι

ἀρχομένη ἀπὸ τῆς ἱστορίας αὐτῆς τοῦ Ὀμηρικοῦ ζητήματος καὶ συγκαταβαίνουσα μετ' αὐτῆς ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτέρων εἰς τοὺς νεωτάτους χρόνους, ἐξετάζει τὰς ἀντιμαχομένας γνώμας, μεθ' ἃς ἐπιτάσσεται ἡ τοῦ συγγραφέως, οἷαν ἐπορίσθη τὸ μὲν ἐκ τῆς ἱστορικῆς ταύτης καὶ κριτικῆς περὶ τῶν ξένων γνώμων ἐρεύνης, τὸ δὲ, κυρίως, ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν μελέτης. Περιττὸν δὲ νομίζομεν νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ γλῶσσα τῆς πραγματείας ταύτης εἶνε ἀνθηρὰ, καλλιπεῖς καὶ ἀνάλογος πρὸς τὸ θέμα περὶ οὗ πραγματεύεται.

Ὁ Κ. Βλάχος κριτικώτατα καὶ πειστικώτατα ἄμα προτείνων καὶ ἐπικρίνων τὰς τῶν Οὐόλφιανων γνώμας, παραδέχεται τὴν ὑπαρξίν τοῦ Ὀμήρου, ποιητοῦ δημοτικοῦ μεγάλου καὶ ἐξέχοντος τοῦ περὶ αὐτὸν σμήνου, κληροδοτήσαντος δὲ δι' αὐτὸ τοῦτο τὸ ὄνομα του εἰς τοὺς μεταγενεστέρους, διότι ἀντικατώπτρισε ἐν τῇ ποιήσει του δλόκληρον τὸν ἐθνικὸν τῆς Ἑλλάδος βίον. Γνωματεύει προσέτι ὅτι ἐποίησεν ὁ Ὀμηρος τὰ ἐπη του συλλαβῶν πρότερον δλόκληρον τὴν θεμέλιον ἐκατέρου ἰδέαν, καὶ ἀναπτύξας αὐτὴν βαθμηδὸν διὰ τοῦ μεγαλοφυοῦς ποιητικοῦ του νοῦς. Πολλῆς ἀξίας λοιπὸν θεωροῦμεν τὴν ἐν λόγῳ πραγματείαν, ἣν συνιστῶμεν εἰς πάντας τοὺς περὶ τὰ γράμματα ὅπως οὖν ἀσχολουμένους, τὸν ἀνήκοντα ἐπαινον εἰς τὸν συντάκτην αὐτῆς Κ. Βλάχον ἀπονέμοντες.

Συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν Ἠπειρον Δημοτικῶν Ἀσμάτων ὑπὸ Γ. Χ. Χασιώτου, ἐκδιδομένη Κ. Τεφάρικη. Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου Ραδαμάνθου, 1866. Τιμᾶται δρ. 3. — Ὀλίγιστα χωρὶ ἐλληνικαὶ περιβάλλοντα μετὰ τὸσαύτης δόξης ὅση ἡ Ἠπειρος Πρώτη αὕτη ἀναλαβούσα τὸν φρικώδη καὶ πανώλεθρον κατὰ τῆς τυραννίας πόλεμον, ἐκπλήξασα τὸν κόσμον διὰ τῶν ἡρωϊκῶν κατορθωμάτων τοῦ Σουλίου, καὶ ἀπαρχὴν πολῦτιμον καὶ βαρυσταθμον προσενεγκούσα εἰς τὸν βωμὸν τῆς πατρίδος τὸν αἰετιμον Βότζαρην, φιλὰγγα δ' ὄλην μεγαλωνύμων εὐεργετῶν τῇ ἐλευθερᾷ Ἑλλάδι ἐκπέμφασα, ἡ Ἠπειρος προσεἴλκυσε τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην παντὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ, πᾶν δ' ὅτι περὶ αὐτῆς γράφεται, πρέπει κατ' ὄφειλὴν νὰ προσηλοῖ τὴν προσοχὴν τῶν Ἑλλήνων.

Τὰ δημοτικὰ ἄσματα, δὲν εἶνε ἐλαφρὰ ἀναγνώσματα προωρισμένα νὰ τέρψωσι τὸν ἀναγι-

νώσκοντα ἢ τὸν ψάλλοντα αὐτὰ· τοὐναντίον εἶνε ἡ ἱστορία, εἶνε ὁ βίος ἐκάστου τόπου καὶ ὅπως σπουδάσει τις τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ, ὀφείλει νὰ διέλθῃ τὰ ἄσματα ταῦτα, ἐν οἷς ὑπὸ τοῦ ἀληθοῦς καὶ ἀπερίττου ποιητοῦ, τοῦ λαοῦ, ἐξιστοροῦνται τὰ ἀνδραγαθήματα τῶν ἡρώων, διασύρονται τὰ αἵματι τῶν κακῶν, διακωμωδοῦνται τέλος τὰ ἐκλελυμένα ἤθη. Μεγίστην ἄρα ὑπηρεσίαν εἰς τὴν φιλολογίαν καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος προσφέρει πᾶς ὅστις συλλέγει δημοτικὰ ἄσματα καὶ ἐκφέρει αὐτὰ εἰς τὴν δημοσιότητα.

ὑπὸ τῆς αὐτῆς ἰδέας ἐκλυόμενα· καὶ ὁ Κ. Γ. Χ. Χασιώτης, ὅστις πρὸ πολλοῦ εἶνε γνωστὸς τοῖς ἀναγνώσταις τῆς Χρυσάλλιδος διὰ τῶν ἐμβριθῶν αὐτοῦ ἱστορικῶν πραγματειῶν, ἐξέδωκε συλλογὴν 321 ἀνεκδότων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δημοτικῶν ἄσμάτων, διηρημένων εἰς: ναναριστικά, ἔορταστικά, γαμήλια, τοῦ χοροῦ, τῆς ξενιτείας, κλέφτικα, ἐρωτικά, τοῦ χάρου καὶ μυρολόγια, προέταξε δὲ τούτων σπουδαίαν πραγματείαν περὶ δημώδους ποιήσεως καὶ προσέθηκεν ἐν τέλει γλωσσάριον τῶν δυσλήπτων καὶ ξενικῶν λέξεων. Ἐν τοῖς ἄσμασι αὐτοῖς εὐκρινῶς ἀποτυπώνονται ὁ δημόσιος καὶ ἰδιωτικὸς βίος τοῦ Ἠπειρώτου καὶ ἐν γένει τοῦ Ἑλλήνου ἀπὸ τῆς νηπιακῆς ἡλικίας μέχρι τῶν τελευταίων στιγμῶν τῆς ζωῆς, συμπεριλαμβανομένων ὅλων τῶν εὐτυχῶν καὶ δυστυχῶν περιστάσεων τοῦ ἀνθρωπίνου βίου· ὡς τοιοῦτον λοιπὸν ἱστορικὸν μνημεῖον ἦθῶν καὶ ἐθίμων, ὁσημέρην δυστυχῶς παρασυρομένων ἀπὸ τὸν χεῖμαρον τοῦ εὐρωπαϊκοῦ λεγομένου πολιτισμοῦ, συνιστῶμεν τὴν συλλογὴν ταύτην, εὐχόμενοι ὅπως καὶ ἕτεροι μιμηθῶσι τὸν πλείστου ἐπαινοῦ ἀξίον Κ. Γ. Χασιώτην.

Ὁ Ἀληθὴς βίος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκ τῶν καθαρῶν πηγῶν τῆς Γραφῆς καὶ ἱστορίας ὑπὸ Αἰουριῶν Ἰ. Κομποθέρα. Τιμᾶται δρ. 1,50 καὶ εὐρίσκειται ἐν τῷ βιβλιοπωλεῖῳ Κ. Τεφάρικη κατὰ τὴν ὁδὸν Αἰόλου ἀρ. 107. Ἐνθουμῶνται οἱ ἀναγνώσταις ἡμῶν ὅτι πρὸ πολλοῦ ἐξεδόθη ὑπὸ Ἐρνέστου Ρενάνου ἀνατρεπτικὸν τι σύγγραμμα, ἐνόματι μὲν Βιογραφία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, πράγματι δὲ συρραφὴ κακόζηλος καὶ ἀκριτος πασῶν τῶν κατὰ τῆς θεότητος τοῦ Κυρίου ἀπὸ πολλοῦ ἡδῆ χρόνου ἐκφερθεῖσων δοξασιῶν. Ὁ Κ. Α. Κομποθέρας, ὑπὸ ἀνυποκρίτου εὐσεβείας ἐμφορούμενος, ἀνελίξας οὐ μόνον τὰς ἱεράς γραφάς, ἀλλὰ καὶ τὰς βίβλους τῶν θύραθεν ποιητῶν καὶ φιλοσόφων,

συνέταξε τὸν ἀληθῆ βίον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, οἷος πρᾶγματι ὑπάρχει, καὶ κατέδειξε τὸ ἀνυπόστατον τῶν ἀνθρωπίνων θεωριῶν καὶ σκέψεων ἀπέναντι τοῦ ἀλανθάστου κύρους τῶν Γραφῶν καὶ τῆς ἱστορίας. Συνιτῶμεν λοιπὸν τὸ βιβλίον τοῦτο ὡς ἀναγκασιότατον εἰς πάντα χριστιανὸν καὶ ὡς περιέχον ἐνὸς λόγου, ὅτι ἄλλοι διὰ μακρῶν ἐξέθηκαν. Ἐν τέλει δὲ τοῦ βιβλίου προσέθηκε καὶ μετὰφρασιν ἐπιστολῆς ἀποστολικῆς ἀνδρὸς ἀνωνόμου, (ὅστις μετὰ πιθανότητος εἰκάζεται ὁ τῶν Ἀποστόλων μαθητῆς Ἰουδαῖος Ἀπολλῶς) πρὸς Διόγνιτον, (ἄνδρα ἐπίσημον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης) καὶ ἥτις ἐπιστολὴ περιγράφουσα τὸν χαρακτῆρα τῶν πρώτων χριστιανῶν καθίσταται σπουδῆς πλείστης ἀξία.

ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΑ ΑΝΕΚΔΟΤΑ.

Σπουδαίαν προσήνεγκον ὑπηρεσίαν τῇ ἡμετέρᾳ ἱστορίᾳ καὶ φιλολογίᾳ κατ' αὐτὰς οἱ ἐν Γερμανίᾳ διάσημοι καθηγηταί, καὶ περὶ τὴν ἐλληνικὴν παλαιογραφίαν τρίβωνες Miklosich καὶ Müller. Ὁ περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος παρὰ τῷ σουλτάνῳ Σουλταϊμάν πρέσβυς Φερδινάνδου τοῦ αὐτοκρατορῆ τῆς Γερμανίας Λυγέριος Βυσβέκιος, παραλαβὼν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, μεταξύ τῶν ἄλλων, καὶ πολῦτιμον χειρόγραφον, περιέχον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν πρωτοτύπῳ τὰ πρακτικὰ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου, κατέθετο ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Βιέννης. Τὸ σπουδαιότατον τοῦτο τῆς ἐλληνικῆς ἐκκλησίας μνημεῖον ἐπιγραφόμενον Συνοδικαὶ κρίσεις καὶ ἐκκλησιαστικῶν κρίσεων ἔγγραφα παρασημειώματα, ἢ Κωδίκια τῶν συνοδικῶν παρασημειώσεων, ἀνεκδοτὸν ἐπὶ πλέον τῶν δύο αἰῶνων κατακειμένον, ἐξέδωκαν ἐπ' ἐσχάτων ἐν Βιέννῃ δαπάνῃ τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν οἱ ἐν λόγῳ σοφοὶ φιλέλληνες εἰς δύο τόμους ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν. Acta Patriarchatus Constantinopolitani MCCCXV-MCCCCI, ex codicibus manuscriptoris bibliothecae palatinae Vindobonensis, sumptus praebente caesarea scientiarum academia, ediderunt Fr. Miklosich ed Ios. Müller, Vindobonae MDCCCLX-LXII.

Ἡ συλλογὴ αὕτη περιλαμβάνουσα τὰ ἐπὶ τῆς πατριαρχείας Ἰωάννου ΙΓ', Ἰωάννου ΙΔ', Ἰσιδώρου, Καλλίστου Α', Φιλοθέου, Νεῖλου, Ἀντωνίου, Μακκαρίου, Καλλίστου Β', καὶ Ματθαίου, ἀπὸ τοῦ

έτους 1315 μέχρι 1402 εκδοθέντα έγγραφα, θέλει λίαν διαφωτίσει τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ πολιτικὴν ἱστορίαν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους.

Κατ' αὐτάς δ' ἐντυχόντες καὶ ἡμεῖς ἀποθησαυρισμένον παρὰ τῷ σεβαστῷ φίλῳ Κ. Σοφοκλεῖ Οἰκονόμῳ, κώδικα περιέχοντα τὰ πρακτικὰ τοῦ αὐτοῦ πατριαρχείου ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΣΤ', μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ἰδίᾳ χειρὶ γεγραμμένον τοῦ τότε λογοθέτου τῆς μεγάλης ἐκκλησίας Ἀλεξάνδρου Ἰεράκος, νομίζομεν ὅτι κατὰ τι συντελοῦμεν πρὸς τὸν ἄνω ἐκδηλωθέντα ἔθνικόν σκοπὸν, δημοσιεύοντες τὰ σπουδαιότερα, προθύμως ἐπιτρέψαντος ἡμῶν τοῦτο τοῦ ἄκρου ζηλωτοῦ τῶν πατρίων κτήτορος.

Ἐκδιδόντες ὅθεν ἐπὶ τοῦ παρόντος τὰ ἐξῆς τέσσαρα πολύτιμα ἐγγράφα, α. τὸ ἐν ἔτει 1584 (;) πρακτικὸν καθιέρσεως τοῦ παρανόμως ἀρπάσαντος τὸν πατριαρχικὸν θρόνον Πατέστου (1) β'. πρακτικὸν ἐκλογῆς Θεολήπτου Β', πρώην Φιλιππουπόλεως (1585) γ'. πρακτικὸν ἀθώσεως Ἰερεμίου Β' (1580) καὶ δ'. γράμμα Θεολήπτου πρὸς τὸν ἐν Ρόδῳ ἐξόριστον Ἰερεμίαν, (1586;), προτρέπομεν τοὺς ἔχοντας τοιαῦτα πολύτιμα ἐγγράφα ἵνα παραδώσωσι τῇ δημοσιότητι, ὑπηρετοῦντες τὰ μέγιστα τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν πατρίδα.

Κ. ΣΑΘΑΣ.

Α.

Η ΚΑΘΑΙΡΕΣΙΣ ΤΟΥ ΠΑΤΕΣΤΟΥ.

† Δαυὶδ ὁ θεὸς προφήτης καὶ βασιλεὺς, πνεύματι ἁγίῳ καὶ ταῦτα θεσπιῶν· Θεὸς ἐκδικήσωρ κύριε, Θεὸς ἐκδικήσεωρ ἐπαρρησιασάτω καὶ ἰδοὺ οἱ ἐχθροὶ σου κύριε, ἰδοὺ οἱ ἐχθροὶ σου ἀπολοῦνται· τὸν λαόν σου ἐταπείνωσαν, καὶ τὴν κληρονομίαν σου ἐκάκωσαν. Πατέστος Λέσβιος, ἀδοκίμως μετονομασθεὶς Παχώμιος καὶ ἁγίου ἀναξίως ἱερωσύνης δραξάμενος ἅτε κατεγνωσμένος, ὡς ἀσώτως τὸν βίον διαπεράσας, πολλὰς διελθῶν τῶν πόλεων ὡς πιστεύεται, εἶτα παραχωρήσει Θεοῦ βίᾳ τε καὶ παρὰ κανόνας καὶ ἀρχιερωσύνης λαβὼν ὄνομα, τέλος φεῦ καὶ εἰς πατριαρχεῖον εἰσπηδήσας, πᾶσαν τε κακίας καὶ πονηρίας ὑπερβολὴν ὑπερελάσας τοῖς παρανόμοις

(1) Κατὰ λάθος καλεῖ τοῦτον Μπατίσταν ὁ ἐκδοὺς τὸν ὑπὸ τοῦ κλεινοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου συναχθέντα ἱστορικὸν κατάλογον τῶν πρώτων ἐπισκόπων καὶ τῶν ἐφεξῆς πατριαρχῶν, Ζαχαρίας Μαθᾶς σελ. 183.

ἔργοις αὐτοῦ, σήμερον νεύσει Θεοῦ συνοδικῶς παριστάμενος κατακρίνεται, στηλιτευόμενος τῶν κακιῶν αὐτοῦ, καὶ γραφῇ παραδιδόμενος ἄνωθεν. Οὗτος πανούργος ὢν καὶ πονηρᾶς λαχῶν φύσεώς τε καὶ προαιρέσεως, μετὰ τὸ ἀναξίως ἱερωθῆναι πᾶσαν ἐκίνησε μηχανὴν ὥστε διῶξαι ζῶντα τὸν Λέσβου μητροπολίτην καὶ ἀρπάσαι τὸν θρόνον αὐτοῦ· καὶ δὴ πολλοὺς τῶν δυνατῶν κινήσας ἐπὶ τῆς αἰῆς πατριαρχείας τοῦ κυρ Ἰερεμίου, καὶ ἀποτυχῶν τῆς ἐφέσεως, ἐν τῇ β' πατριαρχείᾳ τοῦ κυρ Μητροφάνους, τὰ ὅμοια πάλιν ἐλύττα καὶ αὐτὸς ἀποσκορακισθεὶς προσῆλθε τῷ αὐτῷ πατριάρχῃ ἀπατηλῶς καὶ ὑπούλως, καὶ ἵνα μόνον προσδεχθῇ καὶ συναριθμηθῇ τοῖς ἐφημερίοις, ὑπογραφὴν ἐθελουσίως ἔδωκεν οἰκειόχειρον, ὡς ἐν τῷ ἱερῷ ἐμφέρεται κώδικι, εἶναι αὐτοκαθαίρστον καὶ ἀφωρισμένον ἀπὸ Θεοῦ, εἶγε ὀψέποτε φωραθῇ τὰ ὅμοια βιαζόμενος· οὐ πολλῶν δ' ὕστερον καὶ τοῦ κυρ Ἰερεμίου τὸ β' πατριαρχοῦντος, πάλιν ὁ θῆρ Πατέστος, ἀπογόνος τῶν ἀρχόντων, αὐτῷ τῷ βασιλεῖ διανοχλεῖν ἔκρινεν, ἐπὶ βασιλικῷ θεάτρῳ μανδύαν ἀναφορέας ἀρχιερατικῶν καὶ σκιαδίων, μετὰ δῶρων ζητῶν ἐξῶσαι ζῶντα μεζίζονα μητροπολίτην, καὶ τὸν πολλῶν σοφία καὶ ἀρετῇ διαφέροντα τὸν Τορνόβου· καὶ πάλιν βίαι ἰσχυρότεροι τῶν προτέρων, ζημίαι τε πολλαὶ κατὰ τῆς ἐκκλησίας, ἐπιβουλαὶ τε καὶ σκάνδαλα κατὰ τοῦ ποιμένου αὐτῆς, τὸ κατ' αὐτὸν συγγέοντος διὰ μιᾶς κακίστης ζητήσεως, πᾶσαν τάξιν ἐκκλησιαστικὴν καὶ ἐπαρχιακὴν, καὶ τοῖς ὁμοτρόποις αὐτοῦ θύραν ἀνοίγοντος τῶν κακῶν. Ἀλλὰ σὺν Θεῷ καὶ ταύτης ἀπέτυχεν, ἀντιπαλαίοντος αὐτῷ τοῦ κυρ Ἰερεμίου, καὶ ἀναδεχομένου πᾶσαν δαπάνην καὶ ἐπιβουλήν καὶ κίνδυνον τῶν μεσιτευόντων δυναστῶν· ὅς καὶ δι' α' εἶπομεν, καὶ διὰ τὴν ἀθέτησιν τῆς ἰδίας ὑπογραφῆς καθάρσειν αὐτῷ τῷ Πατέστῳ ἐψηφίσατο· εἰ καὶ πάλιν φοβηθεὶς ὁ ῥηθεὶς κυρὸς Ἰερεμῖος τὰ ἐπικρεμάμενα δεινὰ διὰ προτροπῆς χειροτονηθῆναι αὐτὸν Καισαρείας συνεχώρησεν, οὐκ ἀνεχόμενος ἐπιθεῖναι χεῖρα ἱεράν τῷ παμβεβήλῳ· τοῦτο δὴ καὶ μεζίζω ὕλην ἔδωκε τῷ πονηρῷ τούτῳ Πατέστῳ μὴ ἀρκουμένῳ οὐδὲ ἐπὶ τούτῳ, ἀλλὰ τῶν προτέρων ἐχομένῳ, καὶ παρακινουμένῳ τὸν κρατοῦντα καὶ τοὺς μεσιτεύσαντας ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀμύνασθαι τὸν πατριάρχην ὡς πᾶσι τρόποις τὴν ἐκκλησίαν καὶ τάξιν φυλάξαντα καὶ μήτε τὸν Λέσβου, μήτε τὸν Τορνόβου ἐξώσαντα· καὶ ὁ μὲν Πατέστος ἐν τούτοις ἦν, μὴ καταδυσωπούμενος μήτε ὑπὸ ἧς ὑπέστη ἐξορίας

διὰ σωφρονισμόν, οὔτε ἀπ' οὐδενὸς ἄλλου· οἱ δὲ τοῦ πατριάρχου δι' αὐτὰ ὑπ' αὐτοῦ διεγερθέντες ἐχθροὶ πολλὰ συβράψαντες, ὑπὸ καταδίκην καὶ κρίσιν καὶ κίνδυνον τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἐποίησαν αὐτόν· καὶ ἔμενε τὸ πρᾶγμα ἀμφιβέβη· πάντων δὲ προσδοκῶντων τὴν τοῦ πατριάρχου ἐλευθερίαν, ὁ δὴ λωθεὶς Πατέστος γινώσκων ἑαυτὸν ὁποῖος ἐστὶ, συνδρομῇ τῶν μεσιτευσάντων αὐτὸν τὸ πρῶτον, καὶ ἀναβάσει βρυτάτη τοῦ πεισεσίου, ἐξίχιφης ἀνεπίστως τοῦ πατριαρχείου ἐδράξατο· καὶ ἐπιππος εἰς τὴν πατριαρχικὴν ἤλθεν αὐλήν μετὰ δυναστείας φέρον καὶ τὸ πατριαρχικὸν μανδύον καὶ τὸ σκιαδίον, προηγουμένου καὶ τοῦ φέροντος καὶ τὸ αὐτοῦ δικανίκιον· εἰσῆλθε τε εἰς τὸν ναὸν τοῦ κυρίου τὸ τῆς ἐρημώσεως βδέλυγμα, καὶ εἰς τὸν πατριαρχικὸν ἔστη θρόνον, καὶ παρὰ τοῦ παπᾶ Ἰωάννου τοῦ Χόντρου τοῦ Ροδίου ἐμνημονεύθη· καὶ πρὸ τῆς κακίστης αὐτοῦ μεταθέσεως, τὸ ἑαυτοῦ ὄνομα ἐκφωνεῖσθαι ἠνάγκασε τὸ τοῦ γνησίου πατριάρχου ἀποκόψαι μνημόσυνον, καὶ τὸ δεσπότης καὶ ἀρχιερεὺς ὀνομάσθη τε καὶ ἐψάλη· ἐκείθεν καὶ εἰς τὰ πατριαρχικὰ κελεῖα ἀνήλθε· καὶ εἰς τὸν ἐπάνω πατριαρχικὸν θρόνον ἐκαθέσθη, καὶ ἐφίλου οἱ ὅμοιοι αὐτῷ τὴν χεῖρα αὐτοῦ, καὶ ἐκτετε ἀδιαλείπτως ἔφερε τὸ πατριαρχικὸν δικανίκιον, καθεζόμενος καὶ εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον· ἐπεὶ δὴ οὕτω κακῶς καὶ αὐτοχειροτονήτως τοῦ πατριαρχείου ἐπέβη, βουλόμενος δῆθεν καὶ νόμιμον χειροτονίαν λαβεῖν ἁγίου μὲν τὸν γνήσιον πατριάρχην ἐξορισθῆναι ἐποίησεν· εἶτα βίᾳ συναχγῶν τοὺς ἀρχιερεῖς ἐπλάσθη καὶ ἀνηγορεύθη, καὶ ἐξ ἐκείνου ἀναφανδὸν ἤρξατο τυραννεῖν, καὶ ὁ δὴ λέγεται, ὅτι ἀσεβὴς εἰς βάθος κακίας ἐμπεσὼν ἀνυποστάτως καταφρονεῖ· ἐξ ὧν καὶ κεφαλαιωδῶς τινὰ γράφομεν συνοδικῶς, ἐμφανισθέντα ἡμῖν, μαρτυρηθέντα τε, καὶ ὑπ' αὐτοῦ ὁμολογηθέντα οἰκειοῖς χεῖλεσι. Πρῶτον· χειροτονίας ἐποίησεν ἐπὶ χρέμασι πάσας, ὡς εἶπε καὶ ἐβεβαίωσε συνοδικῶς αὐτός, ἐκτελέσας αὐτάς ἀδοκίμως καὶ παρ' ἐνορίας κατεγνωσμένας, καὶ ἄνευ τῆς οἰσεῶν ἐκλογῆς καὶ μαρτυρίας· β'. διὰ μεσιτείας ἀρχόντων καὶ ἀρχιερέων καὶ πατριάρχης κακῶς ὀνομάσθη· γ'. ἐξέβαλε τοῦ θρόνου καὶ ἀπεδίωξε τὸν γνήσιον μητροπολίτην Θεσσαλονίκης ἀναιτίως καὶ παραλόγως, καὶ ἀντ' αὐτοῦ τὸν Κατζίβελαν δι' αἰσχροκέρδειαν καὶ διὰ μηνύματος τοῦ αὐτοῦ παπᾶ Ἰωάννου Χόντρου ἐπεμψεν, ἄνδρα τρεῖς ἡμέρας καθηρημένον καὶ τρισεπίσκοπον, συλλειτουργήσας αὐτῷ διὰ γνώμης συνόδου τινός·

δ'. ἀφείλετο χωρὶα ἀρχιερέων αἰσχροκερδῶς, ὀφίλια κληρικῶν καὶ ἐξαρχίας, καὶ ἐζημίωσεν αὐτούς· οὐ μικρῶς, καταφρονήσας καὶν τούτῳ τῶν κανόνων τῶν ἱερῶν· ε'. συνεχώρησε μοιχοζευξίας, ὡς τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Κυπρίου, Ἰωάννου Παζαρτζῆ, καὶ ἄλλας τετραγαμίας Εἰρήνης Μάρκου, εἰς τε τὴν χώραν τῶν Θεραπειῶν ἑτέραν· καὶ Ἱεροσολίαν ἐτόλμησε, κλέψας τὸ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας ἐγκόλπιον, ἐπιτραχήλιον, βιβλία, κηρία, καὶ σκεῦη ἱερά, καὶ ἄλλα, καὶ τὰ τοῦ Κυθηρίας ἐάλω κλέπτων νυκτός, ὡς ἐμαρτυρήθη παρὰ τε τοῦ Ναυπάκτου κυρ Ἰωακείμ, τοῦ τε Σωφρονίου μοναχοῦ τοῦ βάρπτου, καὶ Συμεῶν Ἀλθανίτου· ζ'. ἐτυψεν ἰδίαις χερσὶ Νεόφυτον μοναχὸν τὸν Μαῦρον, Ἀκάκιον Παπουτζῆν, διάκονόν τε τὸν Χίον, τὸν Κυθηρίας ἐπίσκοπον, καὶ ἱερομόναχόν τινα Ἱεροσολυμίτην, καὶ ἄλλους, ταῦτα καταπραττόμενος ὡς μέχαις σχολάζων· ἠ. ἐπίορκός τε ἀνεφάνη, πιστούμενος μὲν πολλὰς κατὰ τὴν ἐπικρατήσασαν φυλάττειν τάξιν, μετὰ τὴν αὐρίον δ' εἶπε τὰ τῆς ὑποσχέσεως ἀνατρέπων· θ'. ἠθέτησεν ἅπαντας καὶ παρέβη ἅπερ οἰκειοχείρως ὑπέγραψε διὰ τοὺς ἀρχιερεῖς φυλάξαι, ὡς τὸ ἐγγράφον αὐτοῦ φαίνεται· καὶ ταῦτα ὁμολογῶν ὑπὸ τὸ αἰώνιον ἀνάθεμα καὶ καθάρσειν εἶναι, εἴαν τι παραβῇ· ι. ἐξορίας ζηλωτῶν τῆς ἀληθείας καὶ στηλιτευόντων τὰς κακίας αὐτοῦ προεξένησε καὶ ζημίαις· ια'. ἀσελγῶς τε καὶ ἀσώτως ἐν τῷ πατριαρχικῷ διῆγε κελεῖω, συμφειρόμενος μετὰ παιδῶν, ὡς ὁμολόγησαν μετὰ ἀφορισμοῦ ὁ τε Κωνσταντῖνος τοῦ Γούναρη, Μελίκης Κλειδᾶς Τραπεζούντιος, καὶ ἄλλοι· ιβ'. καὶ τὸ ἐπὶ τούτοις, ὡς ἡ ἀναφορά ὑπογεγραμμένη παρὰ πάντων τῶν κληρικῶν Μιτυλήνης βεβαίωσι, ὅτι μετὰ καὶ ἄλλων ἀσελγεί, καὶ τῇ ἀδελφῇ τοῦ Μανίκα ἐνεκυλίετο, καὶ ὡς αἰθίοψ οὐκ ἐλευκάνθη, ἀλλ' ὡς ἐξ ὄρχης ἔμενον. Ἐνθεν τοι ἔδει μὲν μὴ ἐπιστραφῆναι αὐτοῦ τοῦ Πατέστου ὅπως γὰρ οὐδὲν τὸ κατ' ἀρχάς, ὡς ἀνεφάνη, εἶχεν ἱερὸν ἢ παμβέβηλος· οὐ γὰρ ἐστὶ μερὶς αὐτῷ οὐδὲ κληρικός, ἐν οἷς αὐτός κακῶς ὀνομάσθη, καὶ ἔτι οὐδὲ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος. Διὰ δὲ τὴν τῶν πολλῶν ὑπόληψιν, μιᾶ γνώμῃ πάντες καὶ προθυμῶς ὁλοψήφῳ συνοδικῶς, ὡς αὐτοκαθαίρστον καὶ ἐνοχὸν ἀναθέματι, ὡς εἴρηται, δι' α' παρέβη καὶ ὁμολόγησε, καὶ ὅτι ἐν καταφρονήσει ἐτίθετο τοὺς ἱερούς τῶν πατέρων κανόνας, καὶ πάντα θεσμὸν καὶ τάξιν, ἔχομεν αὐτὸν τὸν Πατέστον καθηρημένον καὶ γεγυμνωμένον πάσης ἀρχιερατικῆς ἐνεργείας καὶ

τάξεως και ὀνομασίας αὐτῆς. Κατὰ γὰρ τῶν οὐ-
 τως ἀθέως τολμησάντων και ἄλλα μὲν ἀποφαί-
 νονται οἱ θεοὶ πατέρες, φητός δὲ και ταῦτα και
 κεφαλακωδῶς ὁ μὲν γὰρ λθ' τῶν ἁγίων Ἀποστό-
 λων κανὼν διαγορεύει· *εἴ τις ἐπίσκοπος διὰ χρη-
 μάτων τῆς τάξεως ταύτης ἐγκρατῆς γένηται, ἢ
 πρεσβύτερος ἢ διάκονος, καθαιρεῖσθω και αὐ-
 τὸς και ὁ χειροτονησας, και ἐκκοπέσθω παρτά-
 πασι τῆς κοινωτίας, ὡς Σίμων ὁ μάγος ἐπ' ε-
 μου Πέτρου· ὁ δὲ λ'. εἴ τις ἐπίσκοπος κοσμι-
 κῶς ἄρχουσι χρησάμενος, ἐγκρατῆς δι' αὐτῶν
 ἐκκλησίας γένηται, καθαιρεῖσθω και ἀφορι-
 ζέσθω, και οἱ κοινωκούντες αὐτῷ πάντες· και
 ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ θαυματουργὸς ἐν γ' και ι'
 τὸν ληστεύσαντα και πλεονεκτούοντα, και τῶν
 ἀλλοτριῶν αἰσχυρῶς κέρδους χάριν ἐφαπτόμενον,
 ἐκκήρυκτον και ἀπόβλητον τῆς τοῦ Θεοῦ ἐκκλη-
 σίας καθίστησι, και ὅσα ἐν τῷ θ' κανόνι τοῦ δ'
 στοιχείου φέρεται κατὰ τοιοῦτου. Και ἐκ τοῦ τό-
 μου τῆς ἐνώσεως, τοῖς ἐν καταφρονησει τιθεμέ-
 ρους τοῖς ἱεροῦς και θελοῦς κανόνας τῶν μακα-
 ρίων πατέρων ἡμῶν οἱ και τὴν ἁγίαν ὑπερεί-
 δουσι· *ἐκκλησίαν και ὅλον τὸ χριστιανικὸν
 πλήρωμα κοσμοῦντες, πρὸς θεῖαν ὁδηγοῦσι εὐ-
 λάθειαν, ἀνάθεμα· ἀλλὰ και οὐ·* τῶν ἁγίων ἀ-
 ποστόλων κανὼν φησὶ, *τὸν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας
 ἀφελόμενον κηρὸν ἢ ἔλαιον, εἴ δε και οκεῖος
 ἀγιασθὲν ἐκ χρυσοῦ ἢ ἀργύρου πεποιημένον, ἢ
 ἐθόνην, και εἰς οἰκίαν χρῆσιν σφετεριζόμε-
 νον, χωρίζει Θεοῦ προσέτι δε και ὁ κ'. τῶν αὐ-
 τῶν ἁγίων Ἀποστόλων κανὼν ἐντέλλεται ἐπίσκο-
 πον ἢ πρεσβύτερον τῆς κοινωτίας πιστὸν ἢ ἀπιστον,
 καθαιρεῖσθαι προστάσσει· και ὁ τθ'. ἀποφαί-
 νεται· ὁ ἐπὶ παρρησίᾳ ἢ ἐπιπορῆνι, ἢ κλοπῇ ἄλλοις
 καθαιρεῖσθω ὡς και ὁ τὴν ἰδίαν ὑπογραφὴν ἀθε-
 τῶν ὁμοίως τιμωρεῖται· ἐπι τε και ὁ τῆς ἐν
 Ἀγκύρας δ'. λέ' δίδωται τῆς ἡσθεθείας πεφῆρα-
 σιν ἀτεχνῶς οἱ τοιαῦτα τολμῶντες, ὡς τῆς ἀσε-
 βείας συνήγοροι, και γυμνοῦνται τῆς ἱερωσύνης
 και ἐν τῇ τῶν λαλῶν τάττοται χώρα. Και
 ταῦτα μὲν περὶ τούτου· ἵνα δε και εἰς τὸν με-
 τέπειτα χρόνον ἀσφαλισόμεθα τὴν ἐκκλησίαν τοῦ
 Χριστοῦ, και τὸ ἀνεπηρέαστον αὐτῆς και ἀκίνδυ-
 νον διατηρήσωμεν οὕτω λέγομεν. Ἔστι τις ἂν τῶν
 ἀπάντων ἀρχιερέων· τυχὼν ἢ και κληρικῶς, τῶν
 τε τοῦ βήματος και τῶν ἔξω, ἢ ἄρχων ἢ ἀρχό-
 μενος τολμησῆ ὑπέπεσε ἀκολουθεῖσαι τῷ αὐτῷ
 Πατέστω ἢ βοηθησῆαι δι' ἑαυτοῦ ἢ δι' ἑτέρου, ἢ
 και ἄσπρα δανείσαι, ἢ ἐγγυησῆσθαι, ἢ ὀνομάσαι**

αὐτὸν ἱερέα ἢ ἀρχιερέα, και πατριάρχην, ἢ και
 ἄλλῃ ἀκολουθεῖσαι ὁμογενῶμονι αὐτῷ και συναι-
 νείται ἐπὶ σκανδάλῳ τῆς ἐκκλησίας, ἔστω δ' τοιοῦ-
 τος ἀφορισμένος ἀπὸ τῆς ἁγίας και ὁμοουσίου
 και ζωοποιοῦ και ἀδικιρέτου τριάδος, ἐν τε τῷ
 νῦν αἰῶνι και ἐν τῷ μέλλοντι, και κατηραμέ-
 νος και ἀσυγχώρητος, και μετὰ θάνατον ἄλυ-
 τος αἰώνιος, ὡς φανερός τῆς ἐκκλησίας Χριστοῦ
 πολέμιος· ὡσπερ τὸ ἐναντίον ὅσοι ἐφάνησαν πρό-
 θυμοι κατὰ τοῦ τυράννου και ἀπὸ τοῦ νῦν ὁμοίως
 κατὰ τοῦ τοιοῦτου φανήσονται, ἔστωσαν εὐλογη-
 μένοι ἀπὸ Θεοῦ, και εὖρωσι βοηθὸν και προστατήν
 τὴν ὑπέραγνον θεοτόκον Μαρῖαν τὴν ἀειπαρθενον,
 ἢς ταῖς πρεσβείαις διαφυλαχθεῖν ἡ ἐκκλησία ἀπὸ
 τοῦ νῦν ἀνωτέρα πάσης ἐπήρειας, ἀμήν. Κατὰ
 μῆνα Φευρουάριον, ἰνδ. ιγ'.

- † Ὁ Ἀλεξανδρείας Σύλβεστρος, ἔχων και τὴν
 γνώμην τοῦ ἱεροσόλυμων.
- † Ἰωάκειμ Ἀντιοχείας.
- † Ὁ Ἀχιδῶν Γαβριήλ.
- † Ὁ Ἐφέσου Σωφρόνιος.
- † Ὁ
 Νικαίας Κύριλλος.
- † Ὁ Θεσσαλονίκης Μητροφά-
 νης.
- † Ὁ Χαλκηδόνος Δωρόθεος.
- † Ὁ Μονεμβά-
 σίας ἱερόθεος.
- † Ὁ Ἀθηνῶν Νικάνωρ.
- † Ὁ Ναυ-
 πάκτου και Ἄρτης.
- † Ὁ Ἰωαννίνων Ματθαῖος.
- † Ὁ
 Σηλυβρίας Ἀθανάσιος.
- † Ὁ Γάνου Διονύσιος.
- † Ὁ
 Βιδυνίου Ἄνθιμος.
- † Ὁ Σμύρνης Μακάριος.
- † και
 Ὁ Προικονήσου Κλήμης.

Δ'.

Θεόκλητος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως,
 τῷ ἁγιωτάτῳ πατριάρχει κυρ ἱερμεῖα, ἀδελφῷ
 και συλλειτουργῷ ἡμῶν ἐν κυρίῳ χαίρειν, ὄντι
 ἐξορίστω ἐν Ρόδῳ τῇ νήσῳ.

† Ὅσην φιλίαν και μετὰ Θεὸν ἀγάπην ἀμφό-
 τεροι ἐπλουτοῦμεν ἐξ ἀρχῆς, οἴμαι, οὐκ ἀγνωεῖς.
 Ἰποψίας δε τινος ἐμπεσοῦσης ὡς ἐγὼ αἴτιος τῶν
 ἐπισυμβάντων σοι τότε σκανδάλων, και ὡς τῇ
 Κωνσταντινουπόλει ἐμφολεῖω, πάντως ἢ τῶν
 σῶν συγγενῶν και γνωστῶν ἀνθρώπων ἀπὸ Φι-
 λιππουπόλεως ἔλευσις, πᾶσαν ἐμὴν κατηγορίαν,
 πιστωσάντων τᾶληθες, πῶς ἐν Φιλιππουπόλει
 ἦμην οἰκῶν. Πατέστω τε ἀναφέντος, αὐτὸς με
 εἰς Κωνσταντινουπόλιν ἐλθεῖν κέληκας, γράμ-
 ματι σῶ ὡς φαίνεται, ὅπου λυεῖς και τὰς τῶν
 πολλῶν κατ' ἐμοῦ ἀκουσθείσας συκοφαντίας, και
 τῶν φίλων εἶναι με βεβαιούς, και ἀναγκάζεις πα-
 ρκαγέσθαι εἰς ἐκρίζωσιν τοῦ κακοῦ και διόρθω-
 σιν τῆς ἐκκλησίας· ἦλθον οὐ παρήκουσα· συνω-
 μιλήσαμεν, ὡς γινώσκεις καλῶς· γνώμην μοι δέ-
 δωκας τοῦ θρόνου Κωνσταντινουπόλεως ἐπιλαβέ-

σθαι, και Πατέστων ἀποσπορακίσαι· τί δε ἐγὼ·
 οὐκατεδεξάμην εὐθύς· ἀλλὰ μετὰ γνώμης ἁγιο-
 τάτων πατριαρχῶν, ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τι-
 μιωτάτων κληρικῶν, και παντὸς τοῦ χριστιανού-
 μου πληρώματος ἐξεπολεμήσαμεν αὐτὸν πρῶ-
 τον ἐν ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ ἐπανελθῆς· τοῦτο γὰρ
 ἦν ἡ κοινὴ θέλησις. Ἐπει δὲ τούτους μὲν τοὺς
 ἐγγύς ἐνιαυτοὺς ἐκταράττοντες· αὐτὸν και δια-
 σείοντες, και πολλὰ πάσχοντες και ζημιούμενοι,
 και εἰς ἐξορίαν ἀπειλούμενοι, και ὡς κακούργοι
 ζητούμενοι και κρυπτόμενοι, οὐ μόνον ἠνύσαμεν
 οὐδὲν, ὡς ἡ ἀλήθεια μαρτυρεῖ, ἀλλὰ και ὅσον
 τὸ σὺν ὄνομα ἐζητεῖτο, και ἡ ἀνάκλησις σου ἐμ-
 λετέτο, και τῷ βασιλεῖ ἐγνωρίζετο, τῶσον τὰ
 κακὰ Πατέστω ἐβεβαιούτο, τότε κοινῆς βουλής
 γενομένης, και ἀδείας συνοδικῶς δοθείσης, ὡς ἂν
 τὸν τυράννον Πατέστων καταβάλλη, ἐκεῖνος ἂ
 θλον τὸν θρόνον ἔξει τὸν Κωνσταντινουπόλεως,
 και ῥητῶς πρὸς με πάντες εἶπον, ὅτι σὺν Θεῷ
 δύναμαι αὐτὸν νικῆσαι, και πατριαρχεῖσαι, μόλις
 τότε ἠρξάμην ἐγὼ, και Θεοῦ χάριτι τὸν κοινὸν
 τῆς ἐκκλησίας συστασάμεν Πατέστων ἐδίωξα, και
 γνώμη τῆς συνόδου τοῦ θρόνου ἔχουμαι, μυρίων
 κατάφορτος τῶν χρεῶν, μυρίων κακῶν ἀντεχόμε-
 νος, ἄρτον ἐδύνης μετὰ δακρύων ἐσθίων κατ' ἡ-
 μέραν· οὐ γὰρ χρέη ἄπειρα ὄντα δύναμαι ἀπο-
 τίσαι, ἀλλ' οὐδὲ και τὸν τόκον αὐτῶν, ἀνερχομέ-
 νων κατ' ὄραν και κατερχομένων τῶν δεινῶν δα-
 νειστῶν σκοπὸν οὖν ἔχω κυρίως ὡς φιλίας ἐχό-
 μενος ὑπεσχόμεν τῇ συνόδῳ, ἵνα λυθῆναί σε φρον-
 πίσω τῆς ἐξορίας, ἦν σοι ὁ Πατέστος προϋξένησεν·
 ἔλθης δε ἐν τόπῳ θελητῶ σοι, και εἴης ἐν ἀνα-
 παύσει· μετεκλευσάμεθα δε τὸν Νικηφόρον ὡς
 ἀπερίστανον ὄρωντες, και λέγοντα δαπανῆσαι
 διὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ τυράννου πολλὰ· και ἦλθε
 και ἐφιλιώθη, και ἔστερξε τὸ γεγονός, και δύο
 ἡμέρας ἦν μετ' ἡμῶν· και ὑπεσχόμεθα αὐτῷ τὰ
 καταθέμια δώσειν, και ὅσον ἦν εὐλογον τῶν ἐξό-
 των· ἐφυγε νυκτὸς, πατριαρχεῖσαι ὤρμησε, τει-
 σαράκοντα χιλιάδας φλωρίων τὸ πεσκέσιον ἐ-
 παιήσεν· ἐτάραξεν, ἐζημιώσε πολλά· ἐν γὰρ ὁ
 Πατέστος και τέσσαρα αὐτὸς τῆς δαπάνης αἴτιος
 ἐγένετο. Ἐδίωχθη, ἐπαθεν ὅσον εἶδει, ἀπέδρα, και
 ἀπὸ τῆς ἐξορίας ἦλθεν αὐτοῦ εἰς Ρόδον, εἰς Πάτ-
 μον, ἐνταῦθα. Οὐκ ἠρέμησε τὸ κακὸν αὐτοῦ, οὐ-
 δὲ τὸ σκάνδαλον ἐπαυσεν· ἀλλὰ και νῦν περινο-
 στῶν νύκτωρ ὡς κλέπτης και ληστῆς, κατα-
 πέθει τοὺς πολλούς, ὅτι ζητεῖ διὰ τὸν γέροντα
 δ και ὁ Πατέστος προβάλλεται· ἀνθρωποὶ πεπλα-

νημένοι, τὸν νοῦν διεσθαρμένοι, σωροὺς χρημά-
 των τοῖς ἔξω λόγοις ἀναπλάττοντες, ὀβολὸν οὐα
 ἔχοντες, οὐδὲν ἄλλο προξενούντες, εἰμὴ δαπάνην
 ἡμῶν, ἢν ἡ ἐκκλησία, Χριστοῦ χάριτι, εἰ και στε-
 νοχωρεῖται, δίδωσιν· οὐαί δε τοῖς αἰτίοις τῶν
 σκανδάλων και τοῦ γογγύζειν, ἀπατομένων ἀρ-
 χιερέων, ἱερέων και χριστιανῶν εἰς ἀπότισιν τού-
 των· ὄντες, οὖν οὕτω τεταραγμένοι, ζημιούμενοι,
 στενωχούμενοι, ὡς συνίστῶντες ἐκντοὺς και ἀ-
 ποδιόκοντες πάντα πολέμιον, και μᾶλλον ἀμφί-
 βολοὶ ὁποῖαν ἔχεις γνώμην. Θρόνον ἐθέλεις, ὡς
 Πατέστος και Νικηφόρος κυρήττουσι, και τινὲς
 ἄλλοι κατακχυῶνται, φίλοι σου δοκοῦντες, τῶν
 τὴν εἰρήνην μὴ ἐθέλόντων τῆς ἐκκλησίας, ἢ ἀνά-
 παυσιν ζητεῖς· Νικηφόρος λοιπὸν ὁ αἴτιος τοῦ
 μὴ ἐκ πολλοῦ σε ἐν ἀναπαύσει εἶναι, εἴγε μὴ
 τὸν Νικηφόρον αὐτὸς κινεῖς εἰς τὸν κατ' ἡμῶν
 πόλεμον· Ἀναγίνοντες τοίνυν εἰς τὰς ἡμέρας ταύ-
 τας τὸ σὺν γράμμα, και γινόντες τὴν Χίον ζητεῖν
 σε, και ἀξιωθέντες και παρὰ τῶν ἐνταῦθα κληρι-
 κῶν και ἀρχόντων, ἰδοὺ γράφομέν σοι, Θεὸν μάρ-
 τυρα τιθέμενοι, τὰ γραφόμενα πρὸς βέβαιον σχεῖν
 εἴγε αὐτὸς ἐθέλησειας παῦσαι τὰ τοιαῦτα σκάν-
 δαλα. Εἰ μὲν οὖν τὴν ἀνάπαυσιν θέλεις, και ὁ
 σκοπός σου ἀληθῶς τοιοῦτός ἐστι, δευτερόν σε
 ναυαγήσαντα, τοῦ τρίτου μὴ κατατολμῆν, και
 τὴν Χίον θέλεις διὰ τὰ χρεῖώδη σου, και διὰ
 τὴν συναναστροφὴν τῶν ἐκεῖ ἀνδρῶν ὡς ἐδή-
 λωσας, γράψον πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει
 και τῷ Γαλατῆ κληρικῶς και ἀρχοντας, και εἰς
 τοὺς ἀπανταχοῦ ἀρχιερεῖς, ὅτι ὅσον ἡ σύνοδος ἐ-
 ποίησε και τὸν θρόνον ἐδωκέ μοι τῆς Κωνσταν-
 τινουπόλεως, εὐλόγως ἔχει, και ὅτι ἡ γνώμη τῆς
 σῆς ἀγιότητος ἐγένετο, και ὅς ἂν, ζῶντος ἐμοῦ
 τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Θεολήπτου, ἐπαναγκά-
 σει σε πατριαρχεῖν θρόνον ζητεῖν, ἢ διὰ σέ, ἢ δι'
 ἄλλον τινά, ἂν εἴη ἀφορισμένος ἀπὸ Θεοῦ, ὁ-
 μοίως και αὐτὸς ἐν τοιοῦτον κινήσης και δαπά-
 νας ἐπὶ δαπάναις ἐπιφορτίσης, ἢ και ὅς στερῆξ
 σε διὰ πατριάρχην, ζῶντος ἐμοῦ· και τότε τῶν
 προσφάσεων ἐκ μέσου ἡμῶν, και Πατέστων και
 Νικηφόρου, και πάντος ἄλλου μὴ πιστευομένου,
 ὅτι πατριαρχεῖν θρόνον ζητεῖ,· και εἰρήνης τῆς
 ἐν Χριστῷ πολιτευόμενος, ἀδελφοὶ ὄμειν και φίλ-
 τατοὶ· ἀρκεῖ γὰρ ὅσα ἐγένοντο, και Ἰουδαῖοι κα-
 ταγελώσι, σχισματικοὶ κατηγοροῦσι και ἀγαρη-
 νοὶ πόρους εὐρίσκουσι τοῦ κατεσθίειν πάντα ἐκκλη-
 σιαστικά, και ἀφανίζειν τὴν ἐκκλησίαν Χριστοῦ,
 οὐ ἐκπέσει πάντως ὁ τῶν κακῶν τούτων αἴτιος,

καὶ πέμψεις τὰ γράμματα τὰ εἰρηνικά ταῦτα διὰ τοῦ σου ἀνεψιοῦ κυρ Δημητρίου εἰς φιλιτάτων σῶν χεῖρας, καὶ θεαθήσονται καὶ ἰδιόγραφά σοι, ἐνυπόγραφα, εὐσφραγισμένα, παρ' ἑνὸς καὶ δύο τῶν κληρικῶν ἡμῶν, καὶ εὐθὺς τὴν τε λύσιν τῆς ἐξορίας ὀλοψύχως φροντισόμεν καὶ τελειώσομεν, καὶ τὸ μπεράτιον τῆς Χίου δώσωμεν, καὶ ληψόμεθα τότε τὰ εἰρηνικά γράμματα, διδόντες καὶ λαμβάνοντες, καὶ τὸν Χίου μεταθέσει ἀναπαύσομεν, καὶ πᾶν τὸ εἰσόδημα ἔχων εἰς ἐν ἀναπαύσει ὑπὲρ πολλοὺς θρόνους μυριοπαθεῖς Κωνσταντινουπόλεως. Εἰ δὲ καὶ ταῦτα μὲν προφάσεις εἰσὶ, καὶ ἀνάπαυσιν μὲν ζητῶν τὸν θρόνον ζητεῖς, φανερώς γράφε καὶ ζήτησον· καὶ τότε ἢ τὰ φορτία τοῦ θρόνου δεῖξομέν σοι καὶ δώσομεν, ἢ τὸ πρακτικόν σκεψόμεθα. Φανερώς οὖν διὰ τὸν κύριον γράφε· καὶ τὸ ναὶ ἔστω σοι ναὶ, ὡς χριστιανοῖς προσήκει, καὶ τὸ οὐ, οὐ πᾶν γὰρ κεκαλυμμένον, ὡς ἐπίθουλον ἀποστρεφόμεθα. Καὶ ἢ θρόνον ἐμφανῶς ζήτησον, ἢ ἀνάπαυσιν· τότε γὰρ ἔχεις ἀνάπαυσιν βεβαίαν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ὅτε καὶ ἡμεῖς ἀνάπαυσιν ἔχομεν· ὅτε δὲ ταραχὰς καὶ δαπάνας καὶ ἄλλα δεῖνὰ σὲ εἶναι λέγουσιν αἴτιον, τί ἔγομεν ποιῆσαι τὴν σωτηρίαν ἡμῶν προδοῦναι; καὶ ποῖα ἡμῖν ἔλπις; Ἐν Φιλιππουπόλει ὄντες ἤμεν ἐν ἀναπαύσει· ἐκάλεσας ἡμῶν, γνώμη σου καὶ ἀξίωσιν τὸν σὸν ἐχθρόν, καὶ τῆς ἐκκλησίας πολέμιον, χάριτι Θεοῦ, ἐνίκησαμεν, καὶ τὸν θρόνον διεδεξάμεθα· ἄφες τὸν πόλεμον καὶ εἰρήνην εὐρησθε βαθεῖαν· ἂν δὲ λέγων οὐ πολεμεῖς, καὶ τὰ θρυλλομένα μάτην εἰσὶ, πέμψον εὐθὺς τὰ εἰρηνικά γράμματα, καθαρὰ, λευκὰ, σαφῆ· καὶ τότε πᾶσαν βεβαίωσιν παρέξομεν, ὡς θέλεις, καὶ ὡς θέλουσι καὶ οἱ ἐνταῦθα φίλοι, τοῦ εἶναι σε ἐφ' ὄρω ζωῆς ἐν ἀναπαύσει, παρέχοντες καὶ ὡς εἶπομεν βυβλικὰς ἀδείας τοῦ ἐν Χίῳ σε καθέζεσθαι, καὶ τῶν ἐκεῖ ἐπαπολαύειν καλῶν. Καὶ ὡς ἤμεν ὤμεν ἀγαπητοὶ καὶ ἀδελφοὶ ἐν Χριστῷ. Ἐββῶσο.

(Οὐκ ἐφθασε δὲ πεμφθῆναι τὸ παρὸν, καὶ ἐξεβλήθη ὁ κύρ Θεόκλητος ὢν ἐν Βλαχίᾳ παρὰ τοῦ κυρ Νικηφόρου.)

ΔΕΝ ΝΥΜΦΕΥΟΜΑΙ.

Ὁ Ἰάκωβος Δ** καὶ δημοσίᾳ καὶ ἐν ταῖς ἰδιαιτέροις συνάναστροφαῖς εἰς τοὺς εὐχομένους αὐτῷ ἀποκατάστασιν, ἀπεκρίνετο ἀταράχως καὶ μὲ ἀπόφασιν ὅτι δὲν ἐσκόπευε νὰ συνάψῃ γάμον,

διότι οὐδεμίαν εἶχε πρὸς τὸ γυναικεῖον φύλον ὑπόληψιν καὶ ἐμπιστοσύνην. Πολλάκις οἱ στενότεροὶ του συγγενεῖς τῷ ἐπρότειναν συνοικέσια διὰ πολλοὺς λόγους συμφέροντα καὶ καλὰ, ἀλλ' αὐτὸς ἀείποτε τὰς αὐτὰς ἔφερεν εἰς τὸ μέσον ἐνοστάσεις, καὶ ἐπὶ τέλους διὰ νὰ ἀπαλλαγθῇ ἅπαξ διὰ παντὸς τῶν ἐνοχλήσεων τούτων, διεκήρυξε διὰ τῶν ἐφημερίδων ὅτι ἀπεφάσισε νὰ μείνῃ ἄγαμος, δι' οὗς λόγους ἐν τῇ διαθήκῃ του ἔφερεν.

Ὁ Ἰάκωβος Δ** ἦτον εἰς τῶν μᾶλλον εὐκαταστάτων ἰδιοκτητῶν τῆς ἐπαρχίας του, διότι ὁ πατήρ του ἀποθνήσκων τῷ ἀφήκε ἀρκούντως μεγάλην περιουσίαν, προσεπαυξήθεισάν καὶ δι' ἄλλων κληρονομιῶν, καὶ ἐπομένως πολλὰί νέαι προσεπάθουν νὰ κλονίσωσι διὰ τῶν χαρίτων τῶν τὴν ἀπόφασιν του. Ἄλλ' εἰς μάτην. Δὲν νυμφεύομαι! στεντορεῖα τῇ φωνῇ ἀνέκραξε, καὶ ἀπεμακρύνετο χωρὶς νὰ ἀκούσῃ τὸ ὄνομα ἢ τὰς ἀρετὰς τῆς νύμφης.

Ἀφοῦ οὕτω πᾶσα ἀπόπειρα ἐπιτυχίας ἐξέλιπεν, αἱ νέαι τῆς πόλεως ἔστρεψαν τὰ νῦτα εἰς τὸν ἐχθρόν των καὶ ἤρχισαν θηρεύουσαι καρδίας μᾶλλον τῆς τοῦ Ἰακώβου εὐαλότους, ἀφήσασαι τοῦτον μὲν ἡσυχον καὶ ἀκαταδίωκτον, εἰς ἄλλους δὲ ἐπιδαψιλεύσασαι τοῦ συζυγικοῦ βίου τὰς ἡδονὰς καὶ ἀλγηδόνας. Ὁ δὲ Ἰάκωβος ἰδὼν ὅτι ἀφῆθη ἀνενόχλητος ἤρχισε νὰ σκέπτηται πῶς ἀνετώτερον δύναται νὰ διέλθῃ τὸν βίον του, σύντροφον ἔχων καὶ σύμβουλον ὁμήλικά του τινα, θεωρούμενον ὑπὸ τῶν πολλῶν ὡς εὐήθη. Ἀφοῦ ἐπὶ μακρὸν συνεζήτησαν οἱ δύο φίλοι τὰ περὶ τοῦ βίου των, ἀπεφάσισαν νὰ ἀρχίσουν ἀπὸ περιηγήσεις, ἀπολαμβάνοντες εὐχαρίστησιν ἤδη, ἢν βραδύτερον ὡς ἐκ τῆς ἡλικίας των δύσκολον νὰ πραγματοποιήσωσιν. Ὄθεν ἤρχισαν προπαρασκευάζοντες τὰ ἀναγκαῖα ἐφόδια ὅσον ἦν δυνατὸν ταχύτερον, καὶ μετὰ οὐκ ἡμέρας ἀνεχώρησαν διευθυνόμενοι κατὰ πρῶτον εἰς Παρίσιους, ἢν ὡς πρωτεύουσάν των εἶχον θέσει ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ δρομολογίου των.

Τὸ ταξείδιον τῶν δύο ὁδοιπόρων, ἀπὸ τόπου εἰς τόπον σταθμευόντων, ὑπῆρξεν ὅσον εὐχάριστον δι' αὐτοὺς τοσοῦτον μονότονον καὶ ἀνυπόφορον διὰ πάντα ἄλλον γινώσκοντα νὰ κάμῃ χρῆσιν καὶ τοῦ καιροῦ καὶ τῶν περιστάσεων. Τὴν μὲν ἡμέραν διήρχοντο ἐν τοῖς δωματίοις τῶν ξενοδοχείων κεκλεισμένοι, τὴν δὲ νύκτα κοιμώμενοι ἅμα ὁ ἥλιος κατήρχετο τοῦ ὀρίζοντος. Καθ' ὁδὸν δὲ ἡ ἐκοιμῶντο ἢ ἀνεγίνωσκον βιβλίον τι ἀπρηχαιωμένον περὶ ἡθῶν καὶ ἐθίμων, ἢ περιηγήσεις φι-

λολογικὰς καὶ ἀρχαιολογικὰς, φρονούντες ἐν πεπειθήσει ὅτι οὕτω πράττοντες ἐξεπλήρουν πληρέστατα τὸν σκοπὸν τῆς περιηγήσεώς των.

Ἐπλησίαζον ἤδη εἰς τὸ σημεῖον πρὸς ὃ ἐφέροντο, δηλαδὴ τοὺς Παρίσιους, διότι εὐρίσκοντο εἰς Ἄβραν. Ἐνόμισαν λοιπὸν κατάλληλον τὸ μέρος νὰ σταματήσωσιν, ἵνα λάβωσι πληροφορίας περὶ τοῦ τόπου πρὸς ὃν διευθύνοντο. Ὄθεν καὶ ἐζήτησαν δωμάτιον ἐν τῷ ξενοδοχείῳ τῶν Γαλιλικῶν ὄπλων, ὅπου ἡ ἄμαξα ἐσταμάτησεν. Γευματίσαντες κατὰ τὴν συνήθειάν των πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου ἐκλείσθησαν εἰς τὸ δωμάτιον ὅπως ἀναπαυθῶσιν ἐκ τοῦ καμάτου τῆς ὁδοπορίας. Ἡ ὁμιλία των προτοῦ κοιμηθῶσι περιεστράφη περὶ τῶν ὁποίων ἔμελλον τὴν πρωῖαν νὰ ζητήσωσι πληροφοριῶν.

Ἦτον ἡδὴ μεσονύκτιον ὅτε ἀσυνήθως διὰ τὰ ὠτά των ἤχος τυμπάνων καὶ αὐλῶν διέκοψε τὸν ἥρεμον ὕπνον των. Ἐγερθέντες ἔντρομοι διευθύνθησαν εἰς τὸ παράθυρον ὅπως κατανοήσωσι τὸ μέγεθος τοῦ ἐπαπειλοῦντος αὐτοὺς κινδύνου. Ἄλλὰ πόσην ἠσθάνθησαν ἡδονὴν ἰδόντες μεγάλην συνοδείαν λαμπαδηφορουσῶν νεανίδων καὶ νέων διευθυνομένων εἰς τὸ παρακείμενον ἄλσος. Προηγούντο οἱ παίζοντες τοὺς αὐλοὺς καὶ εἶποντο οἱ γέροντες καὶ τὰ παιδία. Περιεργοὶ ἐπὶ τοῖς γινόμενοις ἀπεφάσισαν νὰ ἐρωτήσωσι τὸν ξενοδόχον των, τίς αἰτία ἦγε τὸ πλῆθος ἐκεῖνο κατὰ τοιαύτην ὥραν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ δάσους. Ὁ ξενοδόχος, φορῶν τὴν εορτάσιμον του στολὴν καὶ ἔτοιμος νὰ τρέξῃ κατόπιν τῆς τελετῆς, τοῖς διεκοίνωσεν ὅτι ἦτο τὰ προεόρτια πανηγύρεως λαμπρᾶς, ἢν ἠθέλον ἰδεῖ τὴν πρωῖαν. Μὴ ἀρκεσθέντες ἐκ τῶν ἐξηγήσεων τούτων ἀπεφάσισαν, παρὰ τοὺς τεθέντας ὅρους, νὰ τρέξωσι καὶ αὐτοὶ κατόπιν τῆς τελετῆς, ἠλεκτρισθέντες πρὸ πάντων ἐκ τῆς ἐσπευσμένης ἀναχωρήσεως τοῦ ξενοδόχου των καὶ τῆς μικρᾶς ἥτις ἐπερίμενον αὐτὸν εἰς τὴν φλοῖαν τῆς θύρας· ἐτρέπησαν λοιπὸν πρὸς τὴν φέρουσαν εἰς τὸ δάσος ὁδὸν τρέγοντες, ὅπως προφθάσωσι τὴν τελετὴν, καὶ ἐφθασαν εἰς τὸ θέατρον τῆς πανηγύρεως καθ' ἣν ὥραν ἀνὰ ζεύγη οἱ νέοι ἐστεμμένοι μὲ βόδα καὶ αἰγοκλήματα ἤρχιζον τὸν χορόν. Ἐκλέξαντες μέρος τι ἀφ' ὅπου ἠδύναντο ἀνενοχλήτως νὰ βλέπωσι τὰ γινόμενα ἐκάθησαν.

Ἡ ἀτμοσφαῖρα ἦτο ἀρωματικὴ, ὁ οὐρανὸς εὐδιδος καὶ ἡ σελήνη καθαρὰ καὶ χρυσοπόρφυρος· ἠσθάνετο τις εὐχαρίστησιν ἀναπνεῶν τὰ ἀρώματα τῶν ἀγρίων ῥόδων καὶ τὴν ἐκ τῆς θαλάσσης ἐρ-

χομένην αὔραν. Ἡ φύσις χαριζομένη, φαίνεται, εἰς τοὺς νέους, διότι δι' αὐτοὺς ἡ πανήγυρις ἦτο ζωῆ, ἐπεδαψίλευεν ὅλας τὰς καλλονὰς εἰς αὐτοὺς, τὴν εὐδαίμονα ταύτην ἡλικίαν καθ' ἣν ὁ νοῦς συζεύγνυται ἀρμονικῶς ὡς δι' ἐνστικτοῦ ἢ μαγνητισμοῦ πρὸς πᾶν ὅ,τι καλεῖται χαρὰ καὶ ἔρω. Αἱ ἀπόρροιαί τοιαύτης ἀτμοσφαίρας διακλαδιζόμεναι μὲ τὰς μυστηριώδεις τῶν ὁρμᾶς εἰς τὰς βλέθας μας, καθιστῶσι τὸ αἷμά μας θερμότερον καὶ ἀφθονώτερον.

Εἰς τὸ μαγευτικὸν τοῦτο πανόραμα ἀδύνατον ἦτο νὰ ἀντιστῶσιν οἱ ἡμέτεροι ὁδοιπόροι. Πρὸ πάντων ὁ Ἰάκωβος, ὅστις μέχρι τοῦδε ἐφαίνετο ὡς γέρον βεβαρυμένος ὑπὸ τῆς ἡλικίας καὶ τῶν παθῶν, ἀνέλαβε τὴν εἰς τὴν εἰκοσιεξαετῆ ἡλικίαν του ἐνυπάρχουσαν ζωηρότητα, καὶ ἤρχισε νὰ αἰσθάνηται τὸ αἷμά του ῥέον θερμότερον ἢ πρὶν. Ἐπρότεινε λοιπὸν εἰς τὸν συνοδοιπόρον του νὰ πλησιάσωσιν εἰς τὸν χορὸν ὅπως ἀπολαμβάνωσιν ἐγγύτερον τῶν καλλονῶν τῆς πανηγύρεως, καὶ πρὶν ἢ λάβῃ τὴν συγκατάθεσιν του ἐκίνησε. Καθ' ἣν δὲ στιγμὴν ἐφθασεν εἰς τὸν τόπον τοῦ χοροῦ, ἀνὰ ζεύγη οἱ χορευταὶ ἐσταμάτησαν καὶ ἤρχισαν νὰ ψάλλωσιν. Ἀρμονικὴ μελωδία ἐπὶ πολλὴν ὥραν διεχέετο ἐν τῷ πλήρει θεληγῆτρων φυσικῶν δάσει ἐκεῖνω, καὶ κατεγοήτευσε τοὺς πάντας. Ἐπὶ τέλους τὸ σημεῖον τῆς διακοπῆς ἐσήμανε, καὶ ὁ χορὸς ἐπανελήθη.

Κεχρῆνός καὶ σχεδὸν ἐξω φρενῶν ὁ Ἰάκωβος ἐθεώρει γύρω αὐτοῦ. Οὐδὲν ἐνόει ἐκ τῶν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του διαδραματιζομένων, οὔτε τοὺς ἐπευφημισμοὺς τοῦ πλήθους, οὔτε τοὺς γέλωτας καὶ τὰς φωνὰς τῶν χορευτῶν. Εὐτυχῶς ὅμως κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν παρατηρήσας ἐκεῖ πλησίον τὸν ξενοδόχον του ἔτρεξε πρὸς αὐτὸν, καὶ ἐπληροφορήθη ὅτι ἡ τελετὴ αὕτη σκοπὸν εἶχε νὰ πανηγυρίσῃ τοὺς μέλλοντας νὰ νυμφευθῶσι κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο νέους, καὶ ὅτι μετ' ὀλίγον ἤθελον λάβει μέρος εἰς τὸν χορὸν καὶ οἱ μήπω ἐκλεχθεῖσαι νέαι. Καὶ τῶνόντι μετ' ὀλίγον ὁ χορὸς ἐπαυσε, τὰ ἄσματὰ ἐπανελήθησαν ὡς καὶ πρότερον καὶ μετὰ ταῦτα οἱ χορευταὶ μετὰ τῶν χορευτριῶν ἀπεσῆρθησαν ἀναμιχθέντες μετὰ τοῦ πλήθους. Ἀφοῦ ἐπὶ μικρὸν οἱ αὐληταὶ ἐπέδειξαν τὴν ἰκανότητά των ὁρμᾶς νεανίδων δέκα ἢ ἑνδεκα προῆλθον εἰς τὸ μέσον καὶ ἀφοῦ ἐπιχαρίτως ἐχαιρέτησαν τὸ πλῆθος ἤρχισαν νὰ χορεύωσι. Μία ἐκ τούτων ὄλων διεκρίνετο, διὰ τε τὴν καλλονὴν καὶ τοὺς τρόπους καὶ εἰς ταύτην ὄλων ἦσαν οἱ ὀφθαλμοὶ

προσπλωμένοι, μητ' αὐτῶν τῶν τοῦ Ἰακώβου ἐξακουμένων. Ἐκάστη κίνησις, ἕκαστον βῆμα, ἐκάστη χειρονομία τῆς εἶχε τι εὐγενές, φυσικὸν πλεονέκτημα. Ἄλλ' ὅταν μετὰ τὸν χορὸν ἦλθεν ἡ σειρά τῆς νὰ ψάλλῃ, σιγῇ βαθεῖα ἐπὶ πολὺ ἐπεκράτησε μεταξύ τοῦ θαυμάζοντος ἐκείνου πλήθους. Καὶ αὐτὴ ἡ φύσις ἐφαίνετο σιγῶσα ὅπως συντελέσῃ εἰς τὴν μεγαλοπρέπειαν τοῦ ἔσματος. Τέλος ἡ νεάνις ἤρχισε τὸ ἄσμα τῆς. Οὐδεμία ἀνθρώπινος φωνὴ ἠδύνατο νὰ ἔχῃ τὴν ἐλαστικότητα τῆς ἀπέριου τρυφερότητος, καὶ μελωδίας, ἥτις ἐξῆλθε τῶν ῥοδινῶν ἐκείνων χειρῶν· ποτὲ ὀφθαλμὸς ἀνθρώπινος δὲν εἶχε τὴν διακαῆ καὶ ἐμπαθῆ ἔκφρασιν τοῦ ἀγνοῦ καὶ ὡς σαφεῖρου διακυοῦς ἐκείνου ὀφθαλμοῦ.

Μετὰ τὸ πέρας τοῦ ἔσματος πάντες ἔτρεξαν νὰ συγχαρῶσι τὴν τραγουδηστρίαν, ἀλλ' ὁ μᾶλλον τῶν ἄλλων συγκινηθεὶς, ὁ μᾶλλον τῶν ἄλλων μαγνητισθεὶς ἦτο ὁ Ἰακώβος, ὅστις γονατισμένος ἔμπροσθέν τῆς τὴν παρεκάλει, τὴν ἰκέτευε νὰ ἐπαναλάβῃ τὸ ἄσμα τῆς. Ἄλλ' ἐκείνη πονηρὰ, ὡς ὄλαι αἱ κόραι τῆς Εὐσας, μὴ θέλουσα νὰ διακινδυνεύσῃ τὴν σχηματισθεῖσαν ὑπὲρ αὐτῆς γνώμην, ἔφυγε δρομακίᾳ ὡς Χρυσαλλίς ἐκ τοῦ μέσου τῶν περικυκλούντων θαυμαστῶν τῆς καὶ ἐκρούθη ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πλήθους. Εἰς μάτην ὁ Ἰακώβος προσεπάθησε νὰ τὴν ἀνεύρῃ· ἔμεινεν ἀπληπισμένος σχεδὸν μέχρι τέλους τῆς τελετῆς καὶ ἀπεσῶθη φέρων πληγὴν ἐν τῇ καρδίᾳ του ἀνίατον.

Ἀποκαμωμένος ἔπεσεν ἐπὶ τῆς κλίνης του ὅπως ἀναπαυθῆ ὀλίγον. Ἀλλὰ μόλις ἀπεκοιμήθη καὶ φωνὴ ἤχηρὰ τὸν ἐξύπνισε· ἠροᾶσθη ἐπὶ μικρὸν καὶ ἀνεγνώρισε τὴν τῆς νεάνιδος. Χωρὶς νὰ χάσῃ καιρὸν ἔτρεξεν εἰς τὸ παράθυρον, καὶ παρατήρησεν ὄχι μακρὰν οἰκίσκον μικρὸν, ἀφ' ὅπου ἡ φωνὴ ἤρχετο. Ἐνδυσθεὶς ὅσον ταχύτερον ἠδυνήθη ἔτρεξε πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο ὅπου ὄλοι του οἱ διαλογισμοὶ συνεκεντροῦντο. Παρὰ τὴν εἶζαν μὴ λέξαι ἐλάθητο ἡ ὠραία ψάλτρια· ἄμα ἤκουσε βήματα πλησιάζοντα εἰσήγησε καὶ ἐσηκώθη, ἀλλὰ πρὶν ἢ κατορθῶσθαι νὰ ἀπομακρυνθῆ ὁ Ἰακώβος πρὸ τῶν ποδῶν τῆς γονυπετήσας ἐζήτει χάριν παρ' αὐτῆς τὴν χειρὰ τῆς! Τῇ ὠρῶντες αἰώνιον ἔρωτα καὶ διαρκῆ, καὶ τὴν παρεκάλει θερμῶς νὰ συγκατανεύσῃ εἰς τῆς εὐτυχίας του τὴν πραγματοποίησιν. Ἐκεῖνον τὸν ἤκουε σχεδὸν ἀτάραχος ἄλλ' ὅταν ἠσθάνθη ἐπὶ τῆς χειρὸς τῆς τὴν ὅποιαν ἐκεῖνος ἐκράτει δάκρυον θερμὸν κυλισθὲν,

δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀντιστῆ ἐπὶ πλέον, καὶ τῷ ὑπέσχεθη. . . Ἰπὸ τὴν σκιὰν τῶν ἀρωματικῶν ἐκείνων φυτῶν καὶ ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ μεγαλοπρεπές τῆς φύσεως πανόραμα οἱ δύο ἐρασταὶ ἔμειναν ἐπὶ πολὺ ἀφρονεὶ ἀκίνητοι καὶ καταγοητευμένοι. Αἱ χεῖρές τῶν ἦσαν ἠνωμέναι, καὶ χωρὶς νὰ ἔχωσιν ἀνάγκην λέξεων συνενοοῦντο διὰ τῶν συμπαθητικῶν ἐκείνων ὁρμῶν, αἵτινες εἶναι ἡ γλώσσα τῆς ἐκστάσεως καὶ τῆς εὐδαιμονίας.

Ὅκτὼ ἡμέραι εἶχον παρέλθει ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Ἰακώβου ἐκ τῆς πατρικῆς οἰκίας του, ὅτε πολυπληθὴς συνοδεία εἰσῆρχετο εἰς αὐτήν. Οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως ἐκπληκτοὶ ἐπληροφόρηθησαν ὅτι ὁ Ἰακώβος Δ** ἔλαβε σύζυγον, ὅτι ἦτο νυμφευμένος!

Πόσον βλάπτει ὁ περιορισμὸς καὶ πόσον ὠφελοῦν τὰ ταξείδια ἕκαστος ἐκ τοῦ ἀνωτέρου ἱστορικοῦ διγγήματος ἐνοεῖ. Μεταξὺ τῆς ἀκρας ἀρνήσεως καὶ παραδοχῆς ἐνίστε εἶναι μικρότερον τὸ διάστημα ἢ τῆς συζητήσεως ἀντικειμένου τινος καὶ τῆς παραδοχῆς αὐτοῦ.

ΠΟΙΚΙΛΑ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΑ.

* * * Πρὸ τίνος χρόνου οἱ Ἀμερικανοὶ εφεύρον πιεστήριον ἀτμοκίνητον, δυνάμενον νὰ ἐκτυπώσῃ 20 χιλιάδας φύλλα καθ' ἐκάστην ὥραν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐτιμᾶτο 140 χιλιάδων φράγκων, καὶ πολὺν ἰσχυρὸν κατεῖχε καὶ τὴν συνέργειαν δεκαεσσάρων ἐργατῶν ἀπῆτει δὲν εἰσῆχθη μέχρι σήμερον ἡ χρῆσις αὐτοῦ ἐν Παρισίοις, ὅπου μεταχειρίζονται πιεστήρια ἀτμοκίνητα ἐκτυπῶντα 4, 500 φύλλα καθ' ἐκάστην ὥραν τῆ συνέργειᾳ 9 ἐργατῶν. Εἰς ὁμοίαν τῶν ἐν τῇ πρωτεύουσῃ ταύτῃ διασῆμων μηχανικῶν ἀνεδέχθη νὰ κατασκευασθῆ μέχρι τοῦ προσεχοῦς Ἀπριλίου ἀτμοκίνητον πιεστήριον ἀντὶ 30 μόνον χιλιάδων φράγκων, δυνάμενον νὰ ἐκτυπῶνῃ τῆ συνέργειᾳ 3 μόνον ἐργατῶν 10 χιλιάδας φύλλα καθ' ἐκάστην ὥραν!

* * * Οἱ Ἀμερικανοὶ προτίθενται ν' ἀποστείλωσιν εἰς τὴν προσεχῶς γεννησομένην παγκόσμιον ἐκθεσιν ἐν ἄλλοις τυπογραφικοῦς χαρακτήρας ὄχι πλέον ὡς τοὺς συνήθεις μονογραμμάτους, ἀλλ' ἀποτελοῦντας συλλαβὰς πρὸς εὐκολίαν τῆς συνθέσεως, καὶ συνθετικὰς μηχανὰς δι' ὧν τὸ ἔργον πολλῶν συνθετῶν θὰ ἐκτελεῖται δι' ἐνὸς καὶ μόνου.

* * * Οὐδὲς τοῦ αὐτοκράτορος Ναπολέοντος, τυπογραφικῶ ἔρωτι ἐμφορηθεὶς, ἀπεφάσισε νὰ ἐκμάθῃ τὴν τέχνην τοῦ Γουταμβέργου, ὅθεν πρᾶστέλαθεν ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων τοῦ κεραμεικοῦ πιεστήριον καὶ τεχνίτην ἔμπειρον ἵνα διδαχθῆ αὐτῇ· προτίθεται δὲ νὰ περυσιάσῃ εἰς τὴν προσεχῆ ἐκθεσιν δείγματα τῶν τυπογραφικῶν αὐτοῦ ἐργῶν.

(Ἐκ τοῦ γαλλικοῦ περιοδικοῦ συγγράμματος « Ἡ Τυπογραφία ».)